

39.

SZÁM

SZENT ISTVÁN
KÖNYVEK

39.

SZÁM

BÁN ALADÁR
A FINN
NEMZETI
IRODALOM
TÖRTÉNETE

BUDAPEST
SZENT ISTVÁN
TÁRSULAT
KIADÁSA

A FINN
NEMZETI IRODALOM
TÖRTÉNETE

IRTA

BÁN ALADÁR

A FINN ÉS AZ ÉSZT IRODALMI ÉS A KALEVALA TÁRSASÁG

I. TAGJA

SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1926.

Kiadja a Szent-István-Társulat.
Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
Nyomdaigazgató : Kohl Ferenc.

BEVEZETÉS.

TÖRTÉNETI, földrajzi és etnográfiai viszonyok irányítják elsősorban minden nép szellemi életének kialakulását. Ez okból, mielőtt a finnek irodalmának ismertetésébe bocsátkoznánk, megemlékszünk azokról az adatokról, melyek annak megértéséhez szükségesek.

Finnországot Svédország, Norvégia, Oroszország s a Balti-tenger határolják; kiterjedése 388.451 négyzetkilométer, melyből 44.852 négyzetkilométer vízfelület s körülbelül 210.000 négyzetkilométer erdőség s csak mintegy 10% földművelésre alkalmas terület. Az ország északi részei zordonak és kopárak, délen azonban termékenyebb a föld, ezért itt történtek az első települések s e tájakon ringott a finn kultúra bölcsője. Tó, szikla, fenyőerdő jellemzi a finn tájak képét; a tó és erdő azonban észak felé egyre gyérül. A jégkorszak után bekövetkezett olvadásból maradtak hátra az árvizektől kopaszra súrolt óriási gránitpad horpadásaiban a tavak. Finnországot méltán nevezik «ezertó országának». A terjedesebb tavak száma körülbelül 4000, de ha a kisebb tavakat is számítjuk, 40.000-re tehető a számuk.

Finnországot a finnek *Suomi*-nak,¹ magukat pedig

¹ A finnben a betűk értéke igen kevésbé tér el a magyar írásjelekétől. Megjegyzendő: *ä* = nyílt *e* (pl. *e* szóban: *eke*); *e* = zárt *e* (pl. *hegy*); *y* = *ü*; *a* = rövid *á* (mint pl. a latinban: *amat*); *s* = *sz*; a *h* mindig hangzik (mint pl. a magyar ihlet szóban). A hosszú magánhangzókat kettőzéssel jelzik: *aa*, *ee*, *öö*, *yy*, *uu*. A diftongusok (*uo*, *ou*,

suomalaiset-nak (suomibelieknek) nevezik. Hogy mit jelent e szó, eddig nem sikerült földeríteni. Legelterjedtebb az a nézet, hogy annyit tesz : tó föld (suo : tó, mocsár).

A finn nép főfoglalkozása a földművelés és állattenyésztés (tehenészet), ezenkívül fontos kenyérkereseti források az erdőgazdaság, a halászat és a gyáripar (főleg papirgyártás és fafeldolgozás). Bár a föld vékony termőrétege meglehetősen fukaron adja ajándékait a földművesnek, ami a szépséget illeti, semmi kívánni valót sem hagy hátra. Szeszélyes sziklaalakulatok, illatos tűlevelű és lombos erdők borítják a dombhátaikat és a síkot ; közepettük csillogó, ezüsthullámú vagy feketén homályló tavak és viruló rétek, melyek között szétszórt tanyákon és apró falvakban egyszerű, poétikus lelkű emberek laknak. Csak itt-ott, nagy távolságban találunk egy-egy csöndes, de a modern technika vívmányaival (telefon, villany stb.) s mintaszerű iskolákkal dúsan ellátott tiszta városkát. Legnagyobb városai : Turku (Abo 59.000 l.), Tampere (Tammerfors 48.000 l.), Suomi Manchestere, Viipuri (Wiborg 31.000 l.) és a főváros : Helsinki (Helsingfors), melynek ma már több, mint 200.000 lakosa van ; ezelőtt 25 évvel csak 93.000 volt. Egyes vidékeken nagyszerű természeti szépségekben gyönyörködhetünk ; ilyenek télen az északi fény, a szürkületszerű nyáréj, a hatalmas Imatra-zuhatag, az óriás kiterjedésű Saima-tórendszer, a hét kilométer hosszú keskeny földnyelv : a Punkaharju stb.

Megelégedetten élnek a mi kevéssel beérő rokonaink szép országukban, bár az éghajlat kiméletlensége sok bajt okoz nekik. Nem a hideg miatt szenvednek, mert ezt könnyen elviseli ez az edzett, kemény nép, hanem a termést gyakran tönkretevő túlságos esőzés és nyári

yö, öy, äy, au) tisztán kiejtendők. A hangsúly mindig az első szótagon van. A neveknel először jó a keresztnév.

fagy miatt. De az élet küzdelmeiben sohasem csüggedett el a finn nép. A háború és az éhség évszázadokon át szedte az áldozatokat, ám a faj szívóssága kipótolta a veszteséget. Manap már negyedfélmillió lakosa van az országnak, holott 1815-ben csak 1,096.000 volt. A lakosság vallás és nemzetiség dolgában majdnem teljesen egységes. Az uralkodó vallás az ágostai evangélikus, melyhez a népességnek 98%-a tartozik, nyelvre nézve pedig 90% finn, a többi svéd, leszámítva az elenyésző csekély számú lapp, német és orosz anyanyelvűeket. A svéd nemzetiség teljes közigazgatási és kulturális szabadságot élvez. A városi lakosság alig 10%, tehát a nép túlnyomó része falusi és tanyai életet él. Ez a körülmény okozza azt, hogy Finnországban az igazi népiesség, sőt vidékiesség mélyebb gyökeret ver a nemzeti élet minden nyilvánulásában, mint Európa legtöbb országában.

Megemlítjük még, hogy a finn szépirodalom megértéséhez szükséges ismernünk az ország régi tájbeosztását, melynek határai a néprajzi különüléssel is egybeesnek. Eszerint négy főországrész van : Hämee (svédül Tavastland) az ország nyugati része ; Karjala (Karelien) a keleti részek ; e kettő között terül el Savo (Savolaks) s északon Pohjanmaa (Österbotten).

E részek lakossága néprajzi, sőt anthropológiai tekintetben is tetemes eltéréseket mutat, de főleg a keleti és a nyugati finnek ütnek el élesen egymástól. A bevándorlók e két főtörzshöz tartoztak ; a kisebb törzsek e kettőbe beleolvadtak. Az ország keleti és északi felét a már régente is igen kiterjedt, vitéz *karjalai* törzs foglalta el ; hozzája tartozik a savói és pohjanmaa-i nép is. E törzs legrégebb telepedése a Ladoga-tó környéke, hová Oroszországból jöttek a számosabb szláv népektől szorítva. A *häméi* törzs az ország délnyugati felén terjed el, hová a mai nyelv dialektikus tanúságai szerint a szemben elterülő Észtországból szivárogtak be.

E két törzs jellemző vonásai a következők. Lélektani tekintetben a háméi komoly, férfias, lassú, elmélkedő, szívós, zárkózott és hallgató, nem könnyen lelkesül, nem élénk, sem mozgékony, konzervatív. Nem rajong a zenéért és költészetért. Ami külső megjelenését illeti, nem mondható szépek és megnyerőnek. De a kissé nyers külső alatt becsületes, nemes és komoly lélek lakik, mely képesíti őt a legnehezebb munkára és megpróbáltatásra is. Ezzel szemben a karjalai eleven, gyors, lobbanékony, ügyes, vidám, közlékeny, beszédes, hajlandó az újításokra, de kevésbé szívós és kitartó. Szokásaiban gavalléros. Szép egyének gyakoriak; általában kellemes benyomást tesz az emberre. A dalt, zenét és táncot módfelett kedveli; született poéta. — De lássuk pár vázlatos vonással a finnek történetét.

A finn nép, mint említettük, két irányból: keletről és dél felől telepedett lassú folyamatban mai hazájába a Kr. utáni VII—VIII. században. «Népünknek és az összes finn-ugor törzseknek őskorát néha merész mértékkel határozzák meg — mondja V. Wallin a finn nép őstörténetében 1894. — némelyek szerint ez oly tölgy lett volna, mely ágait a Bábeltoronytól a Gibraltárig terjeszté. Finn népség élt szerintük egész Európában, mikor még az indoeurópaiaknak hírük sem volt. E nagyzó képzelgésnek az új idők véget vetettek. Rájöttek, hogy az indoeurópaiak nyomai Európa legnagyobb részében visszanyulnak a művelődés első koráig s a finn-ugorság csak északkeleti Európában őslakosság. Ez a nép terjeszkedett ki Suomiba is s itt kell keresnünk népünk születését.» Minden valószínűség szerint a lappok és finnek Suomi első lakói, legalább ami az ország belső részeit illeti; így tehát a finn nép életének gyökerei mélyen benyulnak ez ország talajába.

A pogány finnek is úgy éltek, mint a többi természeti nép: halászat, vadászat és hadakozás volt a főfoglal-

kozásuk. Durvák és vérengzők voltak, nagyon szerették a függetlenséget s vizsálykodásuk folytán egységes államot alkotni nem tudván, csakhamar idegen uralom alá kerültek. IX. vagy szent Erik svéd király a XII. század közepén keresztshadat indított ellenük s a vele jött angol eredetű uppszalai püspök, szent Henrik segítségével nagy részüket meghódította és keresztényé tette. Ám a pogányság még sokáig háborgott ; fővezére Lalli nevű hatalmas pogány úr volt, aki Henrik püspököt is halálra kereste. Csak Birger jarl (herceg) pacifikálta Finnországot s 1249-ben végleg Svédországhoz csatolta. Ettől fogva hatodfél századon át svéd provincia volt Suomi, de a nép nem volt elnyomott ; a finn paraszt époly szabad volt, mint a svéd, ha adóját leróttá. Az ország nemessége és művelt osztálya azonban nyelvben és érzésben szorosán az anyaországhoz csatlakozott. Az ország jóléte egyre emelkedett. Csak midőn Svédország a XV. században háborúba keveredett, lett szomorú a finn nép sorsa.

A nép buzgó katolikus volt. Kolostorai közül leg-gazdagabb volt a naantali-i apácaklastrom, melynek romjai ma is láthatók a régi templom alapfalaiban. A reformációt Wasa Gusztáv király tette általánossá, ki Svédországban is eltörölte a katolikus egyházat. W. Gusztáv, XIV. Erik, majd János király alatt a foly-tonos háborúktól annyit szenvedett a nép, hogy véres fölkelésben tört ki (1597.), de leveretett s másfélezer paraszt vesztette életét. W. Gusztáv Suomit 1556-ban fejedelemséggé, majd III. János 1581-ben hadi érdemeiért nagyfejedelemséggé tette.

Gusztáv Adolf harcaiban nagy szerepük volt a hős finneknek, kik sok vért hullattak a svéd lobogó dicső-ségeért. A harmincéves háborúban nevezték el a finn katonákat hakkapelitáknak csatakiáltásukról. (Hakkaa, päälle : üsd, vágd !) A híres hadvezér, Horn Evert,

szintén finn vérből származott. A hosszú háború alatt az ország elszegényedett s az erkölcsök nagyon elvadultak. Ehhez járultak a XVII. század végén pusztító inséges esztendők, midőn ezerszám hulltak el az emberek a rettenetes éhség miatt. «Az utcán halva rogytak össze az emberek — írja Szinnyi József — s az élőknek annyi erejük sem volt, hogy eltemethették volna őket. Egyetlen év (1697.) leforgása alatt legalább százezer ember, az akkori lakosság hetede esett a borzasztó éhségnek áldozatul.» Még rosszabbra fordult az ország sorsa a folyton hadakozó XII. Károly idejében, aki alatt megkezdődött az oroszok inváziója Suomiba. 1700-ban Nagy Péter cár csapatai megtámadták Finnországot és több várost hatalmukba kerítették. 1712-ben az oroszok újra véres rablóhadjáratot indítottak, mely négy évig tartott s leírhatatlan nyomorba döntötte a sanyargatott országot. Az ellenségeskedés csak 1721-ben szünt meg, midőn Finnország délkeleti része Oroszországhoz kapcsolatott. A svédek meggondolatlan bosszúvágyból 1791-ben hadat támadták meg Oroszországot, de vereséget szenvedtek s ismét nagy területet kellett átengedniök Finnországból. III. Gusztáv király egy időre határt szabott az orosz hódításnak, de IV. Gusztáv Adolf beleártotta magát az európai eseményekbe s Napoleon ellenségeihez szegődött. Napoleon 1807-ben békét kötött I. Sándor cárral s rávette, hogy birja rá a svéd királyt az angol szövetség elhagyására s jutalmul Finnországot ígérte neki. Így indult meg az a háború, mely Finnország történetében új korszakot nyit.

Az orosz seregek 1808 február 21-én Finnország határán táborot ütöttek. A finn-svéd sereg vitézül harcolt s többször megverte az orosz csapatokat, de végre is győzött a túlerő. A finn rendek belátták, hogy Svédország nem tudja s nem is akarja megvédeni hazájukat az orosz hatalom ellen s önként, az ország önkormány-

zatának ígérete ellenében meghódoltak a cárnak, aki felvette a «Finnország nagyfejedeleme» címet. 1809 szeptember 17-én Hamina (Fredrikshamn) városában megkötötték a békét, mely szerint egész Finnország orosz uralom alá került.

A cárok eleinte méltányosan bántak finn alattvalóikkal, kiknek hűsége a trónnak erős támasza volt. Különösen II. Sándor (1855—81.), a «jó cár» szerette őket, kinek ércszobra ma is ott hirdeti a helsinki-i Miklóstemplom előtt, hogy a finn nemzet, szabad és nemes néphez illően, nem tagadja meg multjának fölemelő emlékeit.

III. Sándor (1881—94.) alatt kezdődött a finn alaptörvények mellőzése, mely irány a szerencsétlen sorsú II. Miklós alatt egyre erősödött. Miklós cár alkotmányellenesen kormányozta Finnországot, melynek fő kormányzójává 1897-ben a zsarnoki hajlamú Bobrikov tábornokot nevezte ki; megszüntette az önálló finn hadsereget s elrendelte a finn csapatok beolvasztását az orosz hadseregbe. Ez utóbbi intézkedés a finnek kitartó ellenállásán megtört, mire az orosz kormány súlyos hadiadót vetett ki az országra. Az 1900 január 27-iki trónbeszéd nyíltan kimondotta Finnország bekebelezésének tervét. A szünni nem akaró alkotmány sértések keltette elkeseredésnek adott hangot az a revolverlövés, mellyel 1904 június 16-án Schaumann Eugén, egy finn szenátor (miniszter) fia leterítette Bobrikovot. Az orosz-japáni háború okozta megrendülés nyomán fellépő forradalmi mozgalmak Finnországban is éreztették hatásukat; a kitört elégedetlenség elcsendesítésére a cár visszavonta előbbi erőszakos rendeleteit. Ez azonban csak személyvesztés volt, mert a forradalmi törekvések lecsillapítása után annál kiméletlenebbül folyt tovább az oroszosítás. Az 1910 március 27-iki cári ukáz kimondta Finnország autonomiájának megszüntetését s az

ország bekebelezését az orosz birodalomba. E manifesztum ellen fölemelték tiltakozó szavukat nemcsak a finnek, hanem a külföldi tudományos és politikai körök is. Mindez azonban nem akadályozta meg a birodalmi dumát abban, hogy előbbi határozatait meg ne erősítse, melyek szerint Finnország az orosz birodalomnak ezentúl nem önálló tartománya, hanem privilégiumban részesített provinciája. Az orosz nyelv egyre nagyobb teret követelt az állami életben s a közoktatásban.

Elkeseredett hangulatban találta a finn nemzetet a világháború. Minthogy az előbbi rendeletek feloszlatták a finn hadsereget s ujoncozás a finnek passzív ellenállása folytán végrehajtható nem volt, a finn nép fegyveresen nem vett részt az orosz harcokban. Midőn az 1917 márciusi Kerenski-forradalom következtében a cárizmus megbukott, a finn országgyűlés ugyanez év december 6-án kimondotta Finnország elszakadását az orosz birodalomtól. (E nap azóta a független Finnország nemzeti ünnepe.) Suomi függetlenségét az összes szuverén államok elismerték. Azonban az új szabad állam vérkeresztsége még hátra volt. Az orosz bolsevikokkal szövetséget kötött kommunisták 1918 januárjában véres diktaturát léptettek életbe, melyet a németektől támogatott fehér gárda csak háromhavi dühöngése után tudott megtörni. Az ily módon nemzeti alapon újjászervezett Finnország 1919 nyarán szuverén köztársasággá alakult. A vörös diktatura idején a fehérnek maradt északi részek állami ügyeit Per Evind Svinhufvud vezette, aki az államfői hatalmat a győztes fővezér, Mannerheim Gusztáv báró tábornok kezébe tette le. Az új köztársaság első elnökévé *K. J. Ståhlberg* egyetemi tanár lett. (1919 júliustól 1925 februárig.) Jelenleg dr. Lauri (Lőrinc) Relander a köztársaság elnöke.

Hogy a függetlenné lett Finnország nagyobb nehézség nélkül s csodálatosan rövid idő alatt érte el a teljes kon-

szolidációt, azt fejlett kultúrájának köszönhette. A népoktatás már a cári uralom idején oly magas színvonalon állt, hogy a lakosság nagy szétszórtsága mellett is alig volt az országban analfabéta. A középfokú és szakoktatás a legmodernebb elvek szerint volt rendezve. A régi helsinki egyetem mellett a függetlenség első éveiben társadalmi akció útján két új egyetem nyílt meg az ország régi fővárosában, Turkuban : egy finn és egy svéd nyelvű. A művészet terén világhírű nevekkel találkozunk (Gallén-Kallela, Edelfelt, Järnefelt festőművészek ; Sibelius, Palmgrén, Kuula zeneszerzők, Saarinen építőművész stb.) ; az irodalom teljesítményeiről pedig a következőkben igyekszünk képet nyújtani.

Hogy a magyar olvasóközönségnek megkönnyítsük a finn irodalom termékeivel való közvetlen megismerkedést, rövid tájékoztatást nyújtunk az eddig napvilágot látott magyar műfordításokról.

1—5. A *Kalevala* hívta föl először fordítóink figyelmét s pár kísérlet után *Barna Ferdinánd* fordította le (1871.) az egész Kalevalát. E fordítás azonban nem felelt meg a követelményeknek, melyeket e világirodalmi jelentőségű eposz fordításához fűzünk. Ezért *Vikár Béla* újra lefordította azt ; műve a Magyar Tud. Akadémia kiadásában 1909-ben jelent meg. Ez a fordítás a finn népnyelv és verselés természetét annyira visszatükrözteti, amint az csupán a rokon magyar nyelven lehetséges. Megemlítjük, hogy e jeles fordításnak egy része *Lemminkäinen-runók* címen külön is megjelent. (Magyar Könyvtár, 209.) Vikártól való továbbá Suonio : *A hold regéi* (Ólcsó Kt., 360.) s *Kullervo énekeinek* fordítása. (1908., Hornyánszky.)

6. *Kivi Elek* : Lea. — Fordította : *Halász Ignác és Szilasi Mór.* (Kisfaludy-Társ. Évl. 1876.)

7. *Aho János* : Forgácsok. — Ford. *Popini Albert.* (1896.)

8. *Aho* : Újabb forgácsok. — Ford. *Popini A.* (O. K. 1225—7.)

9. *Linnanhoski* : Dal a tűzpiros virágról. (Regény.) — Ford. *Sbestyén Irén.* (1914.)

10. *A. Swan* : Gyermekekmesék. — Ford. *Némethné-Sebestyén Irén.* (Sajtó alatt.)

11. *Erkko*: Ajno. (Színmű.) — Ford. *Somkuti*. (Zolnay Gyula. O. K. 1680—81.)

12. *Eino Leino*: Tavaszünnepi dalok. — Ford. *Somkuti*. (O. K. 17—18.)

13. Kanteletar, a finn népköltés gyöngyei. — Ford. *Bán Aladár*. (1902.)

14. Finn költőkből. — Ford. *Bán A.* (O. K. 1659—61.)

15. Az ezertó országából. Novellák. (V. Soini, Päivärinta, Aho, Kauppi-Heikki.) — Ford. *Bán A.* (Családi regénytár XXVII.)

16. *Järnefelt*: Földanya gyermekei. (Regény.) — Ford. *Bán A.* (Vasárnapi Ujság karácsonyi albuma, 1912.)

17. *Aino Kallas*: Töviskoszorú. (Novellák.) — Ford. *Bán A.* (1924.)

18. *Aino Kallas*: Tisenhusen Borbála. (Regény.) — Ford. *Bán A.* (A Nép, 1924. november.)

Ezenkívül hirlapokban, folyóiratokban közöltek prózai és verses fordításokat az említettekén kívül: *Boross Olga*, *Kara Ferenc*, *Fehete József*, *Veöres Gyula*, *Liipola Györgyné*. Svéd- finn költőkből fordított: *Györy Vilmos* (lásd a forrásműveknél), *Vikár Béla* (Runeberg) és *Bán Aladár* (Runeberg).

E mű megírásánál a következő fontosabb forrásműveket használtam fel:

Szinnyei József: Az ezer tó országa. Budapest, 1882. — A finn irodalom története. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai, 1883—4.

Györy Vilmos: Svéd költőkből. Budapest, 1882. (Franzén, Runeberg, Topelius.)

Julius Krohn: Suomalaisen kirjallisuuden historia. I. Kalevala. Helsinki, 1885. (A finn irodalom története. I.) — Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet. Helsinki, 1897. (A finn irodalom sorsa.) — Kantelettaren tutkimuksia. Helsinki, 1900. (A Kanteletar boncolgatása.)

D. Comparetti: Der Kalevala. Halle, 1892.

A. R. Niemi: Kalevalan kokoon pano. Helsinki, 1898. (A Kalevala egybeszerkesztése.)

A. Meurman: Joh. Wilh. Snellman. Helsinki, 1900.

Maila Talvio: Runeberg. Helsinki, 1900.

Elias Lönn tin matkat. I—II. Helsinki, 1902.

O. K. Kallio: Elias Lönnrot. Helsinki, 1902. — Uudempi

suomalainen kirjallisuus. I—II. Porvoo, 1911—12. (Az újabb finn irodalom.)

Kaarle Krohn : Kalevalan runojen historia. I—VI. Helsinki, 1903—8. (A Kalevala runóinak története.)

Bán Aladár : Képek a finn nép életéből. Budapest, 1905. — Népköltési gyűjtésem Karjalában. Ethnographia, 1907. — A Kalevala és új fordítása. Bud. Szemle, 1909.

E. N. Setälä : Die finnische Literatur. (Die Kultur der Gegenwart, Teil I. Abt. IX. 1908.)

V. Tarkiainen : A Kiven seitsemän veljestä. Porvoo, 1910. (Kivi Hét testvére.) — A. Kivi. Helsinki, 1917. — A. Kiven muisto. Helsinki, 1919. (Kivi Elek emlékalbuma. Szerkeszti Tarkiainen.) — Piirteitä suomalaisesta kirjallisuudesta. Porvoo, 1922. (Vázlatok a finn irodalomról.)

Helmi Setälä (Krohn) : Joh. Linnankoski. Helsinki, 1911.

A. Antilla : Joh. Linnankoski. Helsinki, 1911.

J. W. Juvelius : Suomen kansalliskirjallisuuden vaiheet. Helsinki, 1923. (A finn nemzeti irodalom története, IV. kiadás.)

Oma maa. (Enciklopedikus mű.) Helsinki, II. kiadás.

Bán Aladár.

A) NÉPKÖLTÉS.

ÜLFÖLDI és finnországi irodalomtörténeti művekben nem egyszer találkozunk azzal az állítással, hogy a finn irodalom aránylag fiatal és szegényes. Ez az állítás téves. Ép ellenkezőleg; kevés oly nép van, mely csekély száma mellett oly gazdag és értékes irodalommal bírna, mint a finn. A fenti vélemény keletkezésének az a nyitja, hogy az illető írók csupán a finn nyelvű műirodalomra gondoltak s nem vették kellőleg számításba a svéd nyelven szóló, de nemzeti lélektől áthatott irodalmat s a bámulatot gazdagságú népköltést, melynek csupán egy csekély része ismeretes a nagyvilág előtt, minthogy az összes eddig egybegyűjtött régi népversek kiadása «Suomen kansan vanhat runot» (A finn nép régi versei) címen csak 1916-ban indult meg. S még ez a monumentális mű is csupán egy részét fogja tartalmazni a folklór-gyűjteménynek, melynek terjedelméről nyujtson fogalmat a következő kis kimutatás. A régi elbeszélő és lírai népversek száma a verses ráolvasásokkal s az összes följegyzett változatokkal együtt 50.000, újabb népdal 40.000, mese 30.000, közmondás 150.000 s találós mese 40.000 jegyeztetett föl.

Természetes, hogy e népköltés anyagának túlnyomó része az európai, sőt ázsiai (euráziai) folklór-kincsrel közös eredetű. A népképzelet alkotásai nem maradnak elszigetelten, hanem országról-országra, néptől-néphez vándorolnak s tartalmában és formában szüntelenül változnak. Nagyobb szellemi tehetségű népnél fejlődnek,

gazdagodnak, kevésbé tehetségesnél csenevésznek, pusztulnak. A finn nép költői hivatottságát bizonyítja, hogy a hozzá jutott nyers anyag nála európai jelentőségű, csodás szépségű alkotásokká kerekedett.

A népköltés a finn nemzetnek nemcsak legrégebb, hanem legbecsesebb és világhírű szellemi terméke, ezért — a finn irodalomtörténetírók példájára — okszerűen kezdetjük ennek ismertetésével a finn irodalom tárgyalását.

A finnek abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy népük régi, pogánykori emlékei nagy bőségben maradtak fenn és pedig túlnyomó részt verses alakban. E költészet gyökerei messzire visszanyulnak a homályos őskorba, mikor a finn-ugor népcsalád tagjai még egymás közelében laktak, tehát a Krisztus születése körüli századokban. E régi korból azonban csak külső, verselési tulajdonságok maradtak fenn, míg a finn népköltés tárgyai sokkal későbbi időkből származnak. Ez a körülmény azonban nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy egyes vonások, nevek és néprajzi adatok az említett őskor maradványai ne legyenek.

A finn verses népköltést két csoportra osztjuk: runoköltészetre és újkori dalokra.

Mi a runo-költészet?

A skandináv eredetű *runo* szó általában költeményt jelent, de eredetileg a régi mythikus népverseknek volt a neve; a költemény általános elnevezése irodalmi nyelven «runoelma». Ezért rövidség okáért célszerű a runo-elnevezést megtartani a hagyományos népköltés termékeinek jelölésére, melyekhez tartoznak a finn naiv eposznak, a Kalevalának runói is.

Mint hogy az összes régi, mondhatjuk klasszikus népverseknek, azaz runóknak egyazon a formája, az úgynevezett *runometer* (finnül: runomitta), szükséges e vers mibenlétével tisztába jönnünk.

A runo-verselésnek legrégebb és legfontosabb saját-

sága a *parallelizmus*. (Párhuzamos gondolatritmus.) Ennek eredetiségét nem vonhatjuk kétségbe, mert annyira benne gyökerezik a népköltés ősi előadási módjában (a karszerű, azaz felelgető éneklés), hogy a legkülönbözőbb korban és népeknél föltalálható, de a Szentírás és a Rigveda énekein kívül tán sehol sem oly bőven, mint a finn-észt és a vogul-osztják népköltészetben. A runo-költészetben ez a költői elem annyira általános, hogy alig van sor, mely ne volna valamely parallelizmusnak szerves tagja.

Nem kisebb fontosságú eszköze a régi finn verselésnek az alliteráció vagy helyesebben *kezdőrím* (alkusointu), melynek három fajtát különböztethetjük meg; úgymint, mikor a szókezdő mássalhangzók, mikor a kezdő magánhangzók s végre, midőn a kezdőszótagok ismétlődnek.

Hogy az alliteráció szintén ősi öröksége a finn-ugor verselésnek, azt *Hunfalvy Pál* mutatta ki. Legbővebben a finn-észt verselésben van meg e költői szépség. Alig van oly sor a runo-költészetben, melyben kezdőrím, főleg mássalhangzós ne volna. Főoka e bőségnek, hogy a finnben csak tizenegy mássalhangzó kezdhet szót s így az egyazon mássalhangzóval kezdődő szavak igen gyakoriak.

Am a versnek leglényegesebb tulajdonsága a hangbeli *ritmus*. A magyar népies verselés szigorúan szótagszámító. A versnek alkotó eleme az ütem, melynek a hangsúly ad erőt. A runometert a magyar úgynevezett ősi nyolcassal szokás azonosítani. Az azonosságon azonban itt is, mint a nyelvészetben, *ősi azonosságot* kell érteni. A magyar ősi nyolcas ugyanis szabályszerűen nyolc szótagból áll s a sormetszet a verset két egyenlő szótagszámú ütemre (4 + 4) osztja. A runomitta azonban hét, kilenc, sőt tíz szótagból is állhat s a sormetszet nagyon különbözőképen oszthatja föl a sorokat; pl.:

5 | 3; 3 | 5; 4 | 4; 2 | 3 | 3; 3 | 3 | 2; — 3 | 2 | 4;

2 | 3 | 4 stb. A magyar nyolcas minden valószínűség szerint a régibb, primitív állapotot őrizte meg, míg a finn verselés — mint ezt *Ilmari Krohn* kutatásai bizonyítják — a keresztény egyházi ének hatása folytán félig-meddig időmértékessé lett, azaz a *szótagok* időmértékének elve jobban érvényre jutott benne, mint a magyarban, hol az *ütemek* egyenlő időtartama a ritmus lényege. A runometert tehát nem tekinthetjük tisztán szótagszámító hangsúlyos-ütemes versnek, hanem olyan verssornak, melyben az időmértékes verselés küzdelemre kel a hangsúlyos-ütemessel, sőt azt gyakran le is győzi.

A zenei hatás következménye az is, hogy a finn runosor néha egy vagy két szótaggal bővül, avagy eggyel csonkul s így megszűnik szótagszámító lenni. A négy trochaeusból álló sor első lába ugyanis az idegen hatás következtében csonkaütemmé (Auftakt) lesz s elveszti azt a jelentőségét, mellyel az ősi finn-ugor (magyar, mordvin, cseremiszi) verselésben bir s a régi finn verselésben is birt.

Hogy a fentebb vázolt, bár idegenből jött, de tagadhatatlanul előnyös zenei tulajdonságok mennyire emelik a finn verselés szépségét, találóan illusztrálják a kiváló finn tudósnak és költőnek, *Krohn Gyulának* e szavai: «Ez a verssor kiváltképpen alkalmas a finn nyelv egész zengzetességének érvényesítésére. Ebben ugyanis a szavaknak rendes, beszédbeli hangsúlya és a verslábak iktusa ritkán esik egybe. Ilyképen a vers üteme és a nyelv majd találkoznak, majd elválnak egymástól, küzdelmükben annál világosabban mutatva együvé tartozásukat. Olyanok, mint két szerelmes, kik összevesznek s ismét megbékélnek, ilykép tevén nyilvánvalóvá szövegük természetét, mely ment a kényszertől».

Ez az érdekes régi vers azonban, melyet a finn népköltés olasz bűvára, *Domenico Comparetti* a maga nevében *egynek és egyetlennek* nevezett, mind jobban háttérbe

szorul a változatosabb, újabb formák előtt, melyek a műirodalom s az idegenből plántált dalok, sanzonettek révén honosulnak meg.

Szükségesnek tartottuk, hogy kissé részletesebben foglalkozzunk a finnek ősi versformájával, mivel épen ez nyomja rá régibb népköltészetükre az egység bélyegét. S ezzel térjünk át e költészet tárgyi ismertetésére.

Kalevala. — A finnek az 1835-ben, majd végleges alakban 1849-ben megjelent *Kalevala* révén léptek be a világirodalomba. E hatalmas művet *Lönnrot Illés* szerkesztette egybe. Mielőtt áttérnénk ez éposz tárgyalására, ismerkedjünk meg az anyaggal, melyből az létrejött.

A nép szórványosan még manapság is énekel kalevalai tárgyú elbeszélő verseket széles területen, mely átlépi Suomi határait is, úgymint Észtorszáiban, finn- és oroszországi Karjalában. Régebben ez énekek délen és nyugaton is ismertek voltak s még a Svédországba telepedett finnek ajkán is éltek. Hosszabb, egybefüggő dalciklusokká azonban csak a dvinamenti Karjalában alakultak s Lönnrot főleg az itt följegyzett anyagból szerkeszté a Kalevalát. De érdekes, hogy a runók túlnyomó részben nem itt, hanem délnyugati Suomiban keletkeztek s csak hosszú vándorlás útján jutottak keleti Finnországba, hol elérték fejlődésük legmagasabb fokát. Ez énekeket, eredetükre nézve, két csoportra oszthatjuk, úgymint nyugatfinnországi és észtországi runókra :

a) A legtöbb kalevalai runo szülőföldje nyugati Suomi, honnan ép legelőbb veszték ki az ősköltés ez emlékei a terjedő nyugati (svéd) civilizáció kijózanító hatása alatt. E runók legtöbbje Kr. után 700—1000 körül keletkezett, midőn a finnek törzsei beköltöztek mai hazájukba s magukba olvasztották az ott talált gyérszámú germán lakosságot s északabbra szorították a vándorló lappokat. (A mai svédek későbbi település.)

E runók harcokról és hőstettekről szólnak s részben azokat a hadivállalatokat, betöréseket vázolják, melyeket a pogány finnek a Balti-tenger partvidékeire, Gottland és Ösel (ez utóbbi észtül: Saaremaa) szigetére, valamint a ma is svéd lakosságú Åland-szigetekre (Ahvenanmaa), sőt néha Svédország területére is tettek. E csoportba tartoznak a következő kalevalai énekek (tartalmukról fogalmat fog nyújtani a Kalevala ismertetése): 1. a *sampo-ciklus*; 2. a *Lemminkäinen-runók*; 3. a *Kullervo-runók*; 4. *Väinämöinen búcsúvétele és ítélete*. E négy énekcsoport magva történeti események emléke. E csoportba tartoznak még pogány mythosi tárgyak is: 5. *Sämpsä Pellervoinen*, azaz a föld bevetése; 6. az *árpa* elvetésének éneke s 7. *Vellamo leányának* kihorgászása. Külön csoportot alkotnak azok a versek, melyek a hírből ismert keresztény vallás derengő fényében születtek; bennük érdekesen olvadnak egybe a pogány hagyományok a keresztény vallás legendáival. Ilyenek: 8. *Lemmonkäinen* halála és új életre ébresztése, melyben Jézus és szűz Mária szent alakjának fénye csillan meg; 9. a *nap* megszabadításának éneke: a megváltás visszénye s 10. a *teremtési runo*. (Kalevala I. runo.)

b) Némely kalevalai runo Észtorszáiban keletkezett a katolikus korban. Ezeket itt-ott még ma is éneklék Inkeriben (Ingermanland, a Szentpétervártól délre eső orosz tartomány) s Finn- és Orosz-Karjalában. Ilyenek például az *óriás tölgy regéje* (Kal. II. r.), az *Aino-ciklus* némely része, az *óriás ökör éneke* (Kal. XX. r.), a *kantele eredete* (Kal. XL. r.) stb.

Ezek az énekek, melyek Nyugat-Suomiban és Észtorszáiban születtek, kelet és észak felé vándoroltak. Törjedésük lassanként, több nemzedék alatt történt. Útjuk a következő volt: a) Nyugat-Suomiból, hol később majdnem teljesen feledésbe mentek, átvándoroltak keleti Finnországba, Karjalába, sőt innen Inkerin

keresztül egészen Észtországba ; egy másik részük a középfinnországi Savo tartományon át oroszföldi Karjalába. *b)* Az Észtországból alakult énekek először Inkeribe jutottak, hol finn nyelvű formába öltöztek ; innen folytatták vándorlásukat s Finn- és Orosz-Karjalába értek. Mint látjuk, az összes runók gyűlöhelye Karjala volt. Karjalát az olvasztókemencéhez hasonlíthatjuk, mely új anyagot nem terem, hanem a máshonnan odagyűlt anyagból kiolvasztja a nemes ércet. A karjalai nép érdeme, hogy megőrizte és nemesbítette a hozzájutott gyakran durva és nyers anyagot s így valódi költői munkát végzett. S e munka befejezése csak az utolsó (XVIII. és XIX.) századokban történt. Ép jókor jött tehát a finn népköltészet termékeinek megmentője, Lönnrot, ki főleg a karjalai s részben az inkeri törzsek dalaiból alkotta meg a Kalevalát. E csodálatos szépségű naiv éposz egymaga több fényt árasztott a finn nemzet nevére, mint a svéd lobogó alatt vívott évszázados hősi harcok. De ismerkedjünk meg rövid egybefoglalásban az ötvenénekes költemény tartalmával.

I. A teremtés. — Az énekes bevezető szavai után következik a világ teremtésének és Väinämöinen születésének elmondása. Az idők kezdetén a levegő tündére, Ilmatar, Väinämöinen anyja a nyílt tengeren uszkált. Egyszer csak egy kacsa jó s hét tojást rak a térdére. Ilmatar megrándítja a térdét s a tojások a vízbe gurulnak ; töredékeikből alakul a föld és ég, a nap, a hold és a felhők. Väinämöinent anyja hétszáz évig hordja méhében ; mikor megszületik s a pusztára lép, tanakodik, ki veti be a földet ? Ott találja «a mezőn termett» Sämpsä Pellervoint, aki fát ültet. A tölgy, «isten fája», hamarosan óriásira nő s oly sűrű lombokat hajt, hogy eltakarja a napot és a holdat és a földre sötétség borul. A tengerből most egy kis törpe emelkedik ki, aki óriássá lesz ; az ő segítségével földre dönti a tölgyet. Így vágja az agg

Väinämöinen az első irtást s ezzel a földművelés megalapítója lesz.

2. Joukahainen és Aino története. — Híre megy Väinämöinen nagy bölcsességének s Joukahainen, az önző lapp énekes beléköt és dalversenyre hívja ki. Väinämöinen legyőzi varázsdalaival Joukahaint s csak akkor oldozza fel a bűvölet alól, midőn az neki igéri feleségül szép, fiatal hűgát, a kis Ainót. Aino azon való bánatában, hogy öreg emberhez kényszerítik, az erdőbe megy bolyongani, a tenger partjához ér, fürdeni akar s a habokba vész. Miután Väinämöinen hiába kereste őt a vízben, Pohjolába, Éjszak-honába indul leánykérőbe.

3. Väinämöinen első útja; a sampo készítése. — Joukahainen, aki haragszik Väinämöinenre húga halála miatt, útját állja, kilövi a lovat alóla s őt magát a tengerbe löki. Egy óriás sas segítségével kiszáll a pohjolai partra, de a leányt nem nyeri el, mert Louhi, Pohjola úrasszonya annak igéri a leányát, aki elkészíti a sampót, a szerencshozó csodaszerszámot. Väinämöinen útnak indul erre, hogy Ilmarinent, az «örök kovács»-ot Pohjolába hívja a sampo elkészítésére. Utaztában Pohja leányát megpillantja az ég hajlásán szivárványon ülve s feleségül kéri. A leány sok csodadolog elvégzését kívánja tőle; végre azt óhajtja, hogy guzsalya nyelének szilánkjából hajót faragjon. Väinämöinen hozzáfog az ácsoláshoz, de térdén nagy sebet ejt. A vérfolyást egy agg bűvölő tudja csak elállítani, mikor a vas (a megsebesítő fejsze) eredetét rejtő varázsverset megtalálja. Väinämöinen hazamegy s Ilmarinent elküldi Pohjolába, aki el is készíti a csodaművet. Ilmarinen most megkéri a leányt, de a pohjolai kisasszony nem akar férjhez menni, az örök kovács asszony nélkül megy haza s elmondja a történeteket Väinämöinennek.

4. Lemminkäinen története. — A költeménynek e részéhez fűződik az első nagy epizód a csélcsep Lemmin-

käinen utazásáról és szerelmi történetéről. Lemminkäinen Saariból hoz előkelő származású feleséget, akinek megígéri, hogy többé kalandra nem megyen, ha felesége, a bájos Kyllikki sem megy a leányok közé táncolni. De felesége megszegi szavát, amiért Lemminkäinen elhagyja őt s elindul Pohjolába a híres szépségű leány kezét megnyerni. Sok nehéz feladatot szabnak eléje ; az utolsó az, hogy menjen el a halál országába. De egy marhapásztor, akit megsértett, megöli őt s testét Tuonela (halál országa) folyójába veti ; Tuoni, a halál urának fia pedig még ráadásul darabokra vagdalja. Lemminkäinen aggódó édesanyja elindul fiát keresni ; fáradhatatlanul bolyg hegyen-völgyön s végtére eljut Tuonela folyójához. Megismeri fia szétdarabolt testét s egy vasgereblyével összegyűjti a tagokat és egybeilleszti őket ; a kenőcsök által pedig, melyeket egy kis méh hoz számára, a csodák erejében rendületlenül hívó anya végre új életre kelti gyermekét.

5. Väinämöinen második útja Pohjolába. Lemminkäinen veresége. — Ez epizód után visszatér az elbeszélés Väinämöinenhez. Az agg új csónakot készít, de hogy megleglje a munkához szükséges bűvös dalokat, el kell mennie Tuonelába, ahonnan nem akarják visszaereszteni. Nagynehezen elmenekül a gonoszok irtózatos kínhelyéről s ekkor fölkeresi a sírjában fekvő táltos énekest, Vipunent, hogy tőle nyerje meg a varázsigéket, kitől sikerül is a verseket megtudnia. Elkészítvén az új hajót, másodszer indul Pohjolába leánykérőbe ; Ilmarinen is odalovagol. Most Észak gyönyörűséges leánya Ilmarinennek nyújtja kezét jutalmul a sampóért, Väinämöinent pedig kikoszarazza. Hetedhétországra szóló lakodalmat csapnak. De Lemminkäinen amiatti haragjában, hogy őt nem hívták meg, hadat indít s megöli Pohjola urát. Pohjola asszonyának bosszúja elől azonban egy tengeri szigetre kell menekülnie. De itt sincs nyugsága, mert a

szigetbeliek, szerelmeskedései miatt, halálra keresik. Hazatérvén, házukat földulva találja: a pohjolaiak elpusztították. Csak anyja menekült meg. Lemminkäinen újra meg akarja támadni Pohjolát, de útközben a fagy és éhség miatt sokat szenved s csak bajosan tud hazajutni.

6. Kullervo története. — Itt kapcsolódik a főcselekményhez Kullervo híres epizódja. Untamo és Kalervo testvérek, mindenkik egy-egy nemzetség feje. Örökös viszálykodásban élnek; utoljára Untamo leveri Kalervót s kiirtja nemzetségét. Az egész nemzetségből csak egy terhes nő marad életben, kit Untamo elhurcol; ez szolgálása alatt szüli Kullervót. Untamo mindenáron el akarja veszteni Kullervót, de hiába; a fiú felnőtt, bosszúérzéssel lelkében s csodálatos erejével minden dolgot elront, amit rábíznak. Végre Untamo eladja Ilmarinnek, aki pásztornak alkalmazza. Ilmarinen felesége, az előbbi pohjolai leány meggondolatlan tréfából követ dug a pásztornak sütött kenyérébe, melybe Kullervo beletöri apjától örökölt kését. Bosszúból a marhákat beleüzi a tóba s medvéket és farkasokat hajt haza helyettük, melyek úrnőjét széttépik. Kullervo elrohan s véletlenül föltalálja szüleit, akiket holtaknak hitt. Atyja elküldi őt adót fizetni; visszatérőben elcsábít az erdőben egy ismeretlen leányt, akiről borzadva tudja meg, hogy tulajdon elveszett húga. A leány kétségbeesve a zuhogó habokba ugrik. Kullervo hazamegy és halálra szánja magát, de előbb bosszút akar állni Untamón családjá pusztulása miatt. Untamolába siet, mindent felfogat és felgyújt. Hazatérve, házat pusztán találja, mindenki meghalt, csak hű kutyája él még. Bújában az erdőbe téved, ráakad szörnyű bűnének helyére, kirántja kardját s kioltja keserves életét.

7. A sampo elrablása. A kantele eredete. — Ilmarinen feleségének halála után a kalevalai hősök: Väinämöinen, Ilmarinen és Lemminkäinen Pohjolába vonulnak a sampo

elvétele. A tengeren egy csuka köt beléjük ; megölik s ennek az állkapcsából csinálja Väinämöinen az első kantelet, vagyis lantot. Ennek zengésével elbűvöli az egész természetet ; az emberek könnyezve hallgatják, maguk az istenek is gyönyörködnek benne, még az állatok is odagyűlnek hallgatni édes szólását. Pohjolába érnek ; Väinämöinen lantja szavával álomba ringatja az egész népet, a kalevalaiak hatalmukba kerítik a sziklákhöz láncolt sampót s haza indulnak vele. De Louhi felébredvén, vihart támaszt, melyben a kantele a habokba vesz. Aztán maga Louhi támad rájuk hadával ; vad küzdelem kél a tengeren, melyben Louhit legyőzik, de a sampo darabokra zúzódik, csak néhány töredéke jut el a víz hátán Suomi partjaira s általuk örök boldogság árad az eddig szomorú terekre. Maga Louhi csak a sampo tetejét tudja hatalmába keríteni, ezért van nyomorúság Pohjolában, kemény élet Lapp-hazában.

Igy tehát Kalevala népe diadalt aratott. A régi kantele helyett, mely a viharban elveszett, Väinämöinen újat gyárt. Nyárfából van a fogója, aranyból a húrok rajta . . .

8. Louhi újabb bosszúja. — Azonban új veszély fenyegeti Kalevala békéjét. Louhi mindenféle betegséget zúdít a népre ; elrejt a napot és a holdat és a földre sötétség borul, de Väinämöinen bölcsesége által mind e bajok megszűnnek s az öröm és béke visszatér Kalevalába.

9. Marjatta története. Befejezés. — Az utolsó runo gyönyörűen festi a kereszténység és az ősi pogány hit küzdelmét. Marjatta szűz leánynak gyermeke születik áfonyabogyótól. Väinämöinen halálra ítéli a kisedet, de a gyermek megfeddi őt s erre az «öreg» megkereszteli és Karjala királyává teszi. Bosszankodva távozik el az agg énekes a tengeren s utolsó dalában megjósolja, hogy még visszasóvárogják a régi időt. De kantelejét ott hagyja népe öröme, Suomi fainak vigasztalására . . .

Szemléltető összefoglalással a Kalevala szerkezetét a következő táblázatban adhatjuk :

I. Főcselekmény. (Sampo-runók.)

1. rész. A teremtés. Joukahainen, Aino. 1—6. r.
2. rész. a) Väinäm, első útja Pohjolába, 7—10. b) A ké-
rők, a sampo készítése, a lakodalom, 16—25. és 37—38.
3. rész. A második út. A kantele, a sampo elrablása,
Marjatta, Väinäm. itélete, 39—50.

II. Epizódok.

1. A *Lemminkäinen*-runók : 11—15., 20—26—30.
2. A *Kullervo*-runók : 31—36.

Mint ez a táblázat mutatja, a Kalevalában három főrészt különböztetünk meg : a főcselekményt, melyet sampo-ciklusnak lehet nevezni s a két nagy epizódot. Maga a főcselekmény is csak annyiban egységes, amennyiben Väinämöinen benne a főhős ; az I. rész, a teremtés, tulajdonképen önálló rész, melyben a sampóról még szó sincs. Az utolsó runo szintén egy kis epizódnak vehető, mely a kereszténység és az ősi pogány hit küzdelmének allegóriája. A két nagy epizódnak a főcselekménnyel alig van kapcsolata. A Lemminkäinen- és Kullervo-runók eredetileg semmi összefüggésben sem voltak a sampo-ciklussal, úgy hogy mindegyiküket el lehetne választani a költeménytől anélkül, hogy ezáltal a főcselekmény érthetősége szenvedne. Általában az eposz szerkezete azt a benyomást teszi, hogy a Kalevala anyagából nem egy, hanem több különálló költeményt lehetett volna szerkeszteni, amint például a trójai háború mondaköréből az Iliász és Odyszeia s még más hat, gyér töredékekben fennmaradt eposz alakult.

A Kalevala szerkezete eszerint nagyon laza. Nehéz volna benne az egészen átvonuló alapeszmét találni, mely a szerkezet hiányait pótolná. Lönnrot és a legtöbb finn esztétikus a sampo-sorozatban látják a keretet,

melybe a külön részek be vannak illesztve. E sorozatnak s általa az egész költeménynek főeseménye a *leányszerzés*, a régi népek epikájának ez általános motívuma. A vogul, osztják és szamojéd hőseinkben szintén a leányszerzés (ritkábban a vérbosszú) az a tárgy, melyről a népénekesek szólnak.

A Kalevala világosságának nem kis mértékben árt az, hogy a benne folyó harc főokának, a *sampó*-nak mibenlétét máig sem sikerült tökéletesen földeríteni. A szó jelentésének kutatói közül legtöbben idegen nyelvekhez fordultak magyarázatért s a legelütőbb jelentéseket hozták ki; magyarázták varázsdobnak, templomnak, csodamalomnak, istenségnek, őshonnak, sárkánynak stb. *Krohn Károly*, a világhírű folklorista magából a finn nyelvből indulva ki, *halnak*, halacskáknak magyarázza olyképen, hogy a pohjolai leánynak becéző elnevezése volna. Az, hogy a szerelmesek a leányt állatok, növények, drágakövek nevével illetik, általános emberi jelemlés. A sampo tehát eredetileg halacskát, átvitt értelemben leányt jelentett. Megjegyezzük, hogy e magyarázat, bár az összes eddigi teoriák közül a legtöbb valószínűséggel bír, szintén nem oszlatja el a homályt, mely a költemény teljes megértését gátolja. E zavarnak tudományos magyarázata az, hogy — mint a két Krohn fejtegetéseiből kiderül — e fogalomba több népköltészeti motívum olvadt egybe, melyeknek elkülönítése ma már majdnem lehetetlen; legerősebb közöttük a csodamalom képzelete, amely a magyar népmesékben is gyakran előfordul.

Bár az éposz szerkezete ellen megokolt kifogást tehetünk, azt el kell ismerni, hogy hőseinek jellemzése kiváló. Ezek a hősök sem istenek, sem emberek, hanem a közönséges halandóknál magasabb rendű, hatalmasabb lények: héroszok. Mindegyikük a finn nép egy-egy típusának képviselője.

Väinämöinen (rövidítve Väinö), a főhős, neve szerint a csendes víz istene; eleme a víz. Öreg táltos és bölcs énekes. Bár testi ereje nagy, hatalma mégis a dalban, kivált a varázsdalban, ráolvasásban rejlik. «Főhősében, Väinämöinenben — írja Krohn Gyula — a finn nép saját jellemének arról az oldaláról akart képet alkotni, melyről ő maga legtöbbet tartott. Meg van benne személyesítve a finn nép mély gondolkozása és költőisége, a szellemi törekvések iránti vágya és bizalma az értelem erejében.» Öregvontából ered némileg komikus szereplése a leánynép körül. Állandó jelzői «komoly, öreg».

Rajta kívül *Ilmarinen* és Lemminkäinen a főbb hősök. Az előbbi eredetileg a levegőgég istene volt, eleme a tűz. Innen fejlődik ki a kovácsvoltába vetett hit s viszont e mesterségéből magyarázhatók egyéb tulajdonságai. Mint iparos megszokta a mások rendeletét teljesíteni; békés és csöndes természetű; igazi mintaképe a nyugodt, nehézkes finn mesterembernek. Állandó jelzője: örök.

Lemminkäinen sok tekintetben ellentéte *Ilmarinen*-nek. A szeszesimalok szertelen kedveléséből származik több jellemvonása: vakmerősége, dicsekvése, szertelen önbizalma, csélcsap kapkodása és hősködése. A szerelemben való csapodársága határtalan. Legszebb vonása édesanyja iránti mély szeretete s viszont bámulatra ragad anyjának csodatevő szeretete, úgy hogy e gyöngegd nő szűz Máriát juttatja eszünkbe, kinek képe bizonyára hatott az anyai szeretet e megtestesülésének kialakulására. Állandó jelzője: csélcsap.

Ha az utóbbi két hérosz jellemét végiggondoljuk s a finn népben megfelelőiket keressük, önkéntelenül arra a gondolatra jutunk, hogy *Ilmarinen* a komoly, nehézkes nyugati finnek, a háméinek, *Lemminkäinen* pedig az élénk, ital- és dalkedvelő, csapongó lelkű keleti fin-

nek, a karjalainak fajaképe. S ez utóbbi törzs volt, mint főntebb említettük a Kalevala énekeinek kialakítója.

A Kalevala runóit, sajnos, ma már úgyszólván sehol sem énekli a nép. 1924 őszén halt meg az utolsó régi népénekes, ki még sokat tudott az ősi dalokból, melyeket a nép a következő módon szokott előadni. Két énekes volt ehhez szükséges, mint a Kalevala mondja :

Jer ide, énekeljünk együtt,
Kettesben a kántust kezdjük — —
Kéz a kézbe, kössünk öszve,
Ujjat ujjal egybefűzve,
Dalaink javára gyujtsunk,
Legis-legszépiből nyujtsunk ! (Kal. I.)

Az egyik a fő- vagy előénekes (finnül päämies : főember), a másik a kísérő, kontrázó (kertoja, säestäjä). Egymás mellett vagy egymással szemben oly közelségben ülnek, hogy térdük összeér ; kezükkel egybefogódnak s folytonos előre-hátra hajlongás, bólongás közben énekelnek. A főénekes elkezd egy sort s mintegy háromnegyedét elénekli ; mikor a harmadik negyedhez, azaz trochaeshoz ért, a másik belevág s együtt éneklük a sor végéig ; azután a másik ismétli az egész sort, de némileg változtatva, más szavakkal. Innen ered a gondolatpárhuzamosság. Így megy ez tovább. Maga a melódia nagyon egyszerű, úgyszólván egyhangú, ami természetes is az epikai dalnál, hol a tartalom megérthetése a fődolog. Az éneket gyakran a *kantele*, a finn citera méla pengése kísérte.

Ily népénekesek ajkáról lesték el Lönnrot, majd az ő tanítványai a búbájos runókat. Sajnos, Lönnrot nem készített pontos jegyzeteket e derék, többnyire agg rapszódoszokról, úgy hogy csak a későbbi kutatás tette némelyiküket ismertté és tiszteltté. Említsünk meg néhányat közülük. Lönnrot több mint tíz gyűjtőutat tett s negyedik útjában (1833.) Orosz-Karjalában

Vuokkoniemi faluban akadt rá *Malinen Ontrei* és *Kieleväinen Vaassila* nevű énekesekre, kik közül kivált az utóbbi valódi élő verseskönyv volt. Ötödik útjában (1834.) ugyanazon vidéken talált rá a leghíresebb énekesre, *Perttunen Arhippára*, aki 80 éves aggastyán létére 50 runót tudott 4600 verssel. Az ő fia volt a vak *Perttunen Mihály*, ki szintén egyike volt a leghíresebb népénekeseknek. A lángbuzgalmú férfiú nem elégedett meg saját munkája eredményével. 1845-ben *Europaeus Dánielt* a maga költségén útra küldötte. A fiatal kutató új, addig ismeretlen dalforrásra bukkant; Mekrijärvi nevű faluban (Ilomantsi egyházközségben, Karjalában) fölfedezett egy agg énekest, *Sissonent*, aki 80 runót tudott 4000 verssel. 1847-ben *Europaeus* Inkeribe ment s ott rátalált a Kullervo-történet teljes formájára; ebből s a régebben ismert karjalai töredékekből és újabb gyűjtésekből Krohn Gy. 1882-ben különálló költeményként kiadta. A Finn Irodalmi Társaság költségén gyűjtőútra indult néhány tehetséges egyetemi hallgató is. Ez újabb gyűjtések anyagát fölhasználván, Lönnrot 1849-ben adta ki a bővített Kalevalát. Az 1835 februárius végén megjelent első Kalevala 32 éneket, 12.078 sort foglalt magában, az új végleges szöveg pedig 50 énekből, 22.795 sorból áll. De ma ez a bővített eposz sem foglalja magában mindazt az epikai verset, melyek a finn nép keleti ágának ajkán úgyszólván napjainkig éltek és fejlődtek. Az újabb nevezetes népénekesek közül említsük meg *Larin Paraske* nevű énekes asszonyt, kinek ajkáról *Neovius Adolf* 1887—1894-ben 1200 runót jegyzett le.

A Kalevala mindjárt első formájában való megjelenésekor nagy hatást tett mind hazájában, mind külföldön.

Azon tudósok között, kik e remekművel foglalkoztak, egyike volt a legelsőeknek a német nemzeti tudomány

szellemóriása, *Grimm Jakab*, ki 1845-ben többi közt e szavakat mondta a berlini tudományos akadémia előtt : «Ebben az elbeszélő költeményben a finn nyelvnek bámulatos gazdagsága lép elének s a tiszta epika egyszerű, de annál hatásosabb előadásban jelenik meg s a mythosnak, a költői képeknek és kifejezéseknek eddig nem ismert kincsesháza tárul föl ; különösen figyelmet érdemel az élénk, finom természetérzék, aminőt csak az indiai költészetben találhatunk». *Müller Miksa*, ki a múlt század közepe táján a turánizmust bevitte a nyelvtudományba, így ír : «A finnek az aggok ajkáról lejegyeztek egy epikai költeményt, melynek teljessége és terjedelme az Iliászéval egyező ; sőt ha egy pillanatra el tudnók feledni mindazt, amit ifjúkorunkban szépnek tanultunk nevezni, szépsége is fölér az Iliászéval». A hírneves német nyelvész, *Steinthal*, a «Das Epos» című művében csupán négy világirodalmi remeknek adja meg az epepeia nagy nevét s ezek: Homérosz, a Niebelungenlied, a Roland-ének és a Kalevala.

De nemcsak német tudósok halmozták el az új epepeiat dicséretekkel, hanem más művelt nemzetek írói is. Így a francia *Geffroy* valóságos magasztalással szól róla : «Azon népek és fajok, melyek mögött ily fenséges nemzeti költészet áll, nem érdemelnek kicsinylést a történettudomány részéről. Megjósolhatjuk, hogy ezekre még jelentős szerep vár a világtörténelemben». Az angol *F. C. Cook* írja e nevezetes sorokat : «A Kalevala joggal követelheti magának a nemzeti éposz nevet. Főhősének, Väinämöinennek kiemelkedő tulajdona a varázserő. De ez a varázserő magasb fokú, mint a tatár és a mongol táltosoké. Ő ezt az erőt csak az erkölcsi és az anyagi rossz ellen használja, elismervén, hogy minden erő forrása a legfőbb lény : Jumala, Isten . . . Természetére, hatalmára nézve ez az isten ugyanoly helyet foglal el, mint Varuna a Rig-Vedában vagy Ahuramazda az iráni

mythológiában s másrészt, bármily hihetetlennek lássék, mint az legfőbb lény, mely a későbbi eredetű babonák mellett is felismerhető minden turáni nép ősvallásában».

A Kalevala sok nyelvre le van fordítva. Már első formája megjelent svéd és francia fordításban. A végleges kiadást lefordították svéd, német, francia, angol, orosz, cseh, olasz, dán, észt és magyar nyelvre.

A dicsőítő nyilatkozatokon kívül azonban olyanok is hangzottak, melyek rámutattak a költemény szerkezetében mutatkozó hiányokra s egynémely ellenmondásra. Legsúlyosabb vád hangzott el *Wiklund K. B.* upsalai egyetemi tanár részéről, ki 1901-ben egy értekezést tett közzé (Om Kalevala : finnarnes nationalepos, och forskningarna rörande detsamma, Stockholm), melyben azt állítja, hogy a Kalevala nem számítható a valódi népeposzok közé, mert Lönnrot több lényegbevágó változtatást tett a népepekeken. Maga a Kalevala elnevezés is tőle származik s annyit tesz, hogy kalevek, azaz *hősök hona*. Nem követett el ugyan semmi oly változtatást, mely ellenkezne a nép felfogásával és kifejezésbeli készlettel, de új helyzeteket teremtett, melyek sehol sem találhatók fel a finn népköltészetben. Lönnrot magát a népepekesek közé számította, szerinte ő sem tett mást, mint ezek. Ezek is változtatnak a verseken, egybefűzik, bizonyos rendbe sorozzák azokat, összekapcsoló részeket találnak ki. Ám, Wiklund szerint, Lönnrot nem volt népepekes, sőt költő sem, hanem szorgalmas gyűjtő és pedáns tudós. A népepekes önkéntelenül, naiv módon változtat a verseken (félreértésből, feledékenységből), Lönnrot azonban céltudatosan és mesterkéltén vitte végbe a változtatásokat. Így az általa egybeállított költemény *tudós népköltemény*, ami *contradictio in adiecto*.

E támadásra mély tudással és elfogulatlan kritikával felelt meg Krohn Károly (Finnisch-ugr. Forschungen I. 3.), kimutatván, hogy a Kalevala valódi népies köl-

temény s mint ilyen odaállítható a nagy naiv époszok sorába. Az igaz, hogy a Kalevala mai formájában soha és sehol sem létezett a nép ajkán, de e tekintetben a többi naiv éposz sem különb. A nép sehol sem alkotott a szó szoros értelmében vett époszt, hanem csupán egy hős vagy egy nagy eseményhez fűződő mondákat, regéket, melyekből azután egy hivatott költő egységes, egybefüggő művet alkotott, fölismerve ez énekeknek egybefűzésre alkalmas voltát. Lélektani és fizikai lehetetlenség, hogy egy óriás terjedelmű, egységes költeményt alkosson a számos népköltő, ki az époszi anyagot nemzedékeken át fejleszti, alakítja. Épígy nem lehet népregényről beszélni; népmesék vannak, de kötetekre terjedő népi elbeszélések, regények nincsenek. Ha oly pontosan ismernők a többi naiv éposz anyagát is, mint a Kalevaláét ismerjük Lönnrot lelkiismeretes gonddal jegyzett és hátrahagyott kézírataiból, látnók, hogy a Kalevala a világ összes népeposzai között talán a legnépiesebb és leghitelesebb.

De mondjunk még valamit a Kalevala tudományos értékéről.

Bár ma már meghaladott álláspont a Kalevalát úgy tekinteni, mint a finn őstörténet kódexét, mindazonáltal sok becses adattal szolgál a finnek ősi hitvilágára és műveltségi állapotára vonatkozólag. Lönnrot sok népvallási elemet (varázsverset, ráolvasást, hitregét) beolvasztott az époszba. A finn-ugor népek pogány vallásának fővonása a szellemekben, démonokban való hit volt. Az a tudós ember, aki a szellemekre hatni tudott, a samán (finnül tietäjä vagy noita). A finneknél ehhez az a hiedelem járult, hogy a samán ismerve mindennek alapokát, lényegét, létrehozó eszméjét, e tudásával mindent hatalma alá hajthat. A tulajdonképi isteni lényeknek két osztálya van : az istenek (jumala) és a nemtők (haltia). Az istenek a szellemi világnak (pl. Tuoni : a halál istene),

a nemtők a látható világnak, a természetnek urai. E lények benépesítik az egész kalevalai világot. Ezért a valási, azaz csodás elem úgyszólván túlteng az époszban.

De bár tudományos kutatás céljaira csak nagyon óvatosan használható a Kalevala, a költészetre, művészetre és nemzeti életre tett hatása mérhetetlen. A finn irodalom újjáébredését s eredeti, népies-nemzeti irányban való fejlődését e nagyszerű alkotásnak köszönheti; ugyanezt mondhatjuk a képzőművészetre, sőt némileg a zenére is. A tudományos kutatásnak szintén erős lendületet adott a vele való foglalkozás; különösen a folklórnak világra szóló felvirágzása köszönhető a kalevalai tanulmányoknak. Helyénvaló tehát, hogy itt idézzük Kaarle Krohn-nak e találó szavait: «Képzeljük el a helsinki egyetem előcsarnokát Sjöstrand domborműve nélkül, melyen a kalevalai hősök üdvözlik a finn művelődés őrszellemeit, vagy az egyetemi hallgatók házának hangversenytermét Ekman hatalmas vászna és Gallén-Kallela Akszel falkepe nélkül, melyek a lantpengető Väinämöinent és a kürtös Kullervót állítják őspéldául a finn zene művelői elé. Gondoljuk el Helsinkit legszebb szoborműve nélkül, mely a Väinämöinen szavait leső Lönnrotot varázsolja szemeink elé s szépművészeti múzeumunkat minden kalevalai tárgyú festmény és szobor nélkül. Vagy némit-sük el lelkünkben Pacius és Topelius dalait, Kajanus Aino-rapszódiját és Sibelius számos világhírű Kalevala-szerzeményét. Töröljük ki irodalmunkból Kivi, Erkko, Aho és Eino Leino ősmondánkból merített remekműveit s ezekkel együtt mindazon költői képet, fogalmat és kifejezést, mely a Kalevalából származik. S ha végre eszünkbe juttatjuk, mily különbség van nemzeti öntudatunk erejében a Kalevala megjelenése előtt és után, akkor előttünk áll egész nagyságában e költemény jelentősége kulturális életünkben».

Kanteletar. — A kalevalai runókon kívül Lönnrot még

sok más elbeszélő és lírai népverset jegyzett föl. Ezekből szerkesztette *Kanteletar* (Lanttündér) című gyűjteményt, mely 1840-ben látott először napvilágot, majd bővített alakban 1887-ben három könyvben.

Az elbeszélő versek a gyűjtemény III. könyvében vannak. Némelyikük tárgyra nézve a kalevalai énekekkel egyezik. Ez elbeszélő versek négy csoportra oszthatók: balladák, legendák, históriás énekek és újabbkori versformába öltöztetett románcok. Tárgyukat részint idegen népverekből és legendákból, részint a finn népeletből és történelemből veszik. Akadnak közöttük olyanok, melyek a világ népköltési kincseinek valódi gyöngyei. Említsünk meg közülök néhányat.

A középkorban keletkezett nyugatfinnországi epikának legértékesebb és legépebben fennmaradt emlékei az úgynevezett *Tavasziünnepi versek* (Helkavirret), melyeket Ritvala falu ifjú népe a múlt század közepéig áldozócsütörtöktől Péter-Pálíg minden ünnepezen szokott énekelni drámai mozgások kíséretében; ezekhez tartozott a leányok körmenete és a katolikus korból fennmaradt éneke, továbbá a falu határában fekvő dombon gyujtott tűzrakás, mely körül az ifjúság táncot járt. Négy ének fűződik e szokáshoz. Egy más érdekes ballada *András verse*, melynek tárgya Európa több népénél fellelhető. Nálunk a «Kádár Kata» című székely ballada tartozik e körbe. A runo elmondja, hogy egy ifjú főúr, András, övéinek akarata ellenére egy magasabb rangú leányt vesz el. A menyecske nemsokára megbetegszik és meghal, mire András megöli magát bánatában. Mindkettejüket egyszerre temetik el: egyiket egy patak jobb-, a másikat a balpartján. Mindegyik síron egy-egy nyírfa nő, melyeknek gyökerei és lombjai egybefonódnak s midőn a fákat kivágják, törzseik egymásra borulnak.

Említsük még föl a magyar fordításban is olvasható szép balladákat: A *Megváltó halála* bibliai tárgyú,

megható történet; ebben a keresztény elem csodá-
san olvad össze a pogánykori hagyományokkal. Az
élet friss benyomásaiból merítik tárgyukat: *Az anya
gondjai; A megokosodott fiú; A kőborló halál; A bol-
dogtalan özvegyasszony* címűek mind egy-egy igaz
gyöngye a tiszta népköltészetnek. Nem hagyhatjuk
említetlenül az *Elina halála* című gyönyörű balladát
(magyarra ford. Bán A. — Az Ujság 1913. évf.), mely
valóságos miniatűr tragédia. Ez majdnem teljesen pár-
beszédes alakban elmondja, hogy Laukko ura, a zordon
Klaus Kurki féltékenységtől elvakítva fölgyújtja házát
s bűnösnek hitt ártatlan felesége újszülött csecsemőjével
benne ég. A vers alapja való történet, melyet azonban
a nép képzelete némileg megváltoztatott. E ballada
legkerekebb és legszebb terméke a nyugatfinnországi
költészetnek a középkor végéről. Kialakulására való-
színűleg egy hasonló tárgyú dán lovagballada hatott.

Még több ily történeti runo is van a Kanteletarban,
melyek azt bizonyítják, hogy a finn nép képzeletét a tör-
téneti események is élénken foglalkoztatták.

E középkorbéli balladákon kívül van még néhány
elbeszélő költemény, melyek későbbi századokban, való-
színűleg a harmincéves háború ideje körül jöttek létre,
főleg a svéd népköltés hatása alatt, mellyel a svéd sereg-
ben szolgált finn katonák ismertették meg népüket.
Ezeket a verseket főképp az jellemzi, hogy az ősi vers-
mértéket elhagyva újabb, idegen eredetű formákat hono-
sítanak meg. Ezek közül legérdekesebb «A kiváltandó
leány» (Lunastettava neito) című ballada, melynek egy
új változatát e sorok írója jegyezte föl 1905-ben Pahka-
lampi nevű finn-karjalai faluban. A kalóztól elrablott
leány siránkozva kéri hozzátartozóit (apját, anyját,
bátyját, nénjét, sógorát, ángyát), hogy váltsák ki őt,
de egyik sem akar érte áldozatot hozni, végre arra megy
kedvese, aki mindenét feláldozza érte. E történet verses

alakban Magyar-, Spanyol-, Német-, Dán-, Svédországban, Németalföldön és Sziciliában is él a nép ajkán. Finnországba Észtországon át került a svéd népköltészetből.

Az epikai verseknél még nagyobb számban vannak a Kanteletarban a líraiak. Tiszta érzelmi dal a finnekénél, mint nálunk magyaroknál is, kevés akad; legtöbb az elégiának és a románcnak vegyülete. A magyar dal csattanós rövidege, képekben való bősége azonban itt hiányzik; a finn dal sohasem túlradó, inkább szelid, mély, részletező. Csodálatos az a finom gyöngédség, mely e dalokon átvonul; mintha nem is a nép egyszerű, akkor még iskolázatlan gyermekei, hanem mindmégannyi magas műveltségű műköltő lett volna a szerzőjük. S e költészet gondolatokban is gazdag. Így például valóságos kis *ars poetica* «A dal vége» című runo; hadd álljon itt belőle néhány sor:

Előbb nem lesz a földön kő,
 Előbb leszen fátlan erdő,
 Mint a vershez szó nem leszen,
 Költő szíve dalt nem terem.
 . . . Verselés a bölcshez illő,
 Tanult ember legyen költő,
 Ő tudja csak, mit ér a szó,
 Melyik mikor helyén való . . .

A lírai versek legnagyobb része bánatos, merengő, sőt néha kétségbeesés, életunalom tör elő belőlük. A zordon északi ég alj gyermekei éhségtől, fagytól, nyomortól sanyargatva néha elvetnek minden reményt s a sírba sóvárognak «férgek fagyos országába». De e mély szomorúság sem örökös. A kevéssel megelégedő nép fia mosolyra derül, ha a nap hideg fénye tavasz jöttével fölmelegszik s a hólé erecskében cseveg a hangafüves réteken s a rügyező lombok között megszólal a jós kakuk mélabús szava. Ilyenkor a pásztorleányka és fiú kinn verselget

a «tarka-barka kövek között», hol «dalt susog a szálló szellő, dalt locsog a ringó tóhab». Szerelmi boldogságuk átolvad a természet derűjébe s nincs kedvesebb, meg-hittebb barátjuk az erdőnél, az «Úristen szép kertjénél», mely megőrzi szívük titkát.

A Kanteletar lírai dalait Lönnrot élethivatás, kor s bizonyos alkalmak szerint osztályozza. Az I. könyv a következő csoportokra oszlik: 1. mindenkinek valók (125 vers), 2. menyekzői dalok (44 vers), 3. pásztor-dalok (37 vers), 4. gyermekdalok (32 vers). A II. könyv csoportjai: 1. leányok dalai (154 vers), 2. nők dalai (80 vers), 3. legények dalai (34 vers), 4. férfiak dalai (86) — összesen 592 dal; a fentebb tárgyalt epikai versek száma 70, ezekhez járul még az előszóban közlött 24 újkori dal, úgy hogy a Kanteletarban összefoglalt költemények száma 686.

A különböző életállapotokat festő dalok közül különösen megkapók az árvák panaszai, kik a szívtelen mostoha keze alatt visszasóvárogják a szegényes, de meleg szülői kunyhót, «ahol minden falat kenyér édes, habár nem is fehér». Szép és érdekes vonása még a finn népköltésnek a költészet adományának, a dálnak és dalosnak megbecsülése. Mind a finn, mind a vele közelrokon észt népköltészetében egész sorozatot lehet összeállítani azokból a versekből, melyek magáról a dalról, a *költői hivatásról* s a népköltés jellemvonásairól zengenek. Klaszszikusan szép és jellemző ez a kis dal a lant (finnül: kantele vagy kannel) eredetéről:

Hazudnak, azt mondom rájuk,
Haszontalan jár a szájuk,
Kik a lantról azt fecsegik,
Kanteléről rebesgetik,
Hogy vésé agg Väinämöinen,
Alkotá az öregisten
Vizi vadnak bordájából,
Csuka áll a csontfalából.

Szenvedés volt a szerzője,
 Kínlódás a készítője,
 Fogóját gond faragcsálta,
 Gondtul görbült meg a háta,
 Húrjai a szív keserve,
 Búszegekkel van kiverve.
 Azért nem cseng lantom szava,
 Örömrül nem dalol soha,
 Azért sír-rí búsán, árván,
 Kedv nem szólal száraz fáján,
 Mert a bű volt édes anyja —
 Örökös a bánat rajta! (I. k. I. v.)

Említettük, hogy ez ősrégi runoköltészetten kívül van még a finn népköltésnek egy másik ága : az újabb, *modern költészet*, mely formában és tartalomban változatosabb ugyan a réginél, de eredetiségben s így esztétikai és tudományos értékben is messze elmarad amattól. Ily dalok ezrével vannak följegyezve a Finn Irodalmi Társaság gyűjteményeiben, de még igen kevés jelent meg közülök. Főértékük szép és változatos dallamaikban van.

E népies termékek között legelterjedtebbek az úgynevezett *szándalok* (rekilaulu). Nevüket onnan vették, hogy többnyire a hosszú téli utak unalmának elűzésére jönnek létre s a lóhajtó emberek dudolgatják őket. Szerkezetükre, tartalmukra nézve olyanformák, aminők Európa több országában találkoznak s aminők a magyar népdalok legtöbbsége is. Rendesen csak egy négysoros versszakból állanak ; ha hosszabbak, a többi versszak csak lazán függ össze a törzsversszakkal s vidékenként változnak. Két részből állanak ; a két első sor valami természeti képet tartalmaz, a befejező két sor pedig egyéni érzelmet vagy gondolatot fejez ki. E két, egymással csupán rejtett, távolabbi képzettársítás révén egybefüggő részt a rím köti egybe. Például :

Szél suhog a nyírfalombon,
 Hullám zúg a tengeren ;

Én itt ülök s dalolgotok
Szobácskában, kedvesem.

E gyakori tipustól eltérőleg vannak olyanok is, melyekben a természeti kép csupán az első sorra határolódik.

1905 nyarán Finn- és Orosz-Karjalában tett gyűjtőutamban ez újabb dalokat is tanulmányoztam s idevonatkozó tapasztalataimat röviden a következőkben foglalhatom össze.

Verstani tekintetben a modern finn népköltés sok tekintetben eltér a régítől. A parallelizmus nem foglal el benne nagyobb helyet, mint a magyar népköltésben; föltétlen uralomról pedig szó sem lehet. Az alliteráció szintén elvesztette azt a szerepet, melyet a runóban játszott. Ami a hangbeli ritmust illeti — bár ütembeosztásra, szótagszámra nézve tökéletes elszakadást látunk a runometertől — mégis itt találjuk meg a szorosabb csatlakozást hozzá. Valamint a runo, az újabb dal ritmusa is az időmértékes és a hangsúlyos-ütemes verselés határán áll, de a szótagok számának egyenlősége még kevésbé van meg, amit zenei okokból magyarázhatunk. Igen gyakori bennük a daktilusi lejtés, ami a finn nyelv ritmusának a következménye.

Tartalmilag is nagyon elüt e költészet a régítől. A régi-ben ugyanis az epikai darabok mythikus tartalmúak, a líraiak pedig gyermekes, naiv érzéseket zengenek. Az újabbak között az elbeszélő versek igen ritkák és sohasem mythikusak, hanem az élet jeleneteit, eseményeit rajzolják balladai rövidséggel. A líraiak túlnyomó részt szerelmi dalok, míg a régiekben a szerelem szerföllött gyéren szólalt meg. Egyetlen vonásuk emlékeztet a runoköltészetre: hogy az érzést hosszasabban, reflexiókkal átszöve, elégiai merengéssel szeretik kifejezni, nem oly röviden s képekkel, virágos mondásokkal ékesen, mint a magyar dalok.

E dalok közül igen sok svéd, kevesebb orosz eredetű.

Közülök számosat a magyar dalkedvelő közönség is ismer és kedvel énekkaraink közvetítése folytán.

Varázsköltészet. — A finn népköltésben figyelemreméltó helyet foglalnak el az úgynevezett *loitsu*-k: varázsverses vagy verses ráolvasások. Ezekből Lönnrot 1880-ban adott ki egy gazdag gyűjteményt «A finn nép régi varázsverse» címmel, melyek közül ötvenet a Kalevalába is beolvasztott. E versek költői értéke nem nagy, de annál fontosabbak tudományos szempontból. Céljuk a szó erejével, tehát természetfölötti módon hatni a természet lényeire és jelenségeire. Legtöbbször valami rosszat, bajt igyekeznek elhárítani: betegséget gyógyítani, tűzégette sebet vagy kigyómarást hegeszteni, törést, ficamodást helyrehozni, vadállatokat távoltartani a nyájtól stb., máskor valami előnyt akarnak szerezni: szerencsét a vadászatban, szerelemben stb. Némelyiknek rontás a célja, ezek a rontóigék. Az elhárító igék: «syntysanat», születésszavak, azaz *eredetigék*, vagy «manaussanat», bűvölő szavak, avagy *űzőigék*. Az előbbieket abból a hitből származnak, hogy valami rosszat csak akkor lehet megszüntetni, ha ismerjük a bajokozó eszköznek vagy ez eszköz anyagának eredetét, mivoltát. Például, midőn Väinämöinen térdén sebet ejt, a vérfolyás csak akkor szűnik meg, mikor rátalál arra az agg bölcsre, aki tudja a sebejtő fejsze anyagának, a vasnak eredetét. Az űzőigék valami betegséget távolítanak el a szenvedőből; például a vízbe, erdőbe, hegybe stb. űzik.

A loitsuk még nagyobb területen voltak elterjedve, mint a runók; némely vidéken ma is élnek. Mint az újabb tudományos kutatás kiderítette, főképp Svédországból jött keresztény ráolvasóimádságokból származnak s eredetileg prózában szóltak s csak keleti Suomi költői lelkű népe öltöztette őket versbe, mikor egyúttal pogány színt nyertek a beléjük kevert pogány nevek és részletek folytán. A magyar ráolvasásokban szintén gyakran fordul

elő szűz Mária, a Szentlélek, mint Bornemissza Péternek «Ördögi kísértetekről» (1578.) írt könyve bizonyítja.

Közmondások és találás mesék. — Még két gyűjteményről kell megemlékeznünk, melyek létüket szintén a nagymunkásságú Lönnotnak köszönik. Az egyik «A finn nép közmondásai» (1842.) című könyv, mely több, mint 7000 közmondást tartalmaz, de korántsem foglalja magában a finn nép összes közmondásait. Valamint a magyar, úgy a finn és az észti nép is szerfölött gazdag tőrülmetszett mondásokban, melyek valamely életigazságot vagy elmés, találó ötletet fejeznek ki röviden, világosan és meglepő szép nyelven. A magyar közmondások — mint ezt *Szvorényi József* egyik értekezésében (Egri gimn. értesítő) alaposan kifejtette — legtöbbször nemcsak ritmikus prózában szólnak, hanem valóságos versek, néha rímmel és alliterációval ékesítve, épígy a finn közmondások is gyakran tökéletes verssorok, melyekben a kezdőrím époly gyakori, mint a runókban. E mondások részben már a pogány korban jöttek létre, de sok van köztük olyan is, mely későbbi századokban született. Nagy részük idegen eredetű. Tartalomra nézve igen változatosak. Szólnak a legkülönbözőbb állapotú emberek körülményeiről, az élet mindenféle fordulatáról. Legtöbbször komoly, sőt gyakran keserű életfelfogás nyilvánul bennük, de akadnak tréfás, humoros hangulatúak is. Lásunk néhány példát: Istennél a sors gyeplője, nála a szerencse nyitja. — Minél tovább él az ember, annál több legyet lát. — Erősebb a vér a víznél. — Lusta ember kése tompa. — Sört iszik a bíró uram, törvénykönyve tóvizen van, úszik az igazság vigan. — Hazugságnak lába béna. — Adósság sohasem avul el. — Igazságnak tűz sem árthat. — Vas a szegénynek ezüstje, becsület az ékessége. — Több finn közmondásgyűjtemény jelent meg a Lönnotén kívül is, legrégebb *Florinius Henriké* 1702-ből; újabban *Koskimies A. V.* szerkesztett egy bő gyűjteményt.

«A finn nép találós meséit» 1844-ben adta ki Lönnrot. A hosszú téli esték unalmát az ifjúság e meséknek megfektetésével tölti, melyek — mint Lönnrot írja — ugyanazon szerepet játszó az elme élesítésében, mint a számtan az iskolában. E termékek nagy része szintén jövevény, némelyikük úgyszólván az egész emberiség közös kincse (v. ö. A. Aarne : Vergleichende Rätselforschungen, Folklore-Fellows Com. 26—7.). Első gyűjteményüket *Ganander Kristfrid* adta ki 1783-ban. 1922-ben *A. Aarne* és *Kaarle Krohn* egy tudományosan megrostált és rendszerezett gyűjteményt szerkesztett a Finn Irodalmi Társaság kéziratos gyűjteményeinek figyelembevételével. (Suomen kansan arvoituksia.)

Népmesék. — Az ismertetett gyűjteményekkel gazdagította Lönnrot népe irodalmát. Ezeken kívül meg kell még emlékeznünk a nép prózai termékeiről, a mesékről. A mesék túlnyomó részben nemzetközi szellemi kincs. A verses forma nem nehezítvén terjedésüket, országról-országra, néptől-néphez vándorolnak. Újabb időben a mesekutatás óriás lendületet vett a művelt népeknél. A finneknél a mesék terjedésével, kutatásával legjobban a már többször említett Aarne foglalkozott. Suomiba a mesék két irányból : Skandináviából és Oroszországból vándoroltak nagyobb számban. Figyelemre méltó az önállóság, mellyel a finn nép az idegen anyagot a maga viszonyaihoz, jelleméhez alkalmazta. Legrégibbek az állatmesék, melyek főképp a pogány korban istenített medvével s a ravasz rókával foglalkoznak. Ezek mellett nagy szerepet játszanak a tündér- és királymesék, melyek a képzeletet a fényesebb, boldogabb országokba ragadják. Legrégibb finn mesegyűjtemény a Salmelainen Eriké «A finn nép meséi és regéi». (1852—1866.) Az eredeti finn meséket a Finn Irodalmi Társaság rendezte sajtó alá.

B) MŰIRODALOM.

FINN nemzet a népköltés révén lépett be a világirodalomba s ma is a Kalevala az a mű, mely tűzoszlop gyanánt világít rá az egész finn szellemi életre. Ám e nemzet a műirodalom terén is elismerésreméltó eredményeket mutat fel.

Krohn Gyula, a finn irodalomtörténet megalapítója négy korszakot állapít meg: 1542-ig., 1542—1642., 1642—1809., 1844—1886. (Az író 1888-ban halt meg.) Könnyebb és teljesebb áttekintést nyújt ennél I. V. Juvelius felosztása, mely a kereszténység felvételétől (XII. század közepe) napjainkig nyolc korszakot különböztet meg. Ezek: I. katolikus középkor 1542-ig; II. a hitújítás és az irodalmi nyelv megalapításának kora 1640-ig; III. az egyetem megalapításától, 1640-től a nagy orosz háború végéig, 1721-ig terjedő időszak; IV. a fennofelek és a felvilágosodás időszaka 1721—1809-ig; V. az első nemzeti ébredés korszaka 1809—1835-ig; VI. a Kalevala és a hazafias svédnyelvű költészet kora 1835—1860-ig; VII. a finn-nyelvű nemzeti irodalom fölvirágoztatásának kora 1860—1880-ig s VIII. az új realizmus és romanticizmus kora 1880-tól napjainkig.

I. Katolikus kor. (1150—1542.)

A művelődés megalapítója és fenntartója Finnországban, mint másutt is Nyugaton, a középkorban a római katolikus egyház volt. Az ország félreeső földrajzi helyzete és szegénysége volt az oka annak, hogy ez a kultúra,

mely szerencsésebb országokban oly gyönyörű virágzást teremtett, itt csak szegényes eredményeket hozott létre. E korban, bár a nemzet általános nyelve a finn volt, az irodalom és műveltség eszközéül a latin nyelv szolgált. «E világnyelv uralma — írja egy jeles finn tudós, Godenhjelm — megóvta a nemzeti nyelvet attól, hogy a svéd kiszorítsa, mint a hólepel megvédi télen a vetést, míg a tavaszi virulás beköszönt.»

Az iskolai élet körülbelül olyan volt, mint nálunk az Árpádok alatt, de természetesen szerényebb keretek között. Volt egy katedrális iskola a fővárosban, Turkuban (Abo), néhány városi és kolostori iskola, melyekben az akkor Európaszerte divó módszer szerint oktattak (trivium). A vagyonosabb ifjak külföldi egyetemekre mentek; fölkeresték a párizsi, lipcsei, prágai és upszalai egyetemet, honnan hazatérve a latin műveltség apostolai lettek kicsiny népük között.

Míg a nép az ősi pogány színezetű költészetet művelte, a tanultak latin nyelven némi kis egyházi irodalmat teremtettek, melynek fennmaradt termékei közül legnevezetesebbek a «Piae cantiones» egyházi énekek. Finn nyelven e korban csupán a Miatyánk, az Ave Maria, a Hiszekegy s a szentgyónás igéinek fordítása készült.

Említsük meg, hogy Finnországban egy püspökség (Turkuban), öt férfi s egy női kolostor volt. E kultúr-tűzhelyek hatása csupán a déli részekre terjedt ki s így az ország túlnyomó részének népe intenzív vallási oktatás nélkül maradt.

II. A hitújítás és az irodalmi nyelv megalapításának kora. (1542—1640.)

A katolikus korbeli műveltség szűk köre és politikai okok tették lehetővé azt, hogy az evangélikus vallás úgyszólván küzdelem nélkül jutott diadalra. Az új val-

lás a svéd király parancsszavára lett az egész nép vallásává. E változás eleinte bénítólag hatott a kultúra fejlődésére, mivel az iskolák, melyeket a katolikus egyház tartott fenn, tönkrementek. Másrészt azonban nemzeti szempontból nagy nyereség volt, hogy az isteni tisztelet a nép nyelvén történvén, a finn irodalom megalapítása kulturális szükségletté vált.

A finn irodalom atyja s a lutheránizmusnak tulajdonképi megalapítója Suomiban *Mikael Agricola* (Mihály 1508—1557) volt. Szegény halászember fia lévén, nagy küzdelemmel végezte el tanulmányait s Wittenbergben Luther és Melanchton tanítványa lett. Innen haza jövéen minden erejét a reformáció megszilárdítására fordította. A turkui főiskola rektora, majd püspöki helyettes s végre püspök lett.

Hivatali buzgalma tette őt fordítóvá és íróvá. Legnagyobb érdeme, hogy ő volt az első, aki az akkor még bárdolatlan finn nyelvet irodalmi céllal használta, bár nem csekély nehézséggel kellett megküzdenie. Hogy a finn helyesírást megállapítsa, *abécéskönyvet* írt. Ezt követték *Luther katekizmusa*, *Imádságos könyve* s 1548-ban az *Újszövetség fordítása*, *Manuale* (kézikönyv), *részek az Ószövetségből* s a *zsoltárok fordítása*, amelyhez írt előszavában egy verset közöl a régi finnek pogány isteneiről. Tudományos szempontból nagyfontosságú ez a vers, mert bizonyítja, hogy a Kalevalában is előforduló mythológiai elnevezések valóban a finnek ősi örökségéhez tartoznak.

Agricola írásaiban főképp a turkui, tehát a legnyugatibb dialektussal élt s innen magyarázható, hogy könyveiben sok svédizmus akad. Hogy azonban írását mindenütt megértsék, egyéb tájszólásokból is bőven merített. Tehát már ő kijelölte azt az utat, melyen a dialektusi eltérésekben szerfölött gazdag finnben az irodalmi nyelv megteremtése lehetséges. Művei Stockholmban nyomat-

tak, mert Finnországban azidétt még nem volt könyvsajtó.

Már Agricola irogatott templomi énekeket, de az első tulajdonképi énekszerző *Suomalainen Jakob* (Jaakko S.) volt, akinek *énekeskönyve* III. János svéd király támogatásával 1580—1582-ben jelent meg. Énekei — összesen 99 — többnyire fordítások latin, svéd és német nyelvből; kevés költői becsük van. Ez énekeskönyvet átdolgozta s megtoldotta *Hemming Henrikin poika*. (Henrik fia H.) Majdnem 300 éneke igaz költői tehetségre vall. A végrim mellett használ alliterációt és paralizmust is, az ősi finn verselés e jellemző ékességeit.

Prózai művek is készültek e korban: prédikációk (postilla), biblia- és törvényfordítások. A tudományos irodalmat néhány latin és svéd nyelvű krónika képviseli.

III. Az egyetem megalapítását követő kor. (1640—1721.)

A XVII. században érte el Svédország hatalmának tetőpontját s a harmincéves háborúban (1618—1648.) való dicsőséges részvétele folytán oly jelentőségre tett szert, hogy őt illette a döntő szó Európa ügyeiben. E sikereinek kivívásában jelentékeny részük volt a vitéz finn katonáknak s egyes finn vérből eredő hadvezéreknek. (Például Horn Gusztáv.) Az anyaállam megnövekedett tekintélye mellett azonban egyre jobban homályba merült Finnországé. Gyöngítette a finn nemzeti életet az egyre jobban fejlődő centralizáció és királyi hatalom is. A svéd nyelv ebben a korban lett a művelt osztályok körében uralkodóvá, úgy hogy a finn csak a szegényebb néposztályok nyelvévé süllyedt. A régi finn családnevek svédesítése és latinosítása szintén e korban jött divatba. Az iskolákban Krisztina királynő rendelete folytán 1649-től a latin nyelv jogaiba a svéd lépett.

Legnevezetesebb esemény volt ez időben a finn kultúra életre nézve a *turkui akadémia* (egyetem) létrejötte, melyet Krisztina királynő alapított 1640-ben. A kezdetben nagyon szerény keretek között mozgó főiskola (melynek életét Szinnyei József az Ezer tó országában oly élénken, megkapóan rajzolja) eleinte teljesen a svéd műveltséget szolgálta; tanárai és hallgatói is túlnyomó részt svédek voltak. Idővel azonban a finn kultúrának valóságos melegágyává lett. Az új egyetem működésének oroszlan-része a theológiára esik; főcél volt Luther tanításának ismertetése és megvédése a csakhamar fölbujjázó újabb felekezeti szakadások ellen. A tudományos színvonal nem lehetett valami magas, amit bizonyít az a körülmény is, hogy az abban az időben még Finnországban elég gyakori boszorkányüldözésektől az egyetemi körök sem állottak távol. Mindazonáltal az általános műveltség emelkedett, minek főoka az volt, hogy a turkui püspökök buzgón terjesztették a betű ismeretét a nép között.

Az irodalom ebben a korban is főleg vallási művekből állt. Művelői majdnem kivétel nélkül papi emberek. A költészet termékei, mind a svéd, mind a finn nyelvűek, szárazak, bágyadtak. A tudomány nyelve a latin.

A prózai vallásos irodalomnak legfontosabb terméke a *teljes bibliafordítás*, mely 1642-ben jelent meg. Többen készítették, de a szerkesztést *Eskil Petraeus* (P. Aeschilus) egyetemi rektor, majd turkui püspök végezte. A fordítók felhasználták a régebbi fordításokat is. Az eredeti nyelvek szerint átvizsgált és javított nyelvezetű kiadást Florinus Henrik készítette 1685-ben, ugyanaz, akitől az első finn közmondásgyűjtemény származik.

A költészetnek e kor nem igen kedvezett. A versekben az igazi költészetnek alig van nyoma, csak a külalak mesterkéeltségig vitt csiszoltsága mutat fejlődést. Sohasem írtak Finnországban annyi nyelven verset, mint ekkor. Finnül, latinul, svédül, sőt néha görögül, németül

s más nyelveken is verseltek. E költemények tartalmuk szerint három osztályba tartoznak : vallásos, alkalmi és históriás énekek. A vallásos énekek között legértékesebb *Salamnius Mátyás Örömdal Jézusról* című 29 énekre terjedő költeménye (1690.), mely velős, folyékony nyelven és népies verseléssel mondja el Jézus születését, életét és halálát. Népszerűségét bizonyítja, hogy 16 kiadást ért. 1701-ben jelent meg a finn énekeskönyvnek új kiadása, mely 1886-ig volt használatban. Ebben jelent meg *Juhana Cajanus* (C. János) fiatalon elhunyt tudós szép verse : «Nem vagy-e te, földi lélek, gyöngé féreg ?» (Etkös ole, ihmisparka, aivan arka ?), mely ma is egyik legkedveltebb templomi ének Finnországban.

Az alkalmi verseken kívül általános kedveltségnek örvendettek a históriás énekek, melyek mint az ilyenmű magyar munkák (Tinódi) szárazon sorolják fel a nevezetesebb történeti eseményeket ; csak itt-ott csillan föl bennük igazi költészet. Legjobb volt ezek között *Lauri Tammelinus* (T. Lőrinc) rímes krónikája, mely Finnország történetét mondja el a nemzettérítő Henrik püspöktől a költő idejéig.

Az egyetem megalapítása nyomán sarjadt élénkebb tudományos tevékenység nem hagyta figyelemen kívül a finn nyelvet sem. Ezidétt adta ki az *első finn nyelvtant* latin nyelven a már említett Petraeus Eszkil (1649.), kit e téren később követett *Vhael Bartold*.

Az említett versszerzőket tehetségre túlszárnyalta az első kiválóbb svéd nyelvű finn költő : *Jaakko Frese*, ki költeményeiben igaz érzéssel rajzolja finn hazája szenvedéseit s egyéni érzéseit. Vallásos verseiben elsőül ad hangot a később Finnországban nagy jelentőségre emelkedett vallási irányynak, a pietizmusnak.

IV. A fennoflek és a felvilágosodás kora. (1721—1809.)

A nagy «északi háború» (1713—1721.) Svédországra nézve szerencsétlenül végződött. Oroszország kerülvén felül, Svédország területében és hatalmában jelentékenyen megfogyatkozott s elvesztette nagyhatalmi állását. A hosszú háborúban legtöbbet Finnország szenvedett; férfi lakosságának körülbelül fele elpusztult s területéből keleten jelentékeny rész orosz uralom alá került. Kárpótlásul azonban sok hasznos újítás történik az állami és szellemi élet terén, melyek ebben az időszakban erősen fellendítik a finn irodalmi életet.

Nyugati Európában ez időtájt támadt az úgynevezett felvilágosodás (Aufklärung) mozgalma, mely az addiginál több szabadságot követelt. Ez irodalmi irány Angliában született Locke működése folytán, de legnagyobb virágzásra Franciaországban jutott Montesquieu, Voltaire és Rousseau műveinek nyomán.

Az új eszmék Svéd- és Finnországban is éreztették hatásukat. A tudósok figyelme a természettudományokra irányult s ennek üdvös folyománya lett, hogy a közgazdasági kérdések több figyelemben részesültek. Természetes következménye lett ennek a nép anyagi jólétének fellendülése. Vallási tekintetben az aufklárista mozgalom a racionalizmust eredményezte. Ám e veszedelmes irány nem ingatta meg a józan finn nép mély vallásosságát, sőt ellenhatásul ez időben vett erős lendületet a pietisztikus buzgóság, különösen az ország északi részében.

A gazdasági viszonyok felvirágoztatására fordított buzgalom ráirányította a figyelmet az ország és a nép egyéb szükségleteire is. Így keletkezett minden szeparatistikus törekvéstől menten egy nemzeti kultúrmoz-

galom, melynek híveit *fennofilek*-nek (finn-barátoknak) nevezték. E fennofilek teljes erejükkel igyekeznek előmozdítani a finn művelődés, különösen a nemzeti nyelv ügyét. A finn nyelv ugyanis egészen alárendelt helyzetbe került; az előkelőbb, vagyonosabb osztályok családi nyelve a svéd lett; a hivatalnokok és birák alig értették a nép nyelvét. Most követelni kezdik a nép nyelvének jogaiba iktatását.

A finn nyelvű irodalom ez időben is meglehetősen szegényes; főleg papi emberek írnak finnül középszerű verseket. A svéd nyelvű költészet azonban már kezd a valódi művészet magaslataira emelkedni. A tudomány nyelve még a latin, de már svéd nyelven is jelennek meg tudományos művek.

Az a férfit, aki a finnség iránti érdeklődést e korszak elején hatalmasan fellendítette, *Juslenius Dániel* (1676—1752.) volt. A turkui egyetemen a héber és a görög nyelv tanára volt, majd az északi háború borzalmai elől Svédországba menekült, honnan visszatérvén, Porvoo városában püspök lett. A betörő oroszok elől újra menekülni kényszerülvén, végleg Svédországba telepedett s ott is halt meg püspöki állásban.

Juslenius már ifjúkorában feltűnt két latin nyelvű művével; az egyik *Aboa vetus et nova* (A régi és új Turku), a másik *Vindiciae Fennorum*. (A finnek védelmezése.) E műveiben rajongásig menő fajszeretet nyilvánul. Hasonlóan a mi Horvát Istvánunkhoz, kritika nélkül dicsőít mindent, ami nemzeti. Turkut a világ legszebb városai közé sorozza s ki nem fogy valójában egyszerű épületeinek és környékének magasztalásából. Erdeme, hogy a régi finnek szokásairól történeti képet nyújt (mint nálunk Apor Metamorphosisában az erdélyi magyarságéiról), de lelkesedésében gyakran mosolyra készítő naivságokat ír össze. Turku városának nevét például a svéd eredetű *tori* (vásártér) szóból magyarázva azt állítja, hogy ez a

szó bizonyára ősrégi, mert enélkül a finn nyelv hiányos lett volna. Midőn ugyanis a finnek Jáfet fia, Magóg vezetésével a vízözön után idevetődtek, várost építettek és azt Turkunak nevezték el. Világos, hogy királyuk is itt székelt és híres iskolát alapított, amit Juslenius egy népszerűből bizonyít... Másik említett művében a finn népet védelmezi az ellen, a svéd részről többször hangoztatott vád ellen, hogy lomha és tanulatlan. A finnek sok nagy dolgot vittek végbe, de a svédek nevében. Ebben igaza is van Jusleniusnak. A könyv végszavai ezek: «Mindezt írtam pedig a hazaszeretet kötelességéből, amely minden szeretetnél feljebb való. Egyébbel én nem törődöm, csak hogy finnus vagyok és, bár magam ismeretlen vagyok, ehhez a dicső nemzethez tartozom».

Egyéb latin értekezéseket is írt e buzgó férfiú. Ezekben sok tárgyat vet föl, ám minket legjobban érdekel az, mit tart ő a nyelvrokonságról. A finnt rokonnak állítja a héber és a görög nyelvvel s a finn népköltést is a héberrel egy töről származtatva felkiált: «Mi lehet szebb e verseknél, ha eredetiben ismerjük őket? Mi lehet tartalmasabb, mint ezek?» A finn nyelv pedig szerinte majdnem oly gazdag, mint a görög.

Tudományos szempontból valóban értékes műve *svéd-latin-finn szótára* (1745.), melyben számos becses népköltési adat is található. Finn nyelven csupán egy munkát készített: Svebilus katekizmusának fordítását. Érdeme ezenkívül, hogy a finn népköltés termékeinek gyűjtésével is foglalkozott; gyűjteménye azonban tűzvész áldozata lett.

Az a nemzeti felbuzdulás, mely a következő korszakban a turkui egyetemről indult ki, főképp Juslenius működésében gyökerezik. Az ő buzdító szava és életének példája mérhetetlen hatással voltak az ébredező kultúr-törekvésekre. —

Az e korbeli finn nyelvű költészetnek legérdemesebb művelője *Gabriel Calamnius* (C. Gábor ; 1695—1754.) lelkész volt. Az orosz háborúban foglyul esvén, sok szenvedésen ment át, melyeknek emlékét egyszerű és őszinte «Bánatdalai» (1720.) őrzik. *Ez az első önálló versgyűjtemény finn nyelven.* Néhány jelentéktelen költő mellett legérdekesebb jelenség az első parasztköltő, *Tuomas Ringvaldin poika* (Ringvald fia Tamás, 1724—1804.), kinek alkalmi és vallásos versei közkedveltek voltak ; 130 verse jelent meg nyomtatásban. Első fecskéje volt a későbbi parasztköltőknek, kik közül némelyik igen nyomos munkásságot fejtett ki.

A XVIII. század vége felé tünt föl a finn nemzetiség hatalmas alakja, *Porthan Henrik Gábor* (1739—1804.), Juslenius unokaöccse, a turkui egyetem könyvtárosa, majd retorikai tanára. Bár anyanyelvének a finnt vallotta, egyetlen sort sem írt e nyelven, csak latinul és svédül. De lángoló fajszeretete s fáradhatatlan tanítói és nevelői tevékenysége lelkesítőleg hatott az ifjúságra s buzdításai folytán az irodalmi élet addig nem ismert magasságra emelkedik Finnországban. Ő alapítja az első kulturális egyesületet, az Aurora-Társaságot, mely megindítja az első finnországi svéd nyelvű hirlapot. Ugyanez időben (1776.) indul meg az első finn nyelvű lap is, mely főképp gazdasági kérdésekkel foglalkozott rövid, alig egy évre terjedő életében.

Porthant nevezik *a finn történetírás atyjának.* És pedig méltán. Ő volt az első, aki Németországban tett tanulmányútja után megszólaltatja a történelmi kritikát. Leszámol a Juslenius-féle ábrándozással, a héber és görög rokonsággal s reális őstörténeti és nyelvészeti adatokhoz fordul. Enemű tanulmányai között jött arra a gondolatra, hogy egy nagy szótárt szerkeszt, melyben a finn szavakat egybeveti a szomszéd- és a rokonnépek szavaival s így állapítja meg a finn nyelv eredeti szó-

kincsét. Hogy e zseniális gondolatát megvalósíthassa, tanulmány tárgyává teszi a finn nyelv honi és északnyugat-oroszszági dialektusait, a lapp nyelvet, melynek közeli viszonyát a finnhez Suomiban először ő (nálunk Sajnovics) veszi észre s a *magyar nyelvet*. Midőn 1779-ben Göttingában tanult, néhány ott tartózkodó ifjú magyar tudóstól tanulgatott magyarul s később is levelezésben állt magyar tudósokkal. Jegyzeteiből kiderül, hogy nyelvünk szerkezetével tökéletesen tisztában volt. Ismerte ezenkívül a cseremiszt, a votják, a mordvin, a vogul és osztják nyelv szókincsét, sőt vizsgálódását kiterjesztette a távolabbi fokon rokonyelvekre: a szamojédra, a törökre is s céloz a mongol nyelv tanulmányozásának fontosságára. Nem hagyta figyelmen kívül a finn-nel érintkezett gót, skandináv s lett-litván nyelveket sem. Ily módon úgyszólván kijelölte a jövődő finn nyelv kutatás egész körét. Ő volt ezenkívül az első, aki a finn nyelv eredetieknek bizonyult szavait művelődéstörténeti bizonyítékul használta. Egy krónikához írt előszavában ugyanis nyelvi adatok alapján képet nyújt az ősfinnnek kultúrszintjáról. E meglepő kísérletével megelőzte az indoeurópai nyelvtudósokat is. Enemű kutatásai — bár nagy szótárát nem fejezhette be — elismerést szereztek nemcsak a finn, hanem az orosz tudományos világban is.

E kiváló tudós ezenkívül kiterjesztette figyelmét a népköltésre s e szempontból nevezetes műve *De Poesi Fennica*, mely füzetekben jelent meg. Legfontosabb része, melyben a finn népköltést ismertetve főlhívja a figyelmet e költészet tartalmi és alaki szépségeire. Először tárgyalja a népversek előadását, ritmusát és szerkezete módját. (Paralellismus.) Szól a versek vándorlásáról s kimondja a különböző változatok (variánsok) egybevetésének s ezáltal a feltehető eredeti alak visszaállításának szükségességét. Mint látjuk, ezen a téren szintén

megelőzte korát s a jövődő, világhírré jutott finn folklórtudománynak lerakta fundamentumát. —

Porthan buzdító példájának nyomán az ifjúság hazai tárgyak műveléséhez fordult. Ganander megírja svéd nyelvű művét, a *Mythologia Fennicát* (1789.), mely azonban nem egyéb, mint betürendes anyagkészlet. Mint forrásmű becses, de kritikai tekintetben nem állja meg helyét. *Lencqvist E.* pedig «A régi finnek babonás hiedelméről és szokásairól» írt egy becses munkát.

A svéd nyelvű költészet ezidétt a francia irodalom hatása alatt már művészi magaslatra emelkedett Finnországban. Elmondhatjuk, hogy a svéd líra legkimagaslóbb alakjai finn eredetűek voltak. Így tehát e kis turáni nép nem csupán vérrel, hanem szellemének kincseivel is bőven adózott a hódító árja nemzetnek. Itt főleg három lírikus nevét kell emlitenünk; ezek *K. F. Creutz*, *Frans Michael Franzén* és *M. Choraeus*.

Creutz (1731—1785.) Turkuban végezte tanulmányait s innen korán Stockholmba került s mint svéd diplomata töltötte életét. Itt adta ki legismertebb költeményét: *Atis és Camilla* című pásztori idilljét, mely a svéd költészetnek addig legkiválóbb terméke volt. Lírai versei szintén a svéd költészet gyöngyei közé tartoznak.

Choraeus, ki ifjan halt meg 1806-ban Stockholmban, hosszadalmas tankölteményeket és mélyérzelmű dalokat írt.

E két költő gyöngéd és őszinte érzelmességét, tiszta liraiságát a svéd műbirálók finn származásuknak tulajdonították. Még tisztábban, jellemzőbben csendül föl e finn alanyiség *Suomi első nagy költőjének*, Franzénak svéd verseiben.

Franzén ősapja Finnország daltermő tartományában, Karjalában élt. Atyja kereskedő volt Oulu városában. A költő anyanyelve a finn volt s már anyja ajkáról népdalokat hallott zengeni. Porthan előadásából szívta ma-

gába a költészet szeretetét a turkui egyetemen, melynek később tanára lett a történelem és erkölcsstan tanszékén. Midőn Finnország 1809-ben Oroszországhoz csatoltatott, nem tudva beleélni magát a megváltozott viszonyokba, Svédországba telepedett s itt halt meg mint Hernösand püspöke.

Irt lírai, epikai és drámai műveket. Legszebbek a még szülőhőjében írt lírai költeményei, melyek között egy finn nyelvű is van. (Éljen a király!) Költészetén gyengéd báj, átlátszóság és klasszikus derű ömlik el, mely vonások erősen emlékeztetnek a Kanteletar dalaira. Találóan jellemezte e költészetet kitünő műfordítónk, Győry Vilmos: «Nem az eget vívó viharos költészet ez, amely megdöbbsent... hanem ama csendes, szelid költészet, mely örömeiben úgy, mint fájdalmában még mindig általános érdeket kelt... Franzén költészete nem harsogó folyam, mely gátakat törve talán romboló hatással rohanna szerteszét, hanem csendes, kristálytisza csörgeteg, melynek alapja aranyfövény, a tiszta erkölcsiség... Svécia méltán úgy tekinté e költőjét, mint (Tegnér szavai szerint) Finnland utolsó, megbecsülhetetlen ajándékát a régi anyaországnak».

V. Az első nemzeti ébredés kora. (1809—1835.)

1809-ben Finnország az Oroszbirodalom kötelékébe került. A megváltozott politikai helyzet kezdetben nyomasztólag hatott a kedélyekre. De ez a csüggedés nem soká tartott. A nemzet belátta, hogy saját erejére kell támaszkodnia, ez pedig csak eredeti művelődés alapján történhetik. A figyelem fokozottan az irodalomra s a mult hagyományaira, valamint a jövő teendőire irányult és ez hatalmas föllendülést szült minden téren. Ezt a mozgalmat *fennomániá*-nak nevezték el azok, akik még mindig a svéd kultúrában keresték az orosz elleni menedéket.

Először is a nemzeti nyelv felé fordult az írók érdeklődése, ennek eredménye lett a modern irodalmi nyelv megteremtése. *Renvall Gusztáv* professzor (1781—1841.) elkészítette a finn nyelv (latin-német) szótárát és nyelvtanát. *Reinhold von Becker*, szintén egyetemi tanár, svéd-finn nyelvtant írt és finn nyelvű hetilapot szerkesztett. Fő érdeme, hogy hozzáfogott a népének gyűjtéséhez s Väinämöinenről egy jeles értekezést írt, melyhez öt, Väinämöinenről szóló runót csatolt. *Ez a mű adta Lönnrot-nak a népversek egybejűzésének eszméjét.* Az összehasonlító nyelvészetben nagy érdemeket szerzett *A. J. Sjögren* (1794—1855.), aki Oroszországot és a Kaukázust beutazván, német, latin, svéd és orosz nyelven írt nyelvészeti, őstörténeti és néprajzi munkáival európai híre emelkedett. Népverseket is gyűjtött, de gyűjteménye nem jelent meg. Becker említett gyűjteménye azonban föl-hívta a figyelmet a népköltésre. Ennek eredményeképp több jeles gyűjtő fogott a régi runók megmentéséhez. Ezek közé tartozik *Kaarle Aksel Gottlund* (G. Károly Akszel 1796—1875.), a finn nyelv lektora a turkui tűzvész miatt 1827-ben Helsinkibe áthelyezett egyetemen. Eredeti művei közül említendő *Runola* (Dalhon) című elbeszélő költeménye, melyben új finn mythologia alapítására tesz kísérletet. A runogyűjtésben Lönnrot előtt ő szerzett legtöbb érdemet. Már egyetemi hallgató korában hozzáfogott e munkához s midőn az uppszalai egyetemre ment, fölkereste a Svédországba kivándorolt finnek telepeit s ott is folytatta gyűjtőmunkásságát. Ő adta ki az első népköltési gyűjteményt (1818. és 1821.) *A pró versek finn gyermekek mulatságára* című füzetekben. *Ő mondotta ki először a finn népversek egybejűzésének gondolatát,* megjósolva, hogy azokból a homéroszi költeményekhez, Ossián dalaihoz s a Niebelungenliedhez hasonló nagy mű fog kerekedni.

Gottlunddal majdnem egyidőben adott ki a fiatal

német tudós, *H. R. von Schröter* egy finn népköltési gyűjteményt német fordítással egyetemben (*Finnische Runen*; Upsala, 1819.); ez a gyűjtemény ismertette meg a külfölddel először a finn népköltészetet, melyre a figyelmet fölhívta már Herder *Volkslieder* (1778.) című anthológiája s a nagy Goethének egy dalfordítása (Ó, ha jönne a kedvesem című). De legjelentősb volt mégis *Topelius Zakariás* (Sakari T.) orvosnak öt füzetben kiadott runogyűjteménye *A finn nép régi runóiból és újabb dalaiból.* (1822—31.) Betegágyban fekvé karjalai vándorkereskedőktől jegyezte le e verseket s ugyancsak tőlük nyert adatok alapján *rámutatott a runók dús lelőhelyére,* Orosz-Karjalára.

E korban a műköltészet terén szintén pezsgő élet támadt. A már ismertetett Gottlundon kívül hírnévre tettek szert Juteini, Lagervall, Poppius és Kallio.

Az ébredő nemzeti érzésnek első tolmácsa *Jaakko Juteini* (eredeti nevén *Judén Jakab* 1781—1855.) volt; első, aki az irodalomnak finn nyelven való művelését életcéljául tűzte ki. Egyetemi tanulmányait befejezvé Viipuri (Wiborg) városa tisztviselőjévé választotta s minden ráérő idejét az irodalomnak szentelte. Számos prózai és költői művet írt, melyekben a francia felvilágosodás eszméit dicsőítette; emiatt sok kellemetlenség érte az evangélikus papság részéről. Néhány svéd nyelvű művét nyilvánosan el is égették. Verseit első-sorban hazafias érzés s bölcselkedő hajlam jellemzi; bár nagyobb költői tehetség nem nyilvánul bennük, szép eszméik miatt némelyikük általános kedveltségre jutott. (Például «A bölcs és a balga», «A férfi».) Legmelegebben a hazai nyelvért buzgott, mint azt e sorai bizonyítják.

Idegen nyelv hideg fénye
 Dermesztí a honí lelkét;
 Anyanyelvünk meleg lángja
 Világosít szívet-elmét.

Lagervall Frigyes őrmester, majd földművelő több színművet írt; tőle való az első finn nyelvű tragédia. Művei azonban csak gyöngé kísérletek. *Poppius Ábrahám* ev. lelkész számos, alaki és formai tekintetben több kifogástalan költeményt írt, melyekben gyöngéd, játsszi érzés nyilvánul. (Például «A megmérlegelt Ámor».) Legtehetségesebb költő volt azonban e korban *S. K. Bergh* (költői nevén *Kallio* (1803—1852.)); az *első igazi finn lírikus*. Húsz évig élvén örömtelen vakságban néhány vigasztalhatatlan bánatról zengő, mélyérzésű költeményt hagyott hátra, melyek ma is a finn líra gyöngyei közé tartoznak.

Az 1831. év örökre nevezetes lesz a finn irodalom történetében. Ebben az évben alapította meg néhány lelkes hazafi — nagyrészt egyetemi hallgató — a *Finn Irodalmi Társaságot* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), mely az irodalomnak legerősebb támasza lett. Első tagjai közé tartoztak a finn irodalomnak és közéletnek később oszlopos emberei: Lönnrot, Runeberg, Becker, Runeberg stb. Kiadásában jelennek meg ma is a finn irodalomnak legértékesebb termékei, főleg a népköltés kutatásával foglalkozó művek és a népköltés remekei.

Az e korban ily magas hullámokat vert nemzeti mozgalomnak hatalmas ébresztője volt *Adolf Ivar Arvidsson* (1791—1858.), a kiváló svéd nyelvű történetíró és a «*Morgonblad*» című svéd nyelvű, de heves nemzeti irányú lap szerkesztője. Hangoztatta, hogy Finnországnak nincs jövője a honi föld multjának és nyelvének megbecsülése nélkül. Ilyenmű cikkei miatt az 1815 után Finnországban is lábrakapott reakciótól sokat kellett szenvednie. El kellett hagynia egyetemi docensi állását és hosszabb időre Svédországba költöznie. Ő mondotta azokat a híres szavakat, melyek nemzeti jelmonddá váltak: «Svédek nem vagyunk, oroszokká lenni nem akarunk, tehát finnek kell maradnunk!»

VI. A Kalevala és a hazafias svéd nyelvű költészet kora. (1835—1860.)

Az erőre kapott reakció igyekezett elfojtani a nemzeti ébredést. Különösen az 1830-ban és 1848-ban több európai államban kitört forradalmi mozgalmak folytán támadt ellenakció érezte hatását; sajtócenzura lépett életbe, mely egyre szigorúbbá lett, míg végre 1850-ben megjelent az a szomorú rendelet, melynek értelmében *finn nyelven csak vallásos és gazdasági műveket szabad kiadni*. S e rendeletet, mely példátlan a művelt népek történetében, a svekomán (svéd érzelmű) finn szenátus adta ki. Ezt a tilalmat lehetetlen volt betű szerint megtartani s 1860-ban hatályon kívül is helyeztetett.

A hazafias szellemi törekvések tűzhelye e korban is a már Helsinkibe helyezett egyetem volt. A reakciós sajtótörvény következtében e munka kezdetben főleg tudományos térre szorítkozott. A nyelv fejlesztése és a népköltési kincsek gyűjtése tovább haladt s ennek eredménye lőn az irodalmi nyelv teljes újjászületése s a finn népszellem legragyogóbb alkotásának, a Kalevalának létrejötte. A svéd nyelvű szépirodalom megtelt eszményi tartalommal s előbb nem is álmodott magaságra fejlődött. Előállt az a világirodalomban úgyszólván példátlan helyzet, hogy a nemzeti szellemnek legtüzesebb, leghatalmasabb hangú hirdetői idegen nyelven fejezték ki lángoló érzéseiket, magasztos gondolataikat. Ily módon készítettett elő a talaj azon nemzeti föllendülés számára, mely az 1840-es évektől kezdve hatalmas áram gyanánt járta át a finn nép minden rétegét.

Az ezenkorbeli finn irodalomnak s minden idők folkloristáinak egyik legfényesebb neve :

Lönnrot Illés.

Álljunk meg kissé e névnel, melynek viselője mint író, hazafi és ember egyaránt megérdemli a legmelegebb figyelmet.

Elias Lönnrot a nép fia volt. Ósei tősgyökeres finn zselléremberek voltak, csak atyja kapta a keresztlelő pap jóvoltából a svéd vezetéknevet. Atyja hétgyermekes, földhözragadt falusi szabó, ki Sammatti nevű községben lakott egy kis viskóban, mely ma is áll. 1924 júliusában kerestem föl a vasúti vonaltól távol fekvő kis hajlékot s meghatottan szemléltem azt a két kis kamrából álló faházat, melyben a világ egyik legnagyobb embere töltötte gyermekkora nélkülözésekkel telt éveit.

Az élet keserőségei csöstül zúdultak a szegény családra s így a kis Illésre is, ki a koplalást már gügyörésző korától fogva kötekedő pajtásaként ismerte; ez azonban nem tudott kifogni a vasakarató ifjún. Szellemének frissesége és halálos ágyáig megőrzött humora győzött minden nyomorúságon. Még a sors is tréfálni látszott vele; alig nyitotta ki szemét a csecsemő, a véletlen egy jóízű tréfát követett el vele. A szülők valami szép nevet akartak adni negyedik gyermeküknek is, mint a többinek. Minthogy azonban falujokban nem volt pap, a szomszéd községbe küldték a kétnapos kisdedet az öreg szomszédasszony ölében; ez 1802 április 11-én történt. A jó néni sokat forgatta elméjében az ékes nevet, hogy el ne felejtse. Azonban az út hosszúsága, a rossz idő és a fiúcska örökös nyugösködése úgy kiverték fejéből az otthon adott nevet, hogy mikor a pap elé került, nem jutott eszébe. Procopaeus tiszteletes úr tehát a kalendáriumhoz folyamodott s minthogy Illés napja azontájt volt, jónak látta a kisdedet annak a prófétának a nevével ajándékozni meg, ki a finn nép köré-

ben különös tiszteletnek örvendett. Így jutott Lönnrot a nevéhez, mely néhány évtized múlva a legemlegettebb lett hazájában és tisztelt az egész világon.

Iskoláit hosszabb megszakításokkal végezte. Jó emberek segítségével fejezte be az elemi és a középiskolát a kis svéd nyelvű városban, Tammissaariban, majd Turku-ban és Porvooban. Szegénysége miatt azonban kénytelen volt gimnáziumi tanulmányait egy időre félbehagyni s Hämeenlinna városába ment gyógyszerészsegédnek. Tíz év telt bele, míg az egyetemre került, hol egy jóakarójának, Törngren orvosprofesszornak buzdítására az orvosi szakra iratkozott be. Mint Törngren gyermekeinek házi-tanítója végezte az orvosi fakultást s 1832-ben elnyervén a doktori címet, 1833-ban körorvos lett a kis északfinn-országi városban, Kajaaniban.

Már gyógyszerészsegéd korában fölébredt benne a kedv a nyelvi kutatások s a népköltési gyűjtőmunkásság iránt ; e tekintetben főkép Juteini, Becker és Topelius működése buzdította. Mikor Törngrenékkal vidéken töltötte a nyarat, sokat forgott a nép között s egyéb versekkel együtt itt jegyezte le az említett gyönyörű balladát, Elina halálát. Egyetemi magisteri vizsgálatára pedig Väinämöinenről írt dissertatiót «De Väinämöine, priscorum Fennorum numine» (V.-ről, a régi finnek istenéről) címmel. Még mint egyetemi hallgató 1828-ban indult első gyűjtőújtjára Finn-Karjalába, mely útját tíz hosszú út követte nehéz nélkülözések és fáradalmak közepett. Az első útról hozott runókat «Kantele» (Lant) címen négy füzetben tette közzé. Útjai alatt lassanként megszilárdult benne a runók egybeszerkesztésének gondolata, amelyet előtte már Becker és Gottlund is pedzett. Időnként kisebb egybeállításokat készített *Lemminkäinen, Väinämöinen, Menyekzői énekek* címmel, majd 1833-ban egy terjedelmesebb egybefűzött költeményt *Versgyűjtemény Väinämöinenről*, melyben a fentebbiek mind egybe voltak

olvasztva. Ezek a dolgozatok azonban nem jelentek meg nyomtatásban, csak előkészületek ezek élete főművéhez. Most a Finn Irodalmi Társaság könyvtárában vannak, hol K. Krohn professzor szíves kalauzolásával magam is olvastam őket s bámultam a pontosságot és lelkiismeretességet, mellyel Lönnrot az örökbecsű följegyzéseket megőrizte és rendezte. E versekhez újakat illesztve végre elkészíté a Kalevala első alakját e címen: *«Kalevala, avagy régi karjalai versek a finn nép őskorából*, mely nyomtatásban két részben jelent meg 1835-ben és 1836-ban. Az első rész elüljáróbeszédét Lönnrot 1835 februárius 28-ikáról keltezte, azért a Kalevala ünnepét e napon üli a finn s vele a magyar nemzet is. (Az első ily ünnepet 1923-ban rendezte a Turáni Társaság Finn-Észt Intézete.) A Kalevalát, valamint a többi gyűjteményt már előbb tárgyaltuk, azért most Lönnrotnak csak egyéb műveivel foglalkozunk.

Lönnrot jelentősége a finn irodalom történetében nem szorítkozik csupán a népköltési termékekre; ő ezenkívül az új finn irodalmi nyelv megteremtője és megállapítója. Nagy utakat tett, többnyire gyalogszerrel, nemcsak Finn- és Orosz-Karjalában, hanem Lappföldön, Inkeriben, Észtországban is, melyeken alaposan megismerkedett a finn nyelv különböző tájszólásaival, sőt a lapp és az észti nyelvvel is. Eszerint ő alkalmasabb volt bárkinél, hogy végrehajtsa a már régebben tervezett nyelvújítást. Ő ezt nagyszámú becses művében és cikkében hajtotta végre, kifejtve a finn nyelv törvényeit, számtalan új kultúrshót alkotva a nyelv eredeti készletéből s különféle tudományágakban (növénytan, orvos- és jogtudomány) gyakorlati példát mutatva a nyelv fejlesztésére. Alapul a nyelvtanilag szabatosabb nyugati dialektust őrizte meg, de bőven felhasználta a keleti nyelvjárások gazdag szó- és szólamkincsét is. Nyelvészeti munkái közül legbecsesebb 160.000 szót tartalmazó finn-

svéd szótára. «Mehiläinen» (Méhecske) címen népies folyóiratot szerkesztett, mely jótékony hatással volt a népműveltség fejlesztésére s a józan életelvek terjesztésére. Ezenkívül mint a finn *énekeskönyv* átdolgozó- és szervezőbizottságának tagja számos új és szép énekkel gazdagította hazája vallásos költészetét.

Lönnrot e munkálkodása folytán mindinkább távolodott orvosi hivatalától, melytől több éven át fel is volt mentve, mígnem 1853-ban a korán elhunyt Castrén helyére a finn nyelv tanárává nevezték ki az egyetemre. Kilenc évig tanított s 1862-ben nyugalomba menvén, még huszonnégy évet töltött szülőföldén munkás, szép öregségben. 1884 március 19-én fejezte be erényekben gazdag életét.

Lönnrot *jelleme* a legszebb fényben ragyog. Ő a romlatlan, tősgyökeres finnségnek megszemélyesítője. Saját-szerű, minden ízében eredeti és szeretreméltó lélek nyilatkozik meg minden tettében, minden írásában. A modern embertől oly távol áll, mint az ég a földtől. Magából a népből származván, majd teljes életében közötté és érette élvén, annak frissesége, költői egyszerűsége és lelkesége fokozott mértékben testesül meg benne. Nem annyira elméjének éle s tehetségének mélysége ragad meg bennünket, mint inkább egész valójának összhangzatos, csodálatosan gyermeki eredetisége s önmagáról, a maga jóvoltáról tökéletesen megfeledkező, önfeláldozó buzgalma. Neki minden tudománya, tehetsége, sőt anyagi tulajdona is csak arra való, hogy általuk megmentse, egybegyűjtse rajongva szeretett népének szellemi kincseit. Annyira egybeolvad a néppel, hogy mikor róla szólunk, voltaképen a finn népről beszélünk. Szellemének elevensége egyik legfelölőbb tulajdonsága; nem csügged, nem tétováz soha, folyton terveket főz, új eszmék forrnak elméjében. Az élet nehézségein, göröngyein jókedvű humorral, mosollyal ajkán síklik át. S ez a

humor olyannyira sajátja, hogy valódi tartozéka lett lényének. Lönnrotról Finnországban bizonyos gyöngéd humorral szokás írni és beszélni nem azért, mintha nem vennék őt egészen komolyan, hanem azért, mivel teljes életében megőrzött némi gyermekes naivságot, mely őt néha mosolykeltő helyzetbe vitte. A finn nép csöndes kedélyessége és szívós kitartása leghívebben tükröződik benne.

A néppel való sűrű érintkezése alatt Lönnrot természetes józansága, veleszületett demokratikus érzése egyre növekedett. A külső csillogásra semmit sem adott, úgy hogy egyszerű, igénytelen megjelenése gyakran furcsa helyzetet teremtett. Már egyetemi tanár volt, mikor két egyetemi hallgató kiment hozzá falusi birtokára vizsgálatot tenni. Az előadásokra bizonyára nem nagyon szorgalmasan járó fiatal emberek nem ismerték meg őt. Megkérték tehát a békésen üldögélő öregot, hogy vigye át őket csónakján a tulsó partra. Az öreg szívesen engedett, sőt a fiatal urak utitáskáját is maga cipelte a házba, hol azután jóízűen mosolyogva ültette le a meglepődött jövevényeket, hogy megvizsgálja tudásukat a finn nyelvből.

Megjelenése otthon szőtt egyszerű ruhájában, örökösen füstölgő pipával a foga között, nem sokban különbözött a közönséges földműves gazdáától. Kajaani dísztelen utcáin gyakran látták őt fahéjbocskorban vagy épen mezítláb ténferegni, mikor a legszegényebb emberrel is szívesen szóba állt s atyai tanácsokkal látta el. Ily formán a kajaani doktor híre messzire szállt, úgy hogy valódi búcsút jártak hozzá a betegek, kiktől alig fogadott el néhány fillér tiszteletdíjat.

Minthogy gyermekkorában és később is otthoni látogatásai alkalmával szívesen ült a tőke mellé, a szabóságban meglehetősen tökéleteségre vitte. Körorvos korában sokszor maga szabta ki ruháit, sőt barátai kérésére

nekik is szabott egy-egy kabátot vagy pantallót. A már világhírű férfiú: nyugalmazott professzor, kancelláriai tanácsos, a svéd Északi Csillag és az orosz Anna-rend lovagja, maga javítgatta ruháit s nem átalított leülni cselédei közé, hogy tanítsa, művelje őket. Magas rendjeit sohasem tűzte mellére; egy skatulyában heverték azok az ágy alatt.

S e kedves és vonzó kedélyű férfiú mélyen vallásos ember volt. Sok bánatát, mely családi életében érte, az Istenbe vetett hit enyhítette. Felesége korán meghalt, öt gyermeke közül csupán egy leánya maradt életben agg napjai vigaszára. Buzgó evangélikus volt. Mivel lakóhelyén, Sammattiban akkor még nem volt lelkész, vasárnaponként egybegyűjtötte a híveket és prédikált nekik. Vallásos érzésével függ össze végtelen jósága. Szüleit aggkorukra magához vette, sőt szegény rokonairól is gondoskodott. Szeretete az állatokra is kiterjedt; ha a szobában legyet fogott, kivitte a szabadba s ott eleresztette, hadd örüljön az életnek!

Lönnrot szerénységében szinte menekült az ünnepek elől, melyek a világhírű férfiút, bárhová utazott, nyomon követték. Egy ünneplést azonban ki nem kerülhetett. Ez nyolcvanadik születésnapjának alkalma volt. Pár hetet az ország fővárosában, Helsinkiben töltött, midőn számtalan küldöttség üdvözölte őt Finnország minden vidékéről, koszorúkat, albumokat és emléktárgyakat nyújtva át neki. Az akkor még svéd nyelvű színházban az európai hírű ifjúsági író, Topelius Zakariás ünnepelte gyönyörű beszéddel, többi közt e szavakat mondván: «Ki ismerte ötven évvel ezelőtt azt a fiatal, névtelen doktort, aki akkor a rengetegek szegény viskóiban vándorolt, veszni indult népenekeket jegyezgetvén föl? Most értjük csak útjainak jelentőségét; ma nincs e hazában iskolásgyermek, ki ne emlegetné az ő nevét, melynél drágább név nincs széles e hazában».

Ez ünneplés után még két évig élt. Egy útján meghült, ágynak esett s Istenbe vetett bizalommal hunyta be szemét.

Utolsó szavai ezek voltak: «Nem hiszem, hogy a világon egyetlen ellenségem is akadna s remélem, hogy Üdvözítőm által Istennel is jó viszonyban állok».

Igy halt meg a finnek Homérosza. Emléke él és egyre növekvő fényben ragyog . . .

Lönnrot a Kanteletar előszavában megemlékszik az újabb népkölteményekről, melyek mintegy átmenetet alkotnak a nép- és műköltés között. Ezek a költemények versszerző *parasztemberektől* származnak, kiknek egyik legkorábbi képviselőjéről, Ringvaldinpoikáról már szólottunk. Leginkább Közép-Finnországnak Savo nevű tartományában akadtak ily egyszerű parasztemberek, kik e régi runometerben költöttek népies zamatú verseket. E népköltők némelyike oly kedveltségre tett szert, hogy e foglalkozásából tartotta fenn magát. Tartalmukra nézve e versek gúnydalok, menyekzői rigmusok és halotti siralmak, hálaadás jó termésért vagy panasz inséges év miatt; sokban pedig valami nevezetes esemény van megörökítve. Ezek a versezetek a népnek mintegy a hirlapot pótolták, mint valaha nálunk Tinódiának és társainak énekei. Valódi poézis kevés van bennük, többnyire tudálékosak és hosszadalmasak. Említünk meg néhány ily költőt. Egyike a legismertebbeknek *Paavo Korhonen* (K. Pál 1775—1840.), kinek verseiből Lönnrot adott ki 1848-ban egy kötetnyit. Legszebb az a verse, mely a finn nyelv elhanyagolt helyzetéről panaszodik. Ilyenek még *Pentti Lyytinen* (L. Benedek), *Pietari Makkonen* (M. Péter), ki tanító irányú verseket szerzett; legsikerültebb alkotása az Örömdal a finn nyelv fölvirágzásáról. *Olli Kymäläinen* (K. Oláf)

és *Antti Puhakka* (P. András), aki több ízben országgyűlési képviselő volt. —

A Kalevala megjelenése nyomán támadt nemzeti fölbuzdulás némi virágzást hozott létre a finn nyelvű hirlapírás terén, mely már a műveltebb osztályok igényeit is szemmeltartotta. Első ilyen lap volt *Hannikainen Péter* által szerkesztett «Kanava» («Csatorna», 1845—47.), amely a gazdasági kérdések tárgyalása mellett a szépirodalmat sem hanyagolta el. Nagyobb jelentőségű volt ennél az 1847-től kezdve Helsinkiben megjelenő «Suometar» (Finnország nemtője), mely politikai és társadalmi kérdéseket vetett föl. E lap 1866-ig virágzott, midőn «Uusi Suometar» (Új S.) néven átalakult s csak 1918-ban szűnt meg teljesen.

Egyéb finn nyelvű irodalmi termékek közül említsük meg *I. F. Granlund* költeményeit s *Salmelainen* már említett népmesegyűjteményét.

Míg ily módon a finn nyelvű irodalom tisztos közepszerőségekkel látta el a maga lelkes olvasóit, a svéd nyelven szóló finn irodalom e korban világirodalmi színvonalra emelkedett s az egyetemes kultúrát oly művekkel gazdagította, melyekre ma is úgy tekintünk, mint a finn szellemi élet legértékesebb alkotásaira. Könyvebb áttekintés végett e kiváló férfiakat külön csoportba foglaljuk.

Svéd nyelvű irodalom.

A finn tudományos világnak mind mai napig egyik legragyogóbb díszé *Matias Aleksanteri Castrén* (C. Mátyás Sándor), az ural-altaji nyelv- és néptudomány lángelméjű megalapítója. Ugyanazok az eszmék és célok hevítették őt, mint a mi Regulynkat, kinek kortársa és barátja volt s akinek élete folyása sok tekintetben hasonló volt az övéhez. Majdnem egyidőben éltek, Castrén 1813—1852, Reguly Antal 1818—1858 között; a tudo-

mánynak ugyanazon területén mozogtak s mindaketten férfikoruk kezdetén haltak el lángbuzgalmú, testi erejüket fölemésztő, kutató munkásságuk áldozatául. Castrén mégis szerencsésebb volt; ő alaposabb képzettségénél s nagyobb munkabírásánál fogva, dacolva a pusztító kórral, legalább rendszerbe önthette dús anyaggyűjteményét. Regulynak azonban nem adta meg a sors ezt a kegyet; leroskadt a betegség (tüdővész) súlya alatt s csodás gazdagságú szellemi hagyatékának feldolgozása más tudósok (Hunfalvy, Munkácsi, Pápay József) nevéhez fűződik.

Castrén nemzetének mindenkor hű fia volt s egész életét népe eredetének kutatására szentelte. Elég különös, hogy még sem írt soha finnül. Úgy látszik, érezte, tudta, hogy az ő működésének jelentősége át fogja lépni hazájának szűk határait és sokkal több eredményt fog elérni, ha új ösvényt nyitó írásait az egész tudományos világtól érthető nyelveken teszi közzé.

Castrén atyja ev. pap volt. Iskoláit Oulu (Uleaborg) városában végezte s a helsinki egyetemen nyelvtudományal foglalkozott. Elvégezvén tanulmányait, a finn nyelv docense lett. (1839.) Első tudományos útját Lappföldre tette, honnan hazatérve Orosz-Karjalába ment, hogy néprajzi és nyelvi ismereteket szerezzen a Kalevala megértéséhez. 1841-ben kiadta a Kalevala svéd fordítását; e munkát költői érzékkel és kiváló szakértelemmel végezte. Majd újra a lappokhoz utazott Lönnrot társaságában. Már ekkor fölébredt lelkében az elhatározás, hogy nemcsak a finn-ugor, hanem az egész ural-altáji nyelvcsaládra kiterjeszti kutatásait s ezért a török nyelvet is megtanulta. Csakhamar alkalma nyílt, hogy távolabbi tanulmányutakra induljon. Ily utat kettőt tett. 1842-től 1844-ig Észak-Oroszországban és Szibériában tartózkodott a szamojédok és a zürjének között, e népek nyelvét, szokásait s ősi hagyományait kutatva. A zordon

éghajlat és a nyomorúságos életviszonyok annyira megviselték különben edzett szervezetét, hogy vissza kellett térnie. De a fáradhatatlan kutató nem pihent. Egy év múlva ismét útra kelt Szibériába és csak négy év múltán tért haza 1848-ban végleg megrongált egészségi állapotban. Ez alkalommal fölkereste az Irtis és Ob folyók mentén lakó osztjásokokat és szamojédokat. 1847 tavaszától 1848 őszéig a Jeniszej folyó mentén vándorolt s Kina határait is érintette. Itt ismerkedett meg a tatárok, majd a Bajkál-tó mellékére jutva a tunguzok és burjátok nyelvével. De az elért nagy eredményeket drágán kellett megfizetnie. Ez útján mondhatatlan sok szenvedésen és nélkülözésen ment át; emiatt annyira elgyöngült, hogy alig birt lábán állani. Egyizben a bajkálmenti pusztaságon vérhányást kapott s majdnem meghalt. Erre hazatért Finnországba s 1851 március 19-én professzorrá neveztetett ki a helsinki egyetemre a finn nyelvből és irodalomból. Most jobb idők virradtak a sokat szenvedett tudósra; nyugodtan élhetett a tudománynak, gazdag szellemi zsákmánya rendezésének. De ez a boldog idő nem soká tartott. A szibériai tundrákon kapott tüdőbaja 1852 május 7-én véget vetett értékes életének. Hálás nemzete emlékéért ércmellszoborral tisztelte meg (Sailo Alpo műve), melyet 1921 június havában lepleztek le az I. finn-ugor tanügyi kongresszus alkalmával. A helsinki Nemzeti Múzeum előtti téren álló emlékmű leplezésekor e sorok írója tolmácsolta a rokon magyar nemzet üdvözlését.

Castrén óriási munkássága felölelte majdnem az egész finn-ugor, sőt ural-altáji népcsoportot. Munkái latin, svéd és német nyelven jelentek meg: «Elementa grammaticae Syrjaenae» és «De nominum declinatione in lingua Syrjaena». (1844.) A hangsúly hatásáról a lapp nyelvben (svédül 1844); Elementa gramm. Tscheremissae (1845.); Jegyzetek a szamojéd és finn nyelvek rokonságáról

(svédül 1845.); Versuch einer ostjakischen Sprachlehre nebst kurzem Wörterverzeichnis (1849 és javítva 1858.); De suffixis personalibus linguarum altaicarum. (1850.) Halála után jelentek meg A. Schiefner szentpétervári akadémikus nemeslelkű támogatásával: Reiserinnerungen aus den Jahren 1838—1844. (Pétervár 1853.; svédül is); Vorlesungen über finnische Mythologie (1853); Ethnologische Vorlesungen über die altaischen Völker. (1857.) Castrén e műveiben megalapította az ural-altáji összehasonlító nyelvészetet és ethnológiát. Következtetései természetszerűleg helyesbítésre szorulnak a tudomány mai fejlettebb álláspontján, de övé az alapvetés dicsősége s számos kérdésben megelőzte korát.

Hogy a tisztán tudományos célon kívül magas *faji és nemzeti* eszmék is vezették őt önfeláldozó munkásságában, annak bizonyítékául álljon itt két, reánk magyarokra nézve is érdekes és tanulságos nyilatkozata: «Majdnem az egész finn népcsalád egészen a legutóbbi időkig figyelemre sem méltatva, lenézve állott a világtörténelemben. Nem ismerve ősi állapotát, szétszórt tagjait gyümölcstelen ágaknak tekintették az emberiség nemzetségfáján. De ha a finn (tudniillik finn-ugor) és szamojéd nyelvek közti rokonság be lesz bizonyítva, micsoda fény derül majd a finn-ugorok őskorára, rokonsági kiterjedésére és világtörténeti hivatására!»

A hazafias munka becsére nézve jellemző e nyilatkozata: «Ha nemzeti szempontból valami értékeset akarunk végbevinni, ne beszéljünk erről örökösen, hanem valósággal fogjunk munkához. Föltétlenül az a hitem, hogy a sok beszéd folytán gyöngül az érzés és csökken a munkakedv. Szomorú tapasztalat szülte bennem ezt a meggyőződést és tartózkodásra int minden oly fölhevüléssel szemben, mely nem tettben nyilvánul».

Míg Castrén a tudomány mezején szerzett dicsőséget a finn népnek, más nagy szellemek a költészet fényéből

fontak glóriát köréje. Örök vesztesége a finn irodalomnak, hogy e kiváló tehetségek idegen nyelven fejezték ki érzéseiket és gondolataikat. Működésüket jellemzi a magas *idealizmus* és *hazafias irány*.

A finn költészetnek mind a mai napig legnagyobb alakja, Suomi «költőfejedelme»,

Johan Ludvig Runeberg.

Született 1804-ben Észak-Finnországnak Pietarsaari (svédül Jakobstad) nevű városában, svéd vidéken, mint egy szerény anyagi viszonyok között élő tengerészkapitány gyermeke. Anyai részről finn vér is folyt ereiben. Már gyermekkorában megismerkedett a szűkséggel, mellyel egész ifjúságában annyit kellett küzödni. Iskoláit előbb Ouluban, majd Vaasában végezte s már ekkor félig-meddig maga kereste kenyerét kisebb gyermekek tanításával. 1822-ben — Lönnrottal egyidőben — a turkui egyetemre iratkozott be s ettől fogva, minthogy atyja meghalt, teljesen a maga munkája után élt, némelykor a legnyomasztóbb szegénységben. Hogy tanulmányai befejezéséhez pénzt szerezzen, két évet (1823—24.) vidéken töltött házitanítóként, előbb Saarijärviben, azután Ruovesiben. (Önkéntelenül eszünkbe jut itt a mi nagy Vörösmartynk hasonló sorsa, akihez Runeberg mind jellemre, mind költészetének irányára nézve feltűnően hasonlít.) Hogy minő mély nyomot hagytak lelkében ez esztendőik, annak első bizonyítéka egy kis néprajzi műve: «Néhány szó Saarijärvi kerületnek földjéről s népének jelleméről és szokásairól». Eddig vajmi kevéssé ismerte a finn népet és nyelvet. Itt fordult figyelme először a föld népe felé, melynek később legékesebb szavú magasztalója és nemzeti költője lón. A finn nyelvet jól értette, meglehetősen beszélt is, de írásaiban sohasem használta. Ennek okát svéd nevelésében s az akkori viszonyokban kereshetjük. Említett

művében találóan festi Finnország népét és természeti szépségeit, melyeket később oly gyakran rajzolt műveiben. Jellemzők e sorok: «Elmaradhatatlan tagjai a finn füstös hajlék népének a koldusok. Ők nem oly állandó lakosai, mint a folyton ott élőködő háziszegények; jönnek és mennek, de ritkán mulik el nap, hogy az egy mástól távoleső házak közül egyet-kettőt meg ne tisztelnének látogatásukkal. De a koldus nem megvetett és becsmérlett lény. Mint Homérosz koldusa, az Istentől küldve jár házról-házra gyakran feleségével és gyermekeivel és mindenütt vendég gyanánt fogadják, nem mint olyant, aki kegyelemkenyéren él. A kályha neki is ad meleget, mint a többieknek. Senkinek sem jut eszébe valami félredobott falatot vetni neki; eszik, amiből a háznép, egyetlen tál ételből... Este nyugalomra tér ott, ahol a lócán vagy a kályhapadkán egy kényelmes helyecskét talál... Így él a koldus Suomiban. Korpáskenyeret eszik, mert a paraszt is azzal él; ha a paraszt búzakenyeret ennék, a koldus is azt kapna». Ez egyszerű, jólelkű nép körében ismerkedett meg egy Pelander nevű obsitos altiszttel s ettől, valamint egyik házigazdájától: Enehjelm kapitánytól hallotta azokat a szép harci legendákat, melyeket később élete főművében, Sztól zászlós regéiben feldolgozott.

Visszatérvén az egyetemre, elnyerte a magisteri rangfokozatot s midőn az egyetem 1827-ben Helsinkibe költözött, ott a retorika (azaz római irodalom) magántanára lett s feleségül vette Tengström turkui érsek leányát, a széplelkű Frederikát, ki élete hűséges társa lett. Minthogy a magántanárság nem járt fizetéssel, Runeberg középiskolai tanárkodással és hirlapírással is foglalkozott; a «Helsingfors Morgonblad» című lapnak szerkesztője volt. Runeberg a fővárosban az ifjúság színe-javából egy kedves kört gyűjtött maga köré, melynek mindvégig ő volt az éltető lelke. Ez az úgynevezett *szom-*

bati társaság minden szombat este összejött egy-egy tagjának lakásán, néha valamelyik vendéglőben s megbeszélte az irodalom és tudomány aktuális kérdéseit. E körhöz tartoztak például az ismert költő és természetvizsgáló, Nervander, Cygnaeus, Snellman, Castrén és Lönnrot. 1837-ben a porvooi gimnázium latin, majd görög nyelvi tanárává lett s élete hátralevő részét a kis Porvoo (svédül Borgå) városában töltötte. 1857-ben nyugalomba vonult, hogy teljesen az irodalomnak élhessen. Szorgalmas és dicsőséghozó munkában teltek évei, míg nem 1863-ban egy vadászat alkalmával, mely időtöltésnek mindig nagy kedvelője volt, szélütés érte. Ettől fogva 13 éven át ágyban fekvő beteg, míg 1877 május 6-án csendesen elhunyt. De a sors mégis kegyes volt hozzá ; betegsége alatt vigasztalta feleségének hű gondja és nemzetének érdeklődő szeretete.

«Runeberget nemcsak a saját népe, hanem a szomszéd országok népei és uralkodói is a legnagyobb kitüntetésekkel halmozták el — írja Szinnyi József. — A tisztelet és szeretet nyilatkozásait a nagy költő örömmel fogadta, de ezek nem változtatták meg természetét. Az Észak-csillaga és a Danneberg-rend lovagja is csak az a szerény, egyenes természetű Runeberg volt, aki hűsz esztendeig példás türelemmel oktatta a rakoncátlan múzsafiakat... Temetésén testületileg jelentek meg Porvooban az országgyűlés összes tagjai, kik akkor éppen együtt ülészttek Helsinkiben.» 1885-ben a fővárosban ércszobrot emelt neki hálás nemzete, melyet a költő fia, Runeberg Valter hírneves szobrászművész alkotott. E szobor kisebb másodpéldánya s az egyszerű, de impozáns feketemárvány síremlék Porvooban áll, melyről a svéd költő, Smolsky gróf azt írja, hogy «a dalok országának királyi városa a fagyos Északon». A költőfejedelem sírját minden májusban elborítja kedvenc virága : a keleti gyöngyvirág s honfitársai ezreinek ajkán fölzeng

a költőalkotta finn nemzeti himnusznak («A mi hazánk») jósakkordja :

Hazám, kinyil még egykoron
Virágod bimbaja!
Szeretetünk örök tűzén
Fakad számodra üdv, remény,
S büszkén csapong az ajkakon
Dicsőséged dala!

S a költő nem is hagyta el soha e szeretett hazát hosszabb időre. Egyetlen egyszer utazott (1851-ben) Svédországba, hol körútja valódi diadalmenet volt. Nem is csoda, hisz nemcsak a finn, hanem a svéd irodalomnak is egyik legragyogóbb alakja volt.

1830-ban jelent meg Runeberg első verskötete, lírai költemények. Ebben még erősen érezhető a svéd költészet (Tegnér, Stagnelius és a finn Franzén) hatása. A kötet nem részesült valami meleg fogadtatásban, csupán Franzén nyilatkozott róla kedvezőleg. A svéd hatás mellett néhány szép idillikus versben már új hang szólal meg, melyből kicsendül a Saarijärviben töltött évek emléke. Ezekben a költeményekben új s Runebergre oly jellemző stílus jelenik meg, melyben velős egyszerűség és őszinteség, de egyszersmind valami bágyadtság jutnak kifejezésre. E stílus megteremtésében legerősebben hatott rá a szerb népköltéssel való megismerkedés, mely az időtájt Európaszerte divatos volt. Még a versmérték is (tízszótagos trochaeus), melyet Runeberg e kötetben igen gyakran használ, erre a forrásra mutat. A finn népköltés hatása inkább csak a tárgyválasztásban észlelhető. Pedig mennyivel természetesebb és előnyösebb lett volna Runebergre, ha a délszláv népköltés helyett a finn nép költői termékeiből merít erősebb inspirációt. Hisz e költészet mind előadásra, mind tartalomra nézve sokkal magasabban áll a sokat magasztalt szerbnél. Runeberg így sokkal előbb megtalálta volna önmagát.

E gyűjteményt rövid idő alatt még két füzet lírai vers követte. Közben kisebb epikai műveket alkotott. 1831-ben *A perrhoi sir* című realiztikus költői elbeszélése keltett feltűnést, mely művével megnyerte a svéd Akadémia második nagy díját. (Lásd magyar fordítását Győry Vilmos kötetében.) Első nagyobb szabású epikai műve a hexameteres *Szarvasvadászok*, idillikus éposz kilenc énekben. A közönség aránylag lanyhán fogadta ezt az elbeszélést, melynek klasszikus formája és a finn népeletből merített köznapi tárgya (vadászat és eljegyzési lakoma) között éles ellentétet látott. Csupán az írók egy kis köre — köztük Cygnaeus — látták e műben «nemcsak a legnemzetibb, hanem a legderekasabb alkotást, amit valaha írtak Finnországban». A mai műbírálat nem jutalmazza e kis époszt ily föltétlen dicsérettel. Elismeri, hogy az addigi költői termékekhez hasonlítva haladást jelent, de ami a népeletet illeti, Runeberg inkább a külsőségeket rajzolja s a nép szívét csak nagyritkán halljuk megdobbanni. A költemény szereplői inkább típusok, mint egyének. Főérdeme, hogy megjelölte a forrást, melyből a finn műköltészetnek merítenie kell, ha nemzetit, eredetit akar alkotni.

Ezután sorban következnek epikai alkotásai. *Hanna* című idillje egy falusi lelkész fiatal leányának egyszerű szerelmi története. A *Karácsonyest* gyönyörű családi kép; egy fiatal nő boldogságának rajza, kinek holtnak hitt férje karácsony estéjén visszatér a háborúból. A benne tükröződő harci emlékek s a hazafias érzés, mely itt lép elsőizben erősebben előtérbe, különösen értékessé teszik ezt az elbeszélést. *Nadesdá*-ban elhagyja a költő a honi talajt s orosz földre visz bennünket. A palota és a kunyhó romantikus regéje ez, melyben a hercegnő egy szegény jobbágy leányának nyújtja kezét és szívét. Runeberg epikai alkotásai között leghatalmasabb a *Fjalar király* (1844.), melyet gyönyörű nyelvezete és verselése tesznek

páratlanná a svéd irodalomban. Egy gögös, elbizakodott skandináv pogány uralkodó megtérését mondja el ez az éposz ; Fjalar kényszerül meghajolni az istenek hatalma előtt s beismerni bűnös voltát. Az antik végzetdráma tragikumát látjuk e műben.

Igazi nemzeti költővé azonban csak *Sztól zászlós regéi* (Fänrik Ståls sägner) című művével lett, mely valódi bibliája a finneknek. E mű 34 elbeszélő költemény gyűjteménye, melynek első lapján áll a «Värt land» (A mi hazánk), mely Vörösmarty Szózatának hatása alatt született meg. Runeberg ugyanis tanulta nyelvünket s Kazinczy és Kisfaludy Sándor néhány versét le is fordította. E regék két sorozatban jelentek meg 1848-ban és 1860-ban s azóta számos kiadást értek s több nyelvre lefordították. Helyesen írta Erdélyi Károly, az északi irodalmak szorgalmas ismertetője : «Mikor én Sztól zászlótartó elbeszéléseit olvasom, mindig bizonyos bánat fog el. Nekünk is van egy szép szabadságharcunk, 1848—49. De daliás hőseinkről nem száll szájról-szájra az ének. Azok az öreg harcosok, akik azokat a nagy napokat átélték, kidőlnék és hány névtelen hősnek emlékezete vész ki velük !»

A svédek és oroszok utolsó nagy háborúja tudvalevőleg 1808—9-ben folyt le, midőn Oroszország hatalmába kerítette a hat századig Svédországhoz tartozó Suomit. Nem a finn-svéd sereg vitézségén fordult meg e háború kimenetele, hanem a király tehetetlenségén s a vezetők tétlenségén, részben árulásán. A finn sereg megtette kötelességét. Valódi dicsőítő himnusz e versek mindegyike, melyben a költészet glóriája ragyog a hősök feje körül. A tábornoktól a közlegényig, a kerületi főnöktől a szegény zsellérig bemutatja a költő a finn nép kitartó, kemény fiait. Az egyes versek keretbe illeszkednek : a költő Saarijärviben megismerkedik az öreg veteránnal, Pelanderrel, akit Sztól zászlósnak nevez ; ez meséli el

neki hálófoltozgatás közben a névtelen és hírneves hősök tetteit. Ezekből gyönyörű költemények születnek, melyek mozaikszerűleg sorakoznak egymás mellé. A finn jellem legszebb dicséretét a fővezér, Adlercreutz mondja Munternek, a hős közlegénynek temetésén; odalép a sírhoz s csak ennyit mond: Han var finne! (Finn volt!)

E költemények minden tekintetben kiállják a kritikát. Némelyek ugyan megróják az előadásnak helyenkénti terjengősségét. De minden sorban annyi szépség tárul elénk, hogy ezt szívesen megbocsátjuk. Szépségüket még növeli az a magasztos világnézet, mely minden sorukon átvonul. Az ellenségre egyetlen gyalázó, becsmérő szavuk sincs, szívesen ismerik el az orosz hősök nagyságát is. S hogy ez nem a cenzurától való félelemből történt, bizonyítja az a szívből jövő melegség, mely a Kulneff és a Veterán című balladákat áthatja. Igazat adunk *W. Söderströmnek*, aki e művet tárgyaló értekezését (Oma maa) e szavakkal végezi: «Bármint változzanak az idők és felfogások, addig, míg a hazaszeretet, a honi dicsőség, a nemzeti becsület s a férfias, önálló művészet jelentenek valamit a nemzet szellemi életében, addig e regék a finn népnek mindig drága kincse lesznek, melyekből egyre gazdagíthatja szellemi és erkölcsi erejét».

E közben Runeberg több lírai gyűjteményt bocsátott ki, melyeket épúgy mély érzés és formatökély jellemmez, mint régebbi verseit. Kisebb jelentőségű prózai műveit (novellák) s egyházi énekeit mellőzve, meg kell még emlékeznünk két drámai művéről. 1862-ben vígjátékot írt *Nem tudok* címmel. Ebben a költő találó jellemeket rajzol, de a nehézkes verses formát nem képes összhangba hozni a vígjátéki könnyed hanggal. A következő évben adta ki nagy ötfelvonásos drámáját, a *Szalamiszi királyok*-at, melynek első három felvonását már 1842-ben elkészítette. Ebben épúgy, mint Fjalar királyban a pogány felfogást (a végzet hatalmát) összeegyezt-

tetni törekszik a keresztény világnézettel, kimutatva az ember gyöngeségét az isteni akarattal szemben. A darab tárgya a görög őskorba vezet. Leiokritosz király önző célokat követ — habár el akarja hitetni magával, hogy fiának, Leontesznek javán s országa békéje érdekében fáradozik — vétkezik az istenek ellen s megaláztatva meg kell hajolnia azok bölcsessége előtt. A darab nyelve csiszolt, az előadás szép gondolatokban dús, de a jellemek halványak s nem mutatnak mélyebb lélektani fejlődést. Ez volt Runeberg utolsó műve.

Bár műveit svéd nyelven írta, nem ismeretlenek azok népe előtt, mert kiváló műfordítók ültették át finnre, némelyiket több ízben is; kiváltak e téren, P. Cajander, A. Jännes, Koskimies, Eino Leino, V. Juva s a Petőfi-fordító, O. Manninen.

Runeberget élete utolsó évtizedeiben a kritika elismerte Finnország legnagyobb költőjének. De ez az elismerés nem jött könnyen. Mint minden új utat törő tehetségnek, neki is küzdenie kellett a régi izlés híveinek elfogultsága ellen. Az ő ifjúsága idején a svéd irodalomban — mely Finnországban is irányadó volt — a túlzott idealizálás, finomkodás uralkodott, mint nálunk például Kazinczy korában. A költők személyeiket, tárgyaikat és kifejezéseiket, képeiket, hasonlataikat távoleső világokból: a multból, a mondákból s a klasszikus irodalomból merítették. Főtörekvés volt a kifejezések választékosága, a forma csiszoltsága; az igaz érzés, erősebb szenvedélyek és természetes életfelfogás kelletlen, sőt került jövevények voltak. A svéd irodalomnak e természetellen irányja ellen épen Finnországban támadt visszahatás. Franzén volt az első, aki bizonyos fokig visszatért a realisabb költészethez, de még határozottabban lépett fel ez irányban Runeberg. Ő már a realizmusnak híve volt, de a mai ember szemével nézve, nagyon is mérsékelten. Ifjúkori költészete még némileg magán viseli a

germán szentimentalizmus bélyegét. Álljon itt e szavaink illusztrálásául ez a sokat magasztalt dala Győry V. fordításában :

Az első csók.

Az esti csillag felhő szélén üle,
S lombárny alól leánya kérdi tőle :
«Mondd, mi az égieknek gondolatjuk,
Ha itt mi első hű csókunkat adjuk ?»
S az égnek szende lánya szól reá :
«Örömmel néz az angyalnép alá,
Tulajdon üdve képmására lel ; —
Csak a Halál fordul zokogva el».

Runeberg realizmusa abban áll, hogy észreveszi a jelen és a közelség szépségeit ; ám a való világot mindig szebb oldaláról látja. Optimista. Hisz az igaz és a jó győzelmében, az isteni gondviselésben. A korabeli svéd költészetről írt szigorú bírálatában mondja e jellemző szavakat : «A költészet a dolgokat a valóság világtításában látja s igazi létet rajzol, melynek gyökere Istenben van s amelynek illata betölti a világot. A költészet nem ékesgeti a természetet, sem szebbé nem teszi, mint aminő, hanem arra segíti az embert, hogy a felszín ködén áthatolva meglássa a maga és a világ szépségét . . . Nincs oly ember, aki bármikor föl tudna emelkedni a vallásos áhitathoz, épígy nincs művész, akinek mindig rendelkezésére állana az ihlet. Ha — némi ügyességet sajátítva el a költői nyelv használatában — ily pillanatokban próbál műalkotást létrehozni, kísérlete nem sikerülhet s ő egészen másnak mutatkozik, mint a valódi ihlet perceiben».

Nemes felfogásának legérettebb gyümölcse a Sztöl zászlós regéi. Itt legszebben ölelkezik a költészet és a valóság ; ez az a mű, mely Runeberg nevét mindenkor meg fogja őrizni. Reá is alkalmazhatjuk azokat a szavakat, melyeket ő maga mond e művében a hős Duncker-ről :

Szegény szüléktől származott ;
 Sötét erdők ölén lakott
 Nem nagynevű családja.
 De dísz hozott a honra ő ;
 Lelkéből áradt az erő,
 Mi nemzetére szálla —
 Neve örök s dicső !

*

Runeberg baráti köréhez tartozott Helsinkiben *Fredrik Cygnaeus* (1807—1881.), az esztétika és a modern irodalom tanára az egyetemen. Kiváló szónok, műbíráló és költő volt. Ő fordította az olvasóközönség figyelmét Runeberg hazafias költészetére, majd a Kalevalára, különösen a Kullervo-epizód tragikumáról írt magvas értekezésével ; ő volt az első, aki éles kritikai szemével fölismerte Kivi Elek (l. később) nagy költői tehetségét. Mint költő a történeti dráma és a líra terén működött. Gyöngye oldala volt a jellemzés ; alakjai vagy végtelenül nemesek, jók, vagy szertelenül gonoszak, nemtelenek. Nem értett a reális jellemzésnek ahhoz a művészetéhez, mely jó és rossz tulajdonságokból teremti alakjait. Lirája magasröptű, telve fennkölt gondolatokkal, melyeknek teljes megértése bizonyos fokú műveltséget követel az olvasótól. —

Érdemes, de kisebb hatású tagja volt e svéd- finn körnek *Lauri Stenbäck* (S. Lőrinc; 1811—1870.) lelkész, kinek néhány mély vallásos és hazafias érzést lehelő lírai költeménye a svéd nyelvű finn költészet gyöngyei közé tartozik. —

Lönnrot kortársai között már a fiatalabb generációhoz számítható *Sakari Topelius* (T. Zakariás ; 1818—1898.), a már említett azonos nevű népversgyűjtő fia. Írói pályáját mint lapszerkesztő kezdte sűrűn közölve szépirodalmi dolgozatait. Kisebb költeményei három gyűjteményben jelentek meg : *Hangavirágok*, *Új hangok* és *Hangák*. Leg-

kedveltebb tárgyai a szerelem, hazaszeretet s a kor elméit foglalkoztató új eszmék. Csiszolt forma és nőies báj jellemzik verseit, melyek közül némelyik ma is népszerű. Topelius vérbeli romantikus. Ez az irány jellemzi regényeit és történeti novelláit is, melyekkel nemcsak hazájában, hanem Svédországban, Norvégiában és Dániában is ismert névre tett szert. «Topelius épen azon érzelmeket, gondolatokat és kedélymozgalmakat szereti költői formába önteni, melyek a nagyközönség sajátai; ez magyarázza meg roppant népszerűségét.» (Szinyeyi.)

Dramákat is írt; ezek közt legismertebb a *Regina von Emmeritz* című szomorújátéka, mely tárgyát a 30 éves háborúból veszi. E téren derekasabb sikereket nem aratott. Annál több babért szerzett azonban mint ifjúsági író. Különösen kiemelkedik e téren a népiskoláknak írt kétkötetes *olvasókönyve*: I. Hazánk könyve, II. A természet könyve. A maga nemében párját ritkítja ez az üde kedéllyel, finom érzékkel és hazafias hévvel megírt mű, melyből a finn gyermekek számos nemzedéke tanulta mélyen szeretni hazáját, nemzetét s a természetben rejlő isteni szépségeket. Művei túlnyomó részt finnül is megjelentek. —

A költőkön kívül svéd nyelven hirdette a finn nemzeti ébredés eszméjét egy lánglelkű író és politikus, *Snellman János Vilmos*, kit Szinyeyi József egyik művében (*Az ezer tó országa*) «a finnek Deák»-jának nevez. 1806-ban született Stockholmban s hétéves korában került hazájába, Finnországba. Bár neve svéd, tősgyökeres finn családból származott. A Snellman-család ősapja finn parasztember fia volt s a XVII. évszázad utolsó évtizedében az oului svéd tannyelvű iskolába került s itt az igazgató elkeresztelte szorgalmáról Snellmannak. (Svédül snäll = ügyes, szorgalmas.) Itt is azzal az esettel állunk szemben, ami annyi svéd nevű finn nagyembernél meg-

ismétlődik. A svéd név nem bizonyít mindig svéd eredetet.

Snellman atyja tengerészkapitány volt, aki sokat olvasott, kivált filozófiai műveket; tőle örökölte a fiú hajlamát a bölcseletre. 1822-ben a turkui egyetemre került — Runeberggel és Lönnrottal egyidőben — s a teológiára iratkozott be, de csakhamar a filozófiára adta magát s különösen Hegel műveinek tanulmányozásába mélyedt, ami döntő jelentőségű lett későbbi tevékenysége irányítására. Miután a bölcseletből magántanári képesítést nyert, 1839—42-ig külföldön tanult, Svéd- és Németországban. Ez időbeli dolgozatai közül kimagaslának: «Versuch einer speculativen Entwicklung der Idee der Persönlichkeit» (Tübingen, 1841.) és a svédnyelvű «Läran om staten». (Az állam elmélete. Stockholm, 1842.) Mindkét mű Hegel rendszerében készült. Az előbbiben kifejtette, hogy az Isten, vagyis az abszolút egyéniség az egyes ember magasabb szellemi életében ölt alakot. E művet külföldön is elismeréssel fogadták. Az államról szóló könyvének alapeszméje az, hogy a nemzeti lélek az igazi alapja minden egészséges állami életnek és zsinórmértéke az észszerű hazafias cselekvésnek. Ez a mű, mely óriás hatást tett Finnországban, előadása módjára nézve is mintaszerű: lendületes, meleg, néha szónoki; nemes gyümölcse a szerző széleskörű, különösen francia irodalmi tanulmányainak.

Midőn Snellman mint európai hírvű tudós, ki a svéd egyetemeken is szívesen látott erő lett volna, visszatért hazájába, nem sikerült neki a helsinki egyetemen alkalmazást nyerni s kénytelen volt egy kis keletfinnországi városba, Kuopioba költözni gimnáziumi igazgatónak. Itt éber gondnal igyekezett a serdülő nemzedékből lelkes hazafiakat nevelni s hivatali elfoglaltságán kívül széleskörű irodalmi munkásságot fejtett ki mint a *Saima* című svéd nyelvű hetilap szerkesztője s midőn ezt két-

évi fennállás után a kormány 1846-ban betiltotta, *Litteraturblad* című havi folyóiratot alapított. (Fennállt 1847—49.) Ezenkívül rövid ideig finn nyelvű néplapot is szerkesztett (A földműves barátja), de finn nyelven soha nem írt. E lapokban Snellman hévvel hirdette a nemzeti törekvések eszméit; buzdította honfitársait a finn nyelv és irodalom fejlesztésére és terjesztésére. Kimutatta, hogy a művelt osztályoknak közeledniök kell a népszerű rétegeihez s a többség nyelvének, a finnek el kell foglalni helyét az irodalomban, a törvényhozásban s a közigazgatásban. Erélyes, meg nem alkuvó természete sok ellenfelet szereztek neki; a kormány is rossz szemmel nézte működését, úgyhogy 1849-ben kénytelen volt lemondani tanári és szerkesztői állásáról s egy szerény könyvvivői alkalmazással megelégedni. Ám eszméi tovább éltek a fiatalabb nemzedékben s csak kedvezőbb időre vártak, hogy megvalósuljanak. E fordulat be is következett, midőn a humánus, jóindulatú II. Sándor cár lépett trónra 1855-ben. Ekkor Snellman újra megindította a *Litteraturbladot*; 1856-ban meghívták az egyetemre a filozófia (erkölcstan és a tudományok rendszere) tanzékre. Az egyetemen Hegel bölcséleti rendszerét fejtegette s óriási hatást tett az ifjúság hazafias szellemének fejlesztésére. Ezúttal is sok félreértéssel és elfogultsággal kellett megküzdenie; némelyek még hazaárulónak is bélyegezték, mivel Oroszországgal szemben a megértés és kiegyezés politikáját hirdette. Őt azonban a közvélemény felzúdulása nem riasztotta vissza, tovább haladt a maga útján s a jövő neki adott igazat. Emléke ma is úgy él a finn nemzet előtt, mint nálunk Széchenyié. 1863-ban végre oly állásba került, melyben eszméit hathatósabban elővihette a megvalósulás felé: szenátorrá és a pénzügyek főnökévé (pénzügyminiszter) neveztetett ki. Mindjárt szenátorsága első éveiben kieszközlte az 1863-diki és 1865-diki nyelvtörvényeket, melyek

szerint a finn nyelv 20 év leforgása alatt a svédvel egyenlő rangú államnyelvvé fejlesztendő. 1865-ben megvalósította az új pénzügyi rendet, mely szerint Finnország áttért az ércpénzalapra. Ez intézkedés folytán az általános hitel megszilárdult s az ország közgazdasági helyzete biztos alapokat nyert.

Snellman 1866-ban nemességet kapott ; 1868-ban megvált szenátori állásától s egy ideig a Finn Irodalmi Társaság elnöke volt, de e tisztéről is csakhamar leköszönt s a magánéletbe vonult vissza. De munkásságát nem hagyta abba ; egészen 1881-ben bekövetkezett haláláig résztvett a politikai mozgalmakban mint népnek szellemi vezére és bölcs tanácsadója. Ércszobra (Wikströmtől) a Finn Nemzeti Bank előtt hirdeti emlékezetét.

Snellman a kitartó munka és a kemény küzdelem embere volt, aki sebet osztott és kapott. Mint tanár és író fáradhatatlanul dolgozott eszméi megvalósításán, de legnagyobb volt mint úttörő : megmutatta, mely ösvényen kell haladnia kicsiny nemzetének, hogy nehéz helyzetében boldogulhasson s Európa kultúrnépei közé emelkedjék. Szállóigévé lett e mondása : «Finnország semmit sem érhet el erőszakkal, csupán a kultúra ereje mentheti meg». S a finn nép — bár félreértés és habozás után — megértette buzdító szavait s részben ennek köszönhető, hogy ma, midőn Finnország a szabad államok sorában van, minden téren dicsőséggel állja meg helyét.

Snellman összegyűjtött írásai, melyek filozófiai, politikai, közgazdasági, nevelésügyi s szociális kérdésekkel foglalkozó fejtegetéseket és szépirodalmi műveket tartalmaznak, tíz kötetben jelentek meg (1892—98.), közülük a legfontosabbakat Meurman Agathon fordította finnre.

VII. A finn nyelvű nemzeti irodalom megalapításának kora. (1860—1880.)

II. Sándor cár uralkodásának ideje a remények korszaka volt Finnországra nézve. A régóta béna állami élet újra fölpezsdült, midőn több mint félszázadig tartó szünetelés után az országgyűlés 1863-ban egybe-hivatott. A fejlődésnek minden téren új lehetőségei nyitlak, midőn a nemzet az ügyek intézésében cselekvő részt kapott.

Szellemi téren ez az idő szintén az újraébredés kora. A nemzeti mozgalom diadalmasan folytatta reform-munkáját s a finn nyelv lassanként elnyerte természetes jogait. Finn nyelvű tanintézetek létesültek s ezáltal meg volt adva nemzeti értelmiség születésének lehetősége. Mindez azonban nem történt ellenkezés nélkül; az új finn és a régi svéd nyelvű kultúra közti küzdelem nyomja rá e kor társadalmi életére bélyegét.

Az irodalom is híven tükrözi e viszonyok hatását. Ezidétt láttak napvilágot Runeberg utolsó nagy művei s a finn nyelvű szépirodalom úttörőinek munkái; sőt ekkor tűnik föl a finn költészetnek maig is legeredetibb lángelméje, Kivi Elek. A svéd nyelvű irodalom egyre jobban háttérbe szorul a nemzeti nyelven szóló költészet mellett s e kor vége felé úgyszólván teljesen átadja helyét az utóbbinak. Ám a runebergi idők nagy öröksége nem vész el; továbbra is a svéd nyelven zengett, európai hírvű költők maradnak utánzandó mintaképek; az általuk hirdetett fenséges eszmék lelkesítik az új irány szerényebb tehetségű dalnokait. —

A nemzeti törekvések és a finn nyelvű irodalom művelőinek sorában első helyen három kiváló férfiú áll: Ahlqvist, Yrjö-Koskinen és J. Krohn.

August Engelbrekt Ahlqvist, költői néven *Oksanen*

(1826—1889.) kiváló nyelvész és a finn műköltészet tulajdonképeni megalapítója, egyike a nemzeti ébredés legbuzgóbb harcosainak. Már egyetemi hallgató korában népverseket és meséket gyűjtött és svéd nyelvű költőkből (pl. Runeberg) fordított és eredeti verseket is írt. Később nagy utakat tett a mordvinok, vogulok és osztjákok között és hazánkban is tanulmányozta a finn és észti nyelv dialektusait. Érdemeinek elismerésül Lönnrot nyugalomba vonulása után (1803.) kinevezték a finn nyelv egyetemi tanárává.

Ahqvist két irányban működött. Mint költő úttörő volt. Ő maga szerényen nem tartotta magát egyébnek, mint verselőnek, ki a nyugateurópai versformákat meghonosította a finn irodalomban. Pedig ennél sokkal több volt. Kevés számú (alig száz) eredeti verse között mind a lírai, mind az elbeszélő nemből több akad, amely a finn költészetnek mindenkor a legjavához fog tartozni. Költeményei *Szikrák* címen két kis kötetben jelentek meg (1860 és 1868.) Költészetét erős hazafiság, férfias komolyság és szabatoság jellemzi. Ő írta a Suomen valta (Finnország ereje) című ódát, mely ma oly szerepet tölt be, a finneknek, mint nálunk a Szózat. Nincs hazafias ünnepe, hol e költemény dallama föl ne csendülne :

Ébredj, siess, Suomi nyelve,
Visszhangozzál magasan!
Suomi nyelve, suomi elme,
Suomi üdve ebbe' van!
Ez egy érzést egy nyelv zengje,
Merre Väinö népe van, —
Ébredj, siess, Suomi nyelve,
Visszhangozzál magasan!

Ahqvist mint tudós is előkelő helyet foglalt el. Esztétikai cikkeiben a régibb, romantikus iskola elveit vallotta s főkövetelménynek tartotta a formai tökélyt és a tárgy

és kifejezésbeli választékosságot. Nézeteihez makacsul ragaszkodott s e miatt gyakran keveredett éles tollharcba, többi között Hunfalvy Pállal, aki vele szemben a finn-észt verselésben szabályszerűen fellépő alliteráció eredetiségét védelmezte meg, míg ő a régi germán költészetből származtatta. Tudományos művei közül legnevezetesebbek *Finn verstana* és a *Finn nyelv szerkezete*; a folklór terén pedig *A Kalevela karjalai eredete*, mely műve Julius Krohn felfogása ellen irányul. Mint egyetemi tanár különös kedvvel foglalkozott a kultúr-
szavak kérdésével. Itt Porthan elmés gondolatát fejlesztette tovább, tudniillik mint lehet a finn-ugor népek ősi műveltségi állapotát megrajzolni az eredeti nyelvkincs alapján. Azonban bármily tetszetős eredményekre lehet is itt jutni, az eredmény problémátikus mindaddig, míg a nyelvészeti kutatások nem értek el megdönthetetlen eredményeket. Minthogy pedig az ő idejében ezek nem jutottak a kellő színvonalra, adatai közül ma már sok nem állja meg helyét. —

Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (Y.-K. György Zakariás; 1830—1903.) családi neve *Forsman* volt, később bárói rangot kapott s ekkor vette föl irodalmi nevét az Yrjö (György) Koskintent családi névül. Egyetemi tanár és szenátor volt s nagy szerepet vitt a társadalmi és állami életben. A finn nép történetét ő írta meg először tisztán nemzeti szempontból oknyomozó módszerrel. Nevezetes társadalom-bölcseleti műve *Vezéreszmék az emberiség történetében*, melyben az általános emberi és a nemzeti eszmék kölcsönhatását fejtegeti. A szépirodalom terén is tett sikerült kísérleteket. Minket, magyarokat különösen érdekelhetnek e kiváló történettudósnak a turánizmusra vonatkozó eszméi, melyeket Hunfalvyhoz írt leveleiben fejezett ki. 1867-ben írja: «Mi, finnek mindig nagy vágyat érzünk arra, hogy más művelt nemzetekhez csatlakozzunk a tudomány és egyéb közös törek-

vések által s természetes, hogy szívesen tekintünk Magyarországra felé, melynek népe velünk rokon s melynek állami viszonyai sok tekintetben a mieinkhez hasonlóak. Világos, hogy a magyaroknak és nekünk legalább egy közös kötelességünk van a történelemben, nevezetesen kimutatni, hogy a *turáni* népcsoportnak is van tehetsége és ereje önálló művelődést s független állami rendet teremteni. Ezért örvendetes tudnunk, hogy a testvéri kezdet, melyet mi az északi kör hófedte határai felől nyújtunk a Kárpátok bortermő lejtői felé, ott testvériséggel fogadják.

Ezenkívül fölveti a kiváló tudós a finn-magyar gazdasági kapcsolatok lehetőségeinek kérdését s mindkét részre előnyösnek tartaná, ha a derék finn parasztok kivándorlását Amerika helyett Magyarország felé irányítanák. —

Mint költő és tudós erős hatást tett e kor nemzeti törekvéseire *Julius L. F. Krohn* (K. Gyula), költői nevén *Suonio*. 1835-ben született Viipuriban (Wiborg) német szülőktől. Korán megtanult finnül s szívvel-lélekkel a fennofilekhez csatlakozott; magántanár, majd lektor, végre rendkívüli tanár lett az egyetemen a finn nyelvből. 1888-ban vízbe halt csónakázás közben.

Korának finn nyelven író költői között *Suonio* volt a legtermékenyebb. Korán kezdett verselni, de hírnévre a *Hold regéi* című prózában írt költeményeivel jutott, melyeken Andersen hatása érezhető. Versei két kötetben jelentek meg. Költészetének fő jellemvonásai az eszménység, a gyöngéd és mély érzelmesség s a folyékony, választékos nyelv és verselés, mely tulajdonságai-
val Topelius költészetére emlékeztet. Hazafias érzelmet, szerelmet, családi érzést s az élet örömeit és bajait zengik hangulatos versei. Hazaszeretete ódái csapongásra is ragadja és gyakran megható, őszinte hangokat csal ki lantjából (Pl. A megvetett anya, A finnek,

Ének a hazámról.) Legnépszerűbb verse ma is «Az idegen zászló» (Vieras lippu), melyben keserűen panaszkodik azon, hogy a finn nemzet mindig idegenekért áldozta szellemi javait és vérét, életét :

Hej, de ki tudja a mi hősiségünk ?
Idegen zászló árnyán omla vérünk !

De bármily keserűen érinti is szívét nemzetének mostoha sorsa, sohasem vesztí el hitét az isteni gondviselésben s az igazság győzelmében. E hitre jellemzők a sorok, melyekkel említett ódáját befejezi :

Finnek ! A sors Suomi nemzetéhez
Bár sokszor oly kegyetlen és kaján,
Legyen, mit Isten bölcs hatalma végez,
Miénk a munka és remény csupán ;
A tudomány s művészet szent vizéhez
Mi is elérünk valaha talán,
S ha karjaink e zászlót összetörték,
A mi nevünk is fényben tündököl még !

De e költő szíve nemcsak a saját nemzete, hanem minden elnyomott nép szabadságáért dobog. Figyelemreméltó A szökevény című költői elbeszélése is, melyben egy gonosztevő történetét rajzolja, aki megszökik börtönéből csak azért, hogy szülőházát még egyszer lássa.

Aztán bíróhoz megy s így szól neki :

«Én vagyok Korven-Kusza, verd reám
E békót, úgys régi cimborám,
S küldj innen aztán arra, merre tetszik !
Ide, e tájra csak a vágy hozott,
Hogy itt lehessen egy-két kurta percig,
Hol egykor anyám keblén ringatott !»

Elmondhatjuk, hogy Suonio nyugati finomságot s nemes gyöngédséget vitt be nemzeté költészetébe, mely tulajdonságok örök értéket adnak műveinek.

Mint író népe műveltségének emelésén dolgozott. Szerkesztette az ismeretterjesztő és irodalomfejlesztő *Országokon, tengereken túl* és *Finn Képesujság* című lapokat, kiadta *Elbeszélések Suomi történetéből*, *Rajzolatok az emberiség történetéből* című műveit, valamint *Finn atyafiság* (Suomen suku) című ismertető munkáját a finn-ugor népekről. Emellett szorgalmas gonddal fordított prózai és verses műveket különböző nyelvekből. (Többi közt Petőfitől is néhány verset.)

A tudományban úttörő munkásságot fejtett ki. Megvetette alapját a finn irodalomtörténetnek és népköltési kutatásnak *A finnnyelvű költészet a svéd korszakban és rajzolatok a finnség történetéből* című magántanárrá képezítő disszertációjában, valamint később írt művének, *A finn irodalom történetének* első kötetében. Az előbbi a régi finn nyelvű irodalomnak első összefoglaló, rendszeres tárgyalása, az utóbbiban pedig vizsgálja a kalevalai énekek kialakulását s fejtegeti a Kalevala költői szépségeit. E művében alapította meg a földrajzi-történeti folklórmódszert, melyet azután fia, Károly és több jeles finn tudós emelt a tökéletesség oly fokára, hogy az egész világ népköltészkutató tudományában irányadóvá lett. E módszer alapelve, hogy a népköltési termékek vizsgálatánál nem szabad megelégednünk a különböző irodalmi alakok egybevetésével, hanem a mondák, legendák, mesék, énekek stb. eredetének és kialakulásának megállapítására országról-országra, vidékről-vidékre, korról-korra, néptől-néphez kell nyomoznunk e szellemi termékek vándorlását — magából a dolog természetéből elvont törvények szerint.

J. Krohn váratlan halála folytán számos nagyértékű műve kéziratban maradt. Ezeket fia, Krohn Károly egészítette ki s rendezte sajtó alá. Így jelentek meg: *A finn-ugor népek pogány istentisztelete* (magyarra fordította és kiegészítette Bán Aladár, 1909.), *A finn iro-*

dalom sorsa, A Kanteletar boncolgatása. Atyja jegyzeteinek alapján írt még ezeken kívül Krohn Károly néhány kiváló művet, melyek a finn népköltés termékeit vizsgálják. —

A fentebb ismertetett három érdemes író hatásától függetlenül fejlődött és lépett fel a finn irodalomnak ezideig legeredetibb és legnagyobb költői tehetsége,

Kivi Elek (Aleksis K.),

kinek kimagasló alakjánál kissé hosszasan kell időznünk.

Kivi 1834-ben született Nurmijärvi egyházközség Palojoki nevű kis, 13 házból álló falujában, Uusimaa (Nyland) tartományban, mint a finn kultúra két alapvető nagy alakja, Agricola Mihály és Lönnrot. Bár a község nincs messze a fővárostól, mégis nagyon hátramaradt a művelődésben s lakossága igazi nyugati finn parasztnép volt, mely törzset jellemzi a nehézkesség, makacsság s némi nyersség. A költő atyja, *Stenvall János*, szegény falusi szabó volt, mint Lönnroté is. A Kivi nevet csak Elek vette föl írói névül. Bár a családnak svéd neve volt, mint régebben a legtöbb finn nemzetségnek, azért tösgyökeres finn volt; története az anyakönyvi adatokból 1600-ig ismeretes, a Stenvall nevet 1760-tól viseli. Anyjának, Hamberg Annasztinának ősei szintén finnek voltak, így tehát Kivi ereiben tiszta finn vér csörgedezett. Elek szüleire nézve egy finn irodalombúvár e sorokat írja: «Az egyedüli, amit Kivi öröklékenységeről némi bizonyossággal mondhatunk, az, hogy ő mind apjára, mind anyjára ütött, mégis inkább anyjára mind testileg, mind lelkileg. Anyjától volt karcsú termete, magas homloka és sötétbarna haja; érzelmes és élénk volt, aminőnek mondták anyját is. De örökölt valamit atyja háméi (nyugati finn) önfejtéséből, hevességéből és nehézkességéből is, mely tulajdonságokkal a szabómesterben is

egyesült humorisztikus hajlandóság». Élénk képzelőtehetséget árultak el a gyermek játékaik; az erdőben barangolva pásztorkodás vagy madarászás közben megismerkedett szülővidékének természeti szépségeivel s a szomszédokkal való naponkénti érintkezése oly képeket, benyomásokat hagyott lelkében, melyek műveiben számtalanszor vissza-visszatérnek. Atyjától és a község vándortanítójától nyerte első oktatását; vallásos anyja mesélgette neki a bibliai történeteket és szép régi dalokkal gyönyörködtette. Iskolai tanulmányait a fővárosban végezte, hol egy ideig a jeles írónak, Cygnaeusnak volt a tanítványa, kinek nemes egyénisége maradandó hatást tón a fogékony lelkű ifjúra. Szegénysége miatt többször meg kellett szakítania tanulmányait, úgy hogy csak 23 éves korában jutott az egyetemre. Ezzel meg is szűnt rendszeres tanulása; néhány szemesztert hallgatott úgy ahogy, Cygnaeus előadásait a színműirodalomról s Lönnrotéit a Kalevaláról. Iskolázása alatt elsajátítván a svéd nyelvet, megnyílt előtte a lehetőség, hogy szélesebb körű olvasottságot szerezzen. Shakespeare, Cervantes, Homeros, a Biblia, a Kalevala voltak azok az olvasmányok, melyekben legszívesebben merült el. De egyéb művek is megtermékenyítették képzeletét, mint például Milton Elvesztett paradicsoma, Molière Képzelt betege, Münchenhausen kalandjai stb. Szűkös anyagi helyzete miatt kénytelen volt abbahagyni egyetemi tanulmányait s teljesen az irodalomra adta magát. De így is csak alig tengethette életét az akkori szegényes irodalmi viszonyok között, mikor az olvasóközönség túlnyomó része még csupán svéd nyelvű műveket olvasott. Körülbelül tíz évig működött irodalmi téren, 1860—70-ig, melyből hét évet egy jólelkű idős hölgy házában töltött a Helsinki közelében fekvő Siuntio községben. Ez a nemes szívű nő, Charlotta Lönnqvist, bár maga is szükségben élt, majdnem teljesen ingyen tartotta házában a nyomorgó, beteges

költőt s így lehetővé tette, hogy az irodalmi foglalkozásnak szentelhesse idejét. De az író a kegyelemkenyéren tengődés tudata bántotta, különösen, mikor jöltevőjének anyagi helyzete — tán épen az ő ottidőzése miatt — egyre rosszabbodott. Ez a körülmény s egészségének megrendülése mind sötétebb felhőt vontak lelke egére. Már azon gondolkozott, hogy felhagy az írói pályájával s gazdává lesz. De ez a szándék csak terv maradt ; folyton súlyosbodó idegbaja miatt energikus lépésre képtelen volt. Hogy sorsán könnyítsen, kénytelen volt gyorsan, gyakran kedve ellen is dolgozni ; innen van, hogy tíz évre terjedő tulajdonképi írói pályája alatt aránylag sokat, körülbelül 200 nyomtatott ívet írt össze. Nyomtatásban megjelent művei után ez idő alatt 1800 finn márka honoráriumot kapott ; ha ide vesszük a 3200 márkát kitevő pályadíjakat, összes keresete 5000, azaz évenként 500 márkára rúgott. Abban az időben egy közönséges favágó többet keresett Helsinkiben. E szomorú körülmények siettették a költő teljes összeomlását. 1871-ben elmebetegség jelei mutatkoztak rajta ; bevitték az örültek házába, honnan mint gyógyíthatatlan beteget 1872 március 1-én kihelyezték gondozásra testvéréhez, Stenvall Alberthez Tuusulába. Utolsó hónapjairól a kiváló Kivi-kutató, V. Tarkiainen professzor a következő megható sorokban emlékszik meg : «Szegényes és igénytelen volt Kivinek ez utolsó lakása, mint az azelőttiek is mind — ott a csenevész, gyér erdő közepett. A viskóban csak két szoba volt, az egyik, a lakószoba mögötti kicsiny kamara volt a betegé. Itt hevert az ágyon vagy járkált föl-alá. Elméje fénye nem aludt ugyan ki teljesen, de annak föl-fölvillanása nagyon gyöngye és véletlenszerű volt... Néha úgy látszott, mintha ismerte volna boldogtalan állapotát, mert ifjúkora idejét emlegetve ezt szokta hozzátenni : «Akkor boldog fiú voltam, most szomorú ember vagyok !» A be-

tegségi roham gyakran viharként csapott reá. Ilyenkor végtelenül izgatott lett s fájdalomban így jajgatott: «Ég a fejem, ég a fejem!» S nem lehetett semmikép lecsillapítani. Karácsonykor, a tűzhely lobogó lángja mellett ülve a beteg költőt borzasztó kín lepte meg, úgy hogy hangosan fölkiáltott: «Nem találok haza, nem találok haza!» A vég gyorsan közeledett. Egy hétre rá, Szilveszter estéjén (1872.) kiszenvedett a szerencsétlen költő. Utolsó, mintegy jószava, ez volt: «Élek!»

Kivi már az iskola padjain kezdett irogatni; ebből az időből (1851 vagy 1852.) maradt fenn *Otthon és a börtönben* című elbeszélése. (Ford. Bán A. Magyar Szemle.) Első nyomtatásban megjelent műve *Kullervo* című szomorújátéka, mellyel 1860-ban elnyerte az Irodalmi Társaság pályadíját. A bírálókat rámutatott a darab szerkezet- és jellemzésbeli egyenetlenségeire, de beismerte, hogy oly tehetség műve, melyre szép jövő vár. Kivi négy esztendeig simítgatta, javítgatta e művét s csak 1864-ben adta ki. E dráma figyelemreméltó költői alkotás. Tárgyát a költő Cygnaeus említett esztétikai fejtegetéseinek útmutatása alapján választotta a Kalevalából. A főhős, Kullervo, uralkodik az egész cselekményen, a többi személy egészen eltölpül mellette. Ez a legzordonabb és leghatalmasabb Kivi drámai alakjainak sorában. Hősnak született, de életét szolgaságban kell töltenie; allegoriája népe sorsának.

Ugyanez évben jelent meg Kivi második mesterműve, *A pusztai vargáék* (Nummisuutarit), mely a 2500 márkás állami jutalmat nyerte meg. Ez a vígjáték ma is egyik legkedveltebb darabja a finn színházak műsorának alakjainak tipikus finn volta s a bennük megnyilatkozó tősgyökeres humor érdemén. Itt a szerző egészen a maga világában mozog. Míg a Kullervóban s több későbbi darabjában olvasmányjaiból merített reminiszcenciák hatása alatt áll, itten szülőföldjének emlékei, friss benyo-

másai ihletik. Bár irodalmi hatások e művében is kimutathatók (Cervantes, Münchhausen), de ezek felolvadnak a szerző erős egyéniségének kohójában. E vígjáték főmotívuma az, hogy a pusztai varga és felesége fiukat, Istókot mindenáron előbb akarják a házasság révébe vezetni, mint nevelt leányukat, Jankát, hogy így neki szerezzék meg az e feltételhez kötött ötszáz tallérnyi örökséget. Midőn Istók nagy készülődés után a kiszemelt menyasszony szülői házába érkezik, a leány ép akkor üli menyekzőjét. Az eset tragikus fordulatot vehetne, ha igazi szerelem vezette volna Istókot, de így a kissé esetlen, egyszerű legény könnyen megvigasztalódik. A család azonban kapzsisága miatt bűnhődik, mert a nagy hűhóval végbemenő előkészületek pénzzavarba döntik. Ám e büntetést enyhíti Janka jószívúsége, ki a pénzt megosztja nevelőszüleivel.

Mint látjuk, e darab valódi jellemvígjáték abban az értelemben, hogy a benne rajzolt alakok egyéni vonásaik mellett híven tükröztetik a finn nép jóízű humorát, derűs életnézetét.

Mint ez a vígjáték, úgy a *Kézfogó* (1866.) című kis komédia is a költő szülőföldjéről veszi tárgyát. Szerkezete és jellemzése összhangzatos és természetes.

E két vígjátékban Kivi azon a területen marad, amely származásából és életmódjából eredő írói tulajdonságainak a legmegfelelőbb. De a bírálóknak és a közönség nagy részének nem volt inyére az egyszerű népeletnek e néha nyers rajza. Őket előkelőbb hanghoz és «magasabb» eszmékhez szoktatták a kor hírneves svéd nyelvű költői. Kivit barátai és jóakarói biztatták, hogy törjön magasabb cél felé; előkelőbb osztályok életét rajzolja s nemes eszméket hirdessen. S ő meghallgatta ez intelmet. Így jött létre két szomorújátéka: *A szökevények* (1867.) és *Canzio*. (1868.) Mindkét művét Shakespeare ihlette. Az előbbinek előképe Romeo és Julia, az utóbbi-

nak tárgyát egy középkori történetből merítette. Érde-
mük a mély lírai hangulat. E művekben a költő elhagyva
hazáját, Itáliába megy képzelete szárnyain. Még távo-
labbra viszi ugyan az olvasót *Lea* (1869.) című drámai
idillje, de mégis közelebb marad a valósághoz, mivel a
Biblia ismert tájain vagyunk. E kis mű kiváló szín-
gazdagsággal és lendületességgel rajzolja az Üdvözítő
tanításának csodálatos, áldást és boldogságot árasztó
hatását Zakeus publikánus házában.¹ Vallásos tárgyú
a dán H. Hertz «René király leánya» című romantikus
színműve után készült kis szindarab: *Az éj és nap*.
A szintén kisterjedelmű *Leo és Lina* egy előkelő nőnek
s egy szegény ifjúnak szerelmi története. Utolsó, töredé-
kes műve: *Margaréta*, már szomorú nyomait mutatja a
költő szellemi összeomlásának.

Közben Kivi a lírai költészetnek is áldozott. 1866-ban
jelent meg kis lírai versgyűjteménye *Hangajűves rét*
(Kanervalva) címen, mely néhány elbeszélő költeményt
és életképet is tartalmaz. Bár a külalak néha pongyola,
a legtöbb költeményt értékesé teszi a képzelet szár-
nyalása és az üde természetérzék. Némely darab a finn
költészet legszebb virágai közé tartozik. Megrázóan mély
világfájdalom nyilvánul teszem az *Életunalom* (Ikävyyt)
című híres versében, mely híven tükrözi a sorsüldözte
költő lelkének örvényeit:

Mily unalom,
Mily sötétség leng a lelkem körül!
Mint őszi est a pusztaságon?
Hiába a bánat,
Hiába a küzdelem —
Üres ez az egész világ!

Bár Kivi a drámaíráshoz érzett legélénkebb hajlamot

¹ A finn színház születése e kis darab bemutató előadá-
sától számítatik: 1869 május 10.

s e téren Kullervójával s a Pusztai vargáékkal határozottan maradandó sikert ért el, életének főműve mégis egyetlen, nagyszabású regénye, a *Hét testvér*, mely 1870-ben látott napvilágot. A különben gyorsan és gyakran hanyagul dolgozó költő e művét aprólékos gonddal készítette s évekig alakította ki lelkében. Ebben megjelennek legjellemzőbb írói tulajdonságai s helyet találunk olvasmányaiából merített benyomásai és élettapasztalatának leszűrt eredményei. A bíráló e művét is, mint a legtöbbet, nagyon elűző hangulattal fogadta. Kevesebben voltak, akik megértették törülmetszett zamatatos népiességét, mint azok, akik gáncsolták szerintük nyers, durva hangját és tárgyát, amely kedvezőtlen színben tünteti föl a finn népet. Ez utóbbiak között legelősebben kikelt a mű ellen a jeles költő és tudós, Ahlqvist, aki még nem bírta levetkőzni a svéd irodalom jármát. Hogy az olvasónak némi fogalma legyen e nyelvünkön eddig meg nem jelent alkotásról, itt nyújtjuk tartalmának vázát.

A Jukola-testvérek ifjúkorukat vad kalandokkal és cserkészéssel töltik; úgy látszik, örökölték e hajlamot; atyjuk is elhanyagolta a földművelést a vadászat kedvéért. Szüleik halála után rájuk marad a ház gondja, ezért úgy vélekednek, hogy gazdaasszony után kellene nézni. Az öt idősebb testvér egyszerre megy ugyanazt a leányt megkérni s mind az öten kosarat kapnak. Ezután iskolába járnak; a tanító nyolcéves leányával felváltva oktatja őket a betűk ismeretére s igen keményen bánik velük: sűrűn kijár nekik a pálca, a sarokbaállítás és a koplalás. Emiatt a testvérek haragjukban odahagyják az iskolát s éktelen szidalmakra fakadnak a tanító és az esperes ellen, aki tanulásra fogta őket. S mikor még ehhez a szomszéd családdal is összevesznek, elhatározzák, hogy gazdaságukat és házukat bérbe adják s a rengetegbe költöznek. Ott viskót tákolnak össze,

amelyet lakó- és fürdőhelyiségnek (sauna) használnak egyúttal; abban tartják a velük hozott háziállatokat is: két kutyát, a macskát, a kakast meg a lovat. Vadászatból élnek s nyers természetük hajlamait követik.

Egyszer veremben farkast fognak, de egyik testvérük ügyetlensége folytán az elmenekül, mire e testvérüket vad szitkokkal illetik s kegyetlen büntetéssel fenyegetik. Karácsonyeste összeverekednek, miközben a házuk kigyullad. Hatalmas erővel van itten rajzolja eszeveszett menekvésük a téli éjben ruhátlanul, farkasok a sarkukban. E bajból kigázolva, vadászattal és madarászással töltik idejüket. Egyszer, hogy életüket megmentésük, harmincnál több urasági bikát kell lelőniök, mert három nap bekerítve tartották őket egy szigeten. Ez a kaland véget vet duhajkodó szabadságuknak; hogy a kárt megtérítsék, kemény munkához kell látniök. De vadságuk még nem tört meg teljesen. A szerzett gabonából ugyanis pálinkát főznek s megrészezedve ismét véres verekedésbe keverednek szomszédaikkal, kik közül néhányan elesnek. Most kétségbeesésükben be akarnak állni katonának, de a velük találkozó szolgabíró közli velük, hogy nem történt haláleset s átadja nekik az esperes üdvözlését és bocsánatát. A patriarkális, derék szolgabíró jósága és az esperes barátságos üzenete annyira hat a nyers, de romlatlan szívű fiúkra, hogy lelkükben döntő változás áll be. Belátják, hogy mások ridegségét a maguk hibái okozták. Tanuláshoz fognak s két télen át szorgalmasan gyakorolják a betűvetést. Az erdei vad gyérülése állandó földművelésre kényszeríti őket. Amint jobb helyzetbe kerülnek, kunyhójukat is egyre kényelmesebbé és szebbé teszik. Ezzel párhuzamosan életmódjuk is megváltozik. Végre visszatérnek apai házukba s ott vidám békeünnepet rendeznek, melyen összes volt ellenségeik részt vesznek. A legidősebb testvér feleségül kapja az egykor megkért leányt

s a többiek is megházasodnak — kivéve Simeont — s külön-külön otthont alapítanak . . .

E regény egyre népszerűbbé lesz Finnországban. Hatásra ma már felülmulja Runeberg műveit is s újabb és újabb kiadásokban lát napvilágot.

Kivi a férfikor küszöbén húnyt el akkor, amikor a legtöbb író tehetségének érettebb gyümölcseivel kínál. Rövid pályáján mégis néhány oly művet alkotott, mely örök értéket jelent ; ezek : Kullervo, A pusztai vargáék, Lea s a Hét testvér, ép azok, amelyekben a költő ifjúkori benyomásainak talaján áll. Tollát nem annyira tudatos rákészülés vezette, mint ösztönös érzék. A szélesebb körű irodalmi ismeretek hiánya okozta azt, hogy az előkelőbb olvasóközönség és műbírálok egy részének tetszését nem tudta megnyerni s gyakran éles támadások érték, amelyek lelke egyensúlyának elvesztését siettették. Keserű csalódásai és szenvedései azonban nem tudták megingatni nemzete iránti szeretetét és jövőbe vetett hitét.

Képzelő és megfigyelő tehetségének gazdagságából eredt jellemző ereje, mely tehetségének legbecsesebb tulajdonsága. A jellemek rajzolásában realista : összetevő vonásait az életből meríti. Emellett nem hiányzik belőle a romantikus hajlam sem ; lelke telve van ábránddal és valami elérhetetlen, szebb világ utáni vágyódással, mely érzések néha a symbolismus határai felé ragadják.

Kivi mostoha sorsa ellenére is alapjában optimista. Innen van, hogy mindenütt meglátja az élet derüesebb oldalát. Ő az első s maig legkiválóbb humorista a finnknél. A jóízű humor — ez a világirodalomban is ritka adomány — az az oldala tehetségének, melynél fogva odaállíthatjuk az egyetemes irodalom nagyjainak sorába.

Sorsa hasonló a mi Zrínyinkéhez és Katonáénkéhoz. Megelőzte korát és csak a későbbi nemzedékek értették

meg teljesen. S Helsinki művészeti dísze nem lesz teljes addig, míg méltó emlék nem hirdeti Kivi nagyságát.

*

Kivi megalapította a finn színműirodalmat. Ez az irodalmi ág azonban csak úgy virágozhatik, ha állandó otthona van. Az állandó finn színház megalapításának érdeme *Kaarlo Juhana Bergbom* (B. Károly János; 1843—1906.) nevéhez fűződik. Nem nagytehetségű, de szorgalmas író volt; írt novellákat s néhány történeti színművet, de főérdeme, hogy néhány barátjának segítségével 1872-ben megalapította a helsinki finn színházat, mely 1902-ben az O. Tarjanne tervei szerint épült szép, új Nemzeti Színházba költözött. (A finn színház keletkezésének történetét — átélt tapasztalatok alapján — vonzóan rajzolja Szinnyei József az Ezer tó országában.) E színház új író- és színésznevezéket nevelt; műsorába mindjárt az első években fölvette a magyar színműirodalom termékeit is: Tóth Ede Falu rosszát Jalava Antal és Szigligeti Cigányát Szinnyei fordításában.

A Nemzeti Színház műsorán szereplő finn írók között legnevezetesebbek: *A. Tuokko* (v. Törneroos; megh. 1896.), ki számos művet fordított s egy eredeti színművet is írt, *Saul* című szomorújátékot; a finn történeti dráma megalapítója, *E. F. Jahnesson* (megh. 1895.), ki a történeti regény terén is úttörő volt; továbbá *R. Kiljander*, a kisvárosi életet rajzoló színműveivel.

A novella- és regényírás terén ez időszakban számos életrevaló kísérlet történt. Legismertebb novellisták voltak a vallásos irányú *K. I. Gummerus* (1840—1898.), az első finn írónő: *Theodolinda Hahnesson* (1838—1919) s a szorgalmas fordító, *Samuli Suomalainen* (1850—1907), ki föltűnést keltő eredeti novellákat is írt.

Külön helyet érdemel a novellisták sorában *Pietari*

Päivärinta (1827—1913.), az első finn novellaíró, ki külföldön is ismertté lett. Jellemző megtestesülése ő az újabbkori finn nép kultúrtörökvéseinek. Iskolázatlan, szegény zsellérfiú létére maga erejéből lett európai hírnév íróvá. Pályája hű képe az energikus, iparkodó északi finn (pohjanmaai) földműves életének. Tizenkét éves korától fogva mint cseléd keresi kenyerét; 22 esztendő, mikor feleségül vesz egy szegény parasztleányt s kis gazdaságot bérel. Az énekben magánszorgalomból szerzett járatossága folytán 29 éves korában helyettes, majd két év múlva rendes kántorra választják szülőközségében. Ettől fogva életét csöndes megelégedésben tölti mint kántor, földművelő, író, környezetének bölcs tanácsadója és nagyszámú családjának szeretett patriárkája. (Két feleségétől 18 gyermeke volt.) Négy-szer volt országgyűlési képviselő. (1882—92.)

Az irodalom és az írók iránt mindenkor nagy, majdnem naiv tisztelettel viseltetett s nem is mert arra gondolni, hogy titokban írt kísérleteit a nyilvánosság elé bocsássa. Egy baleset tette őt ismert íróvá. Ötvenedik évét tiporta, midőn lábtörés miatt több hétig ágyhoz volt kötve. Ekkor ötlött a szemébe a Népművelő Társaság egy közleménye, melyben 600 márkás pályázatot hirdet a népéletet ismertető rajzolatra. *Päivärinta* hozzáfogott a munkához, megírta «Életem» című elbeszélését s beküldte a pályázatra. A díjat meg is nyerte s országos hírnévre emelkedett. Ettől fogva számos elbeszélő művet írt, melyek közül több német és angol nyelven is megjelent.

Tárgyait kivétel nélkül a népéletből meríti és pedig a jelenből, csak nagyon ritkán a múltból. Történeti elbeszélései közül legsikerültebb a *Pentti és Inka* című, mely magyarul is megjelent. (Az ezer tó országából; ford. Bán A.) Bár vidám természetű ember volt, írásai-ban mindig komoly, alig van bennük nyoma a humor-

nak. Azt vallotta, hogy az írónak kötelessége a tanítás ; csak az vegyen tollat a kezébe, aki írásával lelki hasznot hoz embertársainak. Ámbár e felfogásának megfelelően a célzatosság néha nagyon is kirí műveiből, nem lehet mondani, hogy a valódi művészetnek teljesen híjával volnának. Sikerültebb alkotásaiban a néplélek mélységeiből sok, eddig nem is sejtett kincset hoz felszínre. Szereti a népet s a felsőbb osztályok önzése, könnyelmű, kicsapongó életmódja ellen gyakran kikel, de a nép hibái előtt sem huny szemet. Rá is elmondhatjuk, amit Beöthy Zsolt Jósikára mondott : «Első, sikerültebb alkotásai után lejtőn haladt lefelé». Ez így szokott lenni azon írónál, kik többet írnak, mint amennyit olvasottságuk, élettapasztalatuk és szellemük frissége megenged. Päivärinta pedig a régi finn írókon kívül alig olvasott egyebet, mint Dickens néhány regényét s Goldsmith Wakefieldi lelkesztét.

Ez igazi népiró műveinek főérdeme azok kultúrtörténeti tartalma. Valóságos fényképek azok északi Finnország (Österbotten) népének régibb életéből. Esztétikai jelentőségük ma már csekély ; nyelvük, előadásuk kissé száraz, színtelen. De az egyszerű nép körében megtették művelő hatásukat s ezzel örökre biztosították szerzőjük nevét a finn irodalomban. —

Oksanen és Suonio nyomába lép ez időben néhány fiatal lírikus, kik Runeberg és Topelius hazafias eszmekörében mozognak. Legidősebb ezek közül *Paavo Cajander* (C. Pál, 1846—1913.) tanár, majd a finn nyelv lektora az egyetemen. Élete főműve Shakespeare műveinek finnre fordítása ; e hatalmas munkát bámulatos kitartással, nagy nyelvi és tárgyismerettel s igazi költői elmélyedéssel végezte. Svédből is fordított. (Runeberg, Wecksell.) Eredeti verset kevesét írt, alig ötvenet. De gyérszámú versének túlnyomó része a finn költészet gyöngyéhez tartozik. Akár a nemzet nagyjai iránti hódolat (A meg-

szabadított királyleányban Snellman, Az énekmondóban Lönnrot emléke), akár a nemzet sorsa (Scipio Africanus, Szívemből megvettem, Szegény Ábrahám) vagy saját életének emlékei (Egy kép, Síron) ihletik lantját, mindig férfias, nemes és őszinte. Legmelegebb hangokat a hazaszeretet csal ki lantjáról A Szívemből megvettem . . . kezdetű versében mondja :

Hitvány az én szemembe',
Kinek a hon szaván.
S dicsó erényt tetetve
Fut önző cél után,
S büszkén néz a magasba,
Miként a vézna gabna,
Melyben a szem silány.

És átkok átka érje,
Ki népe szent javát
Fecsérli, rajta élve
Falánk féreg gyanánt ;
S tobzódva, lakomázva
Vigad, bár vérbe látja
Szegény szülőhonát ! . . .

Cajanderral rokon költői lélek a jeles tudós, *Arvid Genetz*, írói nevén Arvi Jännes (1848—1915.), a finn-ugor összehasonlító nyelvészeti professzora, szenátor s 1892—1902-ig a Finn Irodalmi Társaság elnöke. A költészetet csak pihenő óráiban művelte. Ahlqvist példáját követve több hosszú tudományos utat tett a finn-ugor népekhez (1867—1887 között), melyeknek eredményeikül számos jeles értekezést írt ; ezenkívül a finn verselés szabályait is boncolgatta s az időmérték helyett a hangsúlyra irányította a figyelmet.

Kevés számú költeményében szeretetreméltó, meleg egyéniség s valódi költői tehetség nyilvánul. A családi érzéseknek s a hazaszeretnek dalosa. Híres és most is gyakran énekelt verse, *Karjala*, melyben gyönyörűen

olvadnak egybe gyermekkori emlékei szülőföldje iránti ragaszkodásának érzelmével :

Ott, ahol a Ladoga habja ring
 És zúg az Imatra árja,
 Hol forgatag ássa ki partjaink,
 Ott jöttem én a világra ;
 Ott játsztam vígan a part fűvében,
 Ott ült a családom a fák hűsében
 S ott gyúlt a szívembe' szerelmi láng
 Egy karjeli lányka iránt !

Jännest több kötelék fűzte hazánkhoz is. A hetvenes években bejárta hazánkat, megtanulta nyelvünket s első fiacskája, Lőrinc Árpád itt született és itt is maradt örökre. A kisedet holtteste a budapesti temetőben nyugszik. A költő egy kis verset szentelt e szomorú emlékeknek. Ez útjának eredménye lett néhány szép műfordítása : Arany Toldijának IV. éneke, Bor vitéze és Ágnes asszonya s a Szózat. Ez érdemeiért választotta meg a Kisfaludy-Társaság kültagjává. —

A Jännestől új lángra lobbantott magyar barátság valódi apostolra talált egy derék finn íróban, aki rászolgált arra, hogy e helyütt is hálával emlékezzünk meg munkásságáért. Ez *Antti Jalava* (1906-ig Almborg Antal; 1846—1909.) volt, a magyar nyelv tiszteletbeli lektora a helsinki egyetemen. 1874—75-ben járt először hazánkban s ettől fogva számos cikkben, sőt önálló műben ismertette a magyar földet és népet. Ezirányú fontosabb munkái: *A magyar föld és nép* (1876.); átdolgozta *Matti Kivekäs* 1910-ben Unkari = Magyarország címmel), *Magyar nyelvtan* (1880.; Szinnyi Józseffel), *Magyar album I.* (1881.), *Unkari I—II.* (1882—83.), *Széchenyi István* (1901.) és *Deák Ferenc élete* (1902.), *Egységes nemzeti munka Magyarországon* (1907.) stb. Ő fordított először eredetiből magyar szépirodalmi munkákat finnre (Tóth E : Falu

rossza, 1877. ; Jókai: Új földesúr, 1878. ; Kedves atyafiak, 1879. stb.) Mint szenátusi fordító érdemes munkát fejtett ki a finn hivatalos stílus tökéletesbítésében. —

A Kivitől megpendített világfájdalom szólal meg egy hasonló sorsú költőnek, *Kaarlo Kramsunak* (K. Károly, 1855—1895.) lantján, aki szintén mint elmebeteg végezte be életét. Őt is a hazaszeretet hevíti, de ez az érzés benne csak keserűséget ébreszt az elnyomó ellen. Mély fájdalmat lehelnek egyéni hangulatait zengő dalai ; életének útja sötét őszi tájon vezet, melyet nem ragyog be a remény csillaga. Figyelemreméltók történeti balladáái is.

Az ezidőbeli költők közül még meg kell emlékeznünk egy fiatalon elhunyt költőről ; ez *Uno von Schrowe* (1853—1886.) középiskolai tanár, több sikerült ballada és lendületes lírai költemény szerzője. Ismert balladája a *Koldusfű*, mely Eötvös Megfagyott gyermekére emlékeztet. Megkapó költeménye, *Köszöntelek, magyar nép!* (ford. Somkuti, Turán, 1922.), melyben egybehasonlítja az akkor boldog Magyarország sorsát az elnyomott, bús Finnországgal :

Köszöntelek, magyar nép, puszták nemes fia !
Testvéri nép köszönt im szavamnak általa.
Dicső hír sugarában ragyogsz te ott, rokon ;
Én ismeretlen élek itt, zordon északon.

Ha zendül harci kürtöd, ha büszke méneden
Előrobogsz csatázni merészen, délcegen :
Hőstetteid hírétül harsog kelet, nyugat,
Égész világ csodálja villámló kardodat.

(1. és 2. versszak.)

A szóbanforgó korszak vége felé tűnt fel egy kiválóan tehetséges költő, akinek működése közel 40 évre terjed : *Juhana Henrik Erkko* (1849—1906.), a jyvaskyläi tanítóképzőintézet tanára, majd gimnáziumi tanár Viipuriban (Wiborg). Már kora ifjúságától kezdve közölt kisebb

költeményeket, melyeknek első egybegyűjtött kiadása 1881-ben jelent meg. Hosszú írói pályáján számos lírai kötete látott napvilágot, melyek nagy olvasóközönséget szereztek a kora eszméit mindig megértő és nyomon követő költőnek. Mint ember és költő hasonlított Eötvös Józsefhez, bár más időkben és viszonyok között élt. Mindkettő a haladás, a humanizmus, a nemes idealizmus hirdetője: az új eszmék embere, de emellett megőrzi a múlt hagyományait: a hazaszeretetet, a nacionalizmus és a hit alapjait. Lírája igaz és őszinte, de kissé hűvös s helyel-közzel bölcsekedő: lehiggadt, kialakult egyéniségének hű tükre. Legerősebb hatást a népköltés: a Kan-teletar tett reá; emellett Oksanen és Suonio, később Runeberg, Topelius és Kivi költészetének egy-egy hangja rezdül át versein. Tárgyköre változatos; hazaszeretet, a nép életének képei, utazásainak emlékei, családi érzés és szerelem találnak hangot lantján. Érettebb korában legtöbbször foglalkoztatják az emberi sors problémái s ezért a gondolati elem jut túlsúlyra költészetében.

Nagyjában ugyanezek a vonások jellemzik drámai költészetét is; itt is főcél a gondolatok költői mezbe öltöztetése. Mindjárt első ilyenmű műve inkább drámai költemény, mint vérbeli színmű. A *Táltos* (1887.) tárgyát az ószövetségből meríti. (Mózes IV. könyve 22—25. és 31. fejezet.) A főhős, Bileam, tulajdonképp nem egyéb, mint a szerző eszméinek szócsöve. Az isteni igazság hangja Bileamot Izrael népéhez vonja, de emberi természet, a vér szava saját népéhez köti, melynek «füle be van zárva az igazság előtt». Az emberi győz benne s ez lesz a végzete: elesik az Izrael népe elleni harcban. A mű alapeszméje, hogy csak a tökéletes, önmagán diadal-maskodó lélek tud szakítani a test ösztöneivel az eszmei igazság kedvéért. A Kalevalába való elmerülésének gyümölcse három drámája: *Aino*, *Kullervo* és a *Pohjolai menyekző*, melyek mintegy trilógiát képeznek. Az elsőben a

szerző Aino történetét dolgozza fel, de a főhős, az eszmehordozó tulajdonképpen Väinämöinen, a pogány hérosz, ki népének bölcse, de csak pogány értelemben, tudniillik nem tudja azt, hogy a legnagyobb erény és bölcsesség önmagunk legyőzése. Hogy a két viszálykodó nemzetséget, a maga törzsét és Jouko (Joukahainen) népét összebékítse, feleségül akarja venni az ellenséges törzsből származó ifjú leányt, Ainót, aki azonban nem megy az agghoz, inkább a halált választja. Väinämöinen megtisztul a bánat tüzeiben, belátja tévedését; nem számolt a fiatal leány szívének jogával, azt hitte, hogy saját érzékiségét és népe üdvét egyszerre szolgálhatja. Ezután csak népének akar élni. A Kullervóban a szociális osztályharcot jósolja meg. Egyenlő elbánást hirdet a nemzet minden tagjával szemben; koko kanselle vapaus: szabadságot az egész népnek! E drámában a tanító, bölcselkedő elem túlságos teret foglal el. Kivi hasonló tárgyú és című alkotása mellett nem jelent haladást. A Pohjolai menyekzót a költő az új nemzeti színház felavató ünnepére írta. A három kalevalai dráma között ez a legszebb, ami az előadás ünnepi komolyságát s a gondolatok emelkedettségét illeti, de előadásra legkevésbé alkalmas. Tárnya a sampoért indított harc allegorizálása. A sampón a költő a kultúrát érti, mely boldogságot fog árasztani a finn népre.

Erkko nem volt lángelme, de a finn irodalomnak valódi értékei közé tartozott s művei ma is népszerűek. —

Az előbbi időszakban oly magasra szökkent *svéd nyelvű költészet* e korban szűkebb körre szorult. A győzelmesen előretörő nemzeti irány a legjobb tehetségeket az igazi nemzeti irodalom szolgálatába állította s az olvasóközönség nagy része is a finn nyelven írók felé fordult. Az ez időbeli svédül író költők között legjelesebb volt a tehetséges, de szomorú sorsú *Josef Julius Wecksell* (1838—1907.), ki néhány kiváló mű megírása után elme-

beteg lett s hosszú évtizedekig volt élõhalott. Számos lírai versében sötét, mély fájdalom tükrõzõdik. Irt egy jeles történeti tragédiát is *Daniel Hjort* címmel.

VIII. Az új realizmus és romanticizmus kora. (1880-tól.)

A sokoldalú, békés fejlődés, mely II. Sándor cár trónra-
léptével kezdõdött, tovább tart a XIX. század végéig. A nemzeti gondolat mellett külföldrõl jövõ kultúráram-
latok folytán új eszmék kezdenek föllépni, melyek a szép-
irodalomban a realizmust juttatják elõtérbe. Legmere-
vebb formájában ez, fõleg Zola Emil hatása alatt, natu-
ralizmussá erjed. A naturalisztikus világnézet Darwin
és H. Spencer evolúciós rendszerébõl sarjad s tovább
fejlõdik az angol gondolkodó, John Stuart Mill és a
francia esztétikus, Hippolyte Taine tanainak alapján.

Finnországba ez az új irány fõleg Skandinávián át
jutott; a norvég Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson, Jonas
Lie és Kielland, a dán esztétikus, Brandes s a svéd
August Strindberg erõs hatást tettek az újabb finn író-
nemzedékre. E nyugatról jövõ befolyáson kívül igen érez-
hető a nagy orosz íróknak, fõkép Tolsztojnak a hatása.
Ám a realizmus a finn irodalomban nem érvényesül a
maga nyersségében, hanem olyanforma — hogy úgy
mondjuk — romantikával enyhített alakban, mint Kivi-
nél láttuk. Fõjelentősége ez iránynak abban van, hogy
a finn irodalomba mélyebb pszichológiai törekvést s ma-
gasabb mûvészeti követelményeket hozott és a nép
nyelvének, fõleg a keleti tájszólásnak bevitelével az iro-
dalmi nyelvet színesebbé, kifejezõbbé tette. A realizmus
természetének megfelelõleg ezidétt fõkép a széppróza
virágozik.

A XIX. század végén, az orosz elnyomás kezdetekor
ismét fordulat áll be. A haza sorsán aggódo lelkek ma-

gukba roskadnak s megnyilnak a nyugatról jövő enyhébb lelki áramlat előtt. Ez az úgynevezett új romanticizmus, mely most is Skandinávián, elsősorban Svédországon át jó, hol Verner von Heidenstam és Oscar Levertin a 90-es évek elején fölléptek a realizmus ellen; majd Lagerlöf Selma romantikus elbeszélései általános tetszést keltettek. Ez új áram sok finn író magával ragad még az idősebbek sorában is, de másrészt a realizmus hatalmas folyamként tovább áramlik egészen napjainkig. A verses költészet ismét visszanyeri jogait s különösen a külalak finomabbá, változatosabbá tételében fejlődést mutat. Az eszmei tartalmat a sokféleség jellemzi, az ellentétes gondolatirányok küzdenek egymással s hiányzik az egységes világnézet.

A legújabb irodalomra az utóbbi évek hatalmas állami és társadalmi válságai nyomták rá bélyegüket: a világháború, az orosz birodalom összeomlása, Finnország felszabadulása s önálló állami életének megalapítása. Mindennek következménye az irodalom erős föllendülése s az időszakai sajtónak meglepően gyors fejlődése.

*

A realiztikus iránynak előharcosa a novella- és színműirodalom terén *Minna Canth*. (Leánynevén *Johnsson*.) A finn Manchesterben, Tamperében (Tammesfors) született 1844-ben, hol atyja gyári munkavezető volt. Innen örökölte érdeklődését a munkásosztály sorsa iránt, mely művein vörösfonálként húzódik át. A jyvaskyläi újonnan alapított tanítóképzőbe került, de tanulmányait nem fejezte be, mert férjhez ment az intézet egyik tanárához, I. F. Canth-hoz 1865-ben. Harmincötéves korában hat gyermekével özvegyen maradt s ettől fogva nagy küzdelemmel tartotta fenn családját, de törhetetlen energiája minden nehézséget legyőzött s mint hírneves író nő halt meg 1897-ben.

Széleskörű írói működése szoros összefüggésben volt kora társadalmi harcaival s ő «a művészetet nem magáért a művészetért, hanem az életért művelte». Működésében három időszakot különböztethetünk meg.

Már férje életében foglalkozott az irodalommal. Szabad óráiban modern eszméket hirdető cikkeket írt a nőkérdésről és a szeszisitalok elleni küzdelemről s kisebb novellákat közölt vidéki lapokban. Nagyobb figyelmet keltett első színműveivel, a *Betörés*-sel, melyet 1882-ben adtak elő Helsinkiben s amely friss népiességével jelentékeny sikert aratott ; a következő évben mutatták be *Roinila házában* című társadalmi színművét. E két színmű épúgy, mint első elbeszélései is, a régi sablonok szerint készültek ; még nem öntötte beléjük forrongó lelkét.

Sorsdöntő volt fejlődésében a norvég színműírókkal s a nyugati esztétikusokkal és szociológusokkal való megismerkedés. Ezek hatása erősen érzik 1885-ben előadott színművében, a *Munkás felesége*-ben, mely a realizmusnak valóságos hadüzenete a régibb, nyugodt világnézettel szemben. E művében az író heves támadást intéz a férfiak kormánya alatt álló társadalmi rend kinövéséi ellen. Egy szegény cselédleány, aki keresményéből kis összeget kuporgatott össze, egy iszákos munkás felesége lesz. Ez eltékozolja neje vagyonát, családját inségbe taszítja s végre előbbi szeretőjével, egy cigányleánnyal áll össze s azt is szerencsétlenné teszi. Ezalatt felesége a nyomorúság következtében megbetegszik és meghal. Hasonló vádirat a férfinem ellenében a következő évben megjelent novellája, *Hanna*, csakhogy ebben a művelt osztály életét festi. Ugyanily felfogást hirdet több, ezidőbeli novellájában s a *Kemény sors gyermekei* (1888.) című munkádrámájában. E csoportba tartozó műveiben az író a naturalizmus határait érintő realizmus túlzó híve. Ám e realizmus nem az a mélyreható világnézet,

mely a lángelmék realizmusát jellemzi, inkább kissé felületes irányzatosság, mely némileg az akkor még ujság ingerével ható modern eszmék érdekében kifejtett agitáció jellegével bír.

1890-től számíthatjuk M. Canth fejlődésének harmadik szakát. Ebben az évben adják elő *Papék* (A pap családja) című családi drámáját, melyben higgadtabb, tisztább életnézet uralkodik. A «maradi» lelkész, a régi ideálok embere nem tud egyetérteni gyermekei «modern» fel fogásával s a meghasonlás közte és ezek között annyira elmérgesedik, hogy fia és két leánya elhagyják a szülői házat s a fővárosba sietnek új, önálló életet kezdeni. Az öreg pap utánuk megy s a vizály kölcsönös megértésben simul el. E műve világosan mutatja a szerző lelkében beállt fordulatot: előbb a kiméretlen harcot hirdette, míg most a megértés mellett tör lándzsát. Két utolsó drámájában irodalmi hatások érvényesülnek; az egyikben Ibsen, a másikban pedig Tolsztoj eszméi ihletik. Minna Canthot mint drámaírót a mi Csiky Gergelyünkhöz hasonlíthatjuk. Tagadhatatlan, hogy volt tehetsége; megtalálta a drámai tárgyat s azt élvezhető formába tudta önteni, de mint Csikynek, neki sem volt elegendő nyugalma hosszasan időzni tárgyánál s mélyebben elmerülni a lélek titkaiba. Innen van, hogy műveik hamarosan letűntek s csak néha-néha tér vissza hozzájuk az irodalmi emlékeket kegyelettel őrző hagyomány. Elbeszéléseiben Minna Canth szintén egy-egy eszmét példáz. Fogyatkozásuk, hogy gyakran esnek ismétlésbe; a legtöbbnek tárgya a szegénység és a gazdagság problémája körül szövődik. —

Minna Canthtal egyidőben tűnt fel az eredetileg svéd nyelvű színműfő, *Adolf von Numers* (1848—1913.) kinek romantikus történeti darabjai közül legsikerültebb a ma is műsoron lévő *Elina halála*, melynek tárgyát a Kanteletar hasonló című remek balladájából merítette,

de szabadon alakította. Úgy az 6 művein, mint Minna Canthén sok előnyös simítást végzett a Nemzeti Színház ügybuzgó igazgatója, Bergbom. Megemlítjük még az ezidőben feltűnt színműíró, *Martti Vuori*-t (V. Márton, eredetileg Berg; szül. 1858.), ki komoly és vidám népszínműveivel ért el sikert. A novella terén szép sikert aratott *Vilho Soini* (S. Vilmos; szül. 1854.); humoros és zamatos népies elbeszélései ma is kedvelt ifjúsági olvasmányok. —

A nemzeti, sőt népies irány teljes diadalra juttatására a nyolcvanas évek derekán új, élénk mozgalom indult meg a finn irodalomban. Eszméik terjesztője volt az 1890-ben alapított lap, *Päivälehti* (Napilap), mely 1904-ben szűnt meg. A jelszó lett a népies kincsek kiaknázása, a népnyelv és a népelet tanulmányozása s ennek alapján új, eredeti kultúra teremtése. E mozgalom áterjedt a közélet minden ágára. Megindítóit és híveit «ifjú finneknek» (nuorsuomalaiset) nevezték.

Ez iránynak diadalra juttatója, a finn nemzetnek Kivi után legnagyobb írója,

Aho János (Juani A.)

volt, kinek műveiben mindaz hangra lelt, ami népének szívét dobogtatta: remény, csalódás, öröm és csüggedés.

Aho 1861 szeptember 11-én született Savo tartomány Lapinlahti községében, hol atyja, Brofeldt Gusztáv, lelkész volt. Az egyetemen a philológiára iratkozott be, de tanulmányait csakhamar abbahagyta — mint Kivi — s teljesen az irodalomnak és hirlapírásnak élt. Nagy frói sikereinek elismerésül tiszteletbeli doktori, majd egyetemi tanári címet kapott s 1921 augusztus 8-án halt meg. Egész világon ismert írói nevét 1906-ban törvényesen családi névül vette föl.

Munkásságában négy korszakot lehet megkülönböztetni. Az első 1883-tól 1889-ig terjed. Mindjárt ekkor

feltűnt vonzalma a népelethez. Határozottan a realizmus híve. Realizmusa azonban nem ragadja végletekbe; minden művében van valami eszmei mag, mely átragyog a valóság burkán. Ezt az egészséges irányt mindvégig megőrizte, csak hébe-korba tévedt túlzásba. Kiváló érzéket tanusít már mint 22 éves ifjú, mikor első novellája napvilágot látott, a népben rejló jóízű, csöndes humor iránt, mely oly jellemző a finn parasztra; az élet nyomorát szintén a humor szemüvegén át nézi s csupán végső szükségében fakad panaszra. Ez a humor nyilatkozik meg a «Mikor apám először vett lámpát» és a «Vasút» című lélektani rajzokban. Különösen az utóbbi árulja el az írónak finom lélekelemző tehetségét, mely későbbi műveiben egyre tökéletesedik. Mindkettőben azt a hatást festi, melyet az új találmányok az erdei magányban édeglő együgyű parasztra tesznek. Magasabb eszmét rejt magában a «Vásáros ember». (1885.) Ez a novella egy népköltő tragikus sorsát tárja elénk, ki tehetségénél fogva többre volna hivatva, de életének nehéz körülményei (törvénytelen gyermek) meggátolják abban, hogy iskolákat végezzen s pásztorkodással tölti el ifjúságát. Csalódva szerelmében és barátaiban, tréfás versek költésére adja magát és elzüllik, csavargó énekessé lesz. E korbeli művei közül megemlítjük még «A lelkész leánya» című nagyobb elbeszélését (1885.), melyben egy ifjú leánynak szomorú életét ecseteli, ki a kicsinyes, sivár viszonyok közt nem elégítheti ki lelkének magasra törő vágyait. J. Krohn (Suonio), ki a finn irodalom történetét először tárgyalta esztétikai felfogással, e mű ellen azt a kifogást teszi, hogy a meg nem értetés keservében vergődő leány jellemzése elhibázott, mivel csakis ő tőle magától függene, hogy változtasson élete folyásán, eszményi vágyódásának kielégítést keresen; szülei engedékenyek, nem lépnek föl vele szemben zsarnoki kényszerrel, ő tehát önként hajtja meg fejét

sorsa előtt s így nincs joga emiatt a világot s társadalmi rendet okolni.

Bármily figyelmet érdemlőek voltak Ahonak írói működése első korában alkotott munkái, ezekben még nem tökéletes művész. Hogy nagy tehetsége kifejlődhessék, erre szükséges volt megismerkednie a nyugati irodalmakkal s a fejlettebb, szélesebb látókörű közép-európai élettel. Ezt hozta meg neki az 1889—90. évi párizsi tartózkodása. Visszatérvén utazásából, egymásután jelennek meg azon munkái, melyek egyre több elismerést szereznek neki nemcsak hazájában, hanem a külföldön is. De a francia főváros légköre, legalább rövid időre, rombolólag hat kedélyére. Józan realizmusát megvesztegeti és a naturalizmus fertőjébe taszítja. E lelki állapotának gyümölcse «Egyedül» című kis regénye (1890.), mely egy vénülő férfinak egy fiatal leány iránti szenvedélyes szerelmét bántó leplezetlenséggel állítja szemünk elé. E regény sivár hangulata teljesen elüt Aho egyéb művein átvonuló kellemes melegségtől. Nem is aratott ezzel a művével valami nagy tetszést hazájában, hol mindennek inkább volt talaja, mint a naturalizmusnak. Annál nagyobb elismerést vívott ki azonban a «Forgácsok» első kötete (1891.), mely apró rajzokat, sokszor ép lírai hangulatokat foglal magában. A nagy siker, mely e műve megjelenését kísérte, arra ösztökélte az író, hogy folytassa a megkezdett munkát s így látott napvilágot az «Újabb forgácsok»-nak még hét kötete.

Aho tulajdonképen a Forgácsokban találta meg önmagát. Új, a finn irodalomban addig ismeretlen könnyedségét fedezi föl a stilusnak — bizonyára francia hatás alatt, mint egykor nálunk Mikes Kelemen — de ezenkívül semmi sem emlékeztet bennük a francia írók szellemére. Az érzésnek és felfogásnak oly tiszta ere csörgedez ezekben a finoman megalkotott kis művekben, mely csak «az ezer tó országa» népének romlatlan fiában

fakadhatott. Teljesen szakít minden idegenséggel s nem vágyódik a hatalmasabb nemzetek elismerésére, hanem megelégszik azzal, ha kis népének keblében ébresztheti a nemes érzelmek tüztét, mint ezt oly szépen fejezi ki maga «Gyalogösvény» című rajzában: «Azelőtt az én életem országút volt, melyen zörgős szekér rázta ki a lelket belőlem fogadóról-fogadóra és városról-városra. Hanem aztán ottan ama villámsujtotta fenyő törzse mellett letértem róla s most a gyalogösvény mentén járom a mindenség rengetegét és nem tudom s nem is akarom tudni, hol ér véget, mint ahogyan nem is tudja senki emberfia, hogy a gyalogösvény hol végződik. Ámde, azt már tudom, hogy az nagy és békés erdőségek közé viszen, csak ismerjem a járását rajta s ne tévedjek más utakra . . . S ha el is tévedek, visszavezéreltek oda engem jó nemtőim!»

A Forgácsok nagyon különböző tárgyacról szólnak; megéneklük a nép szenvedéseit, kevés örömét, Finnország természeti szépségeit és zordon báját; megszólal bennük az író bölcselkedése, a nép vallásos érzése, sőt néha a történelem is. Legszebbek azok, melyekben megható igazsággal fedí fel sokáig elnyomott és sanyargatott népének keserű próbáit: elénk vezeti a telepeseket, kik homlokuk verítékével teszik termővé a fukar Észak kemény rögeit, a zselléreket, kiket gazdájuk akkor űz el a nemzedékeken át megszokott hajlékból és kis birtokról, mikor kedve tartja, a súlyos munka alatt görnyedő földműveseket, kiket a váratlanul jövő tavaszi fagy egy éj alatt megfoszt minden reményüktől. Talán legmeghatóbb közöttük a «Másoknak» című, mely lakonikus rövidséggel vázolja a zsellérek vigasztalan sorsát. Matyi, a szegény zsellér-ember «egész világéletében a mások nyáját legeltette, mások lovát hajtotta, mások ekéjével a mások rögét túrta». Mások erdejét irtotta, mások irtoványát forgatta. Mások szántóföldjén huzogatta az árkokat végestelen-

végig. Mások asztalánál evett, mások ágyában feküdt . . . Másoké volt a daróc is testén, nem szabták azt soha ő rá, még a foltokat is a más asszonya tette rá, mert ő neki nem volt módja saját fehérségre. Nem volt a sajátja semmi egyéb, mint azok az aszott csontok, az a meg-görnyedt hát, az a göthös mell és ziháló kebel. S mikor végre annyit összekuporgatott, hogy saját kunyhót építhet az erdő szélén, elhagyja ereje — agyoncsigázva hal meg a házikó udvarán, mielőtt az első láng fellobbanna a régóta epedve kívánt «saját» tűzhelyen: «Másoknak építette Matyi a házikóját is» . . .

Gyönyörűek azok a Forgácsok, melyek a költő életének édes-bús emlékeit idézik fel a gyermek- és ifjúkor éveiből; ezek olyanok, mint egy-egy lírai költemény, melynek nincs elmondható tartalma, melyet csak érezni lehet. Ezekben a nyelve oly finommá, ritmikussá lesz, hogy a szavak zenéjének élvezése közben nem is gondolunk a velük kifejezett apró eseményekre és eszmékre; az előadás művészete mindent feledtet. Szinte odaálmodjuk magunkat mi is a jégvirágoktól csillogó fenyvesek, a befagyott tavak, a hallgatag faházikók közé, melyek közt tisztábban leng a hideg téli szél, mint mifelénk. Még ha a nyár rövid virulását festi is, közel érezzük hozzáink a hosszú északi telet. Finnország a tél hazája, azé a bűvös, szép télé, mely nem fagyasztja meg a szív érzelmeit, sőt melegebbé teszi őket a tűzhely barátságos lángjával, a hosszú esték ragyogó tündérmeséivel . . .

Ebben az időben írta Aho hangulatos regényét, «A lelkész feleségét» (1893.), mely a fentebb említett regénynek, «A lelkész leányának» folytatása. Ebben emelkedik először a regény európai színvonalára; a jellemzés már biztosabb, a mese szövése következetesebb, mint az előbbiben. A lelkész leánya férjhezmegy, de urában nem találja meg azt, akit keres: eszméinek osztályosát és boldogtalan lesz. Klasszikus novellája a «Világ üldözöttje» (1894.),

melyben egy szegény parasztlegény bús élete történetét meséli el. Az óriás erejű Jankó jólelkű, esetlen szolgálólegény, kinek jóságával mindenki visszaél, «még a porban játszó gyerekek is rákapnak, hogy őt bosszantsák». Törvénytelen viszonyból eredvén, még anyját sem tudja érdeme szerint szeretni, minthogy a társadalom részéről ért sok megalázásért, csúfságért őt okolja. Végre sikerül neki gazdájától egy kis zsellérbirtokot bérelni, messze a sötét rengeteg szívében, egy tó partján, hol viskót rak magának s itt eléggél néhány évet távol az emberektől, gyűlölve és kerülve a világ zaját. De ez a boldogsága sem tart soká. A gazda eladja Jankó földjét az épülő vasúti vonal céljaira. Jankó nem tudja megérteni, hogyan lehet őt elűzni minden kárpótlás nélkül, holott ő építette a viskót, az istállót, ő törte fel a terméketlen erdei földet. Elleneszegül a mérnököknek és munkásoknak, megtámadja őket, de leteperik, elfogják és börtönbe hurcolják. Mire onnan kikerül, régi ereje is megtörött. A vonat ellen, mely egyetlen tehenét eltiporja, merényletet akar elkövetni, de nincs elég ereje a sínek fölszedéséhez, a vonat elüti és kábultan rogy az útszélre . . . Ez az egyszerű történet azt az eszmét példázza, hogy a modern kultúra megsemmisíti a régi, vele lépést tartani nem tudó néposztályt, azt a földhöz tapadó finn parasztot, ki nem bír megválni a földműveléstől, nem tud napszámba állni, gyári munkássá lenni, hanem ősei módján akarja átküzdeni az életet sovány, de szépségben oly gazdag honi földjén. Ugyanezen évben (1894.) írta Aho «A pietisták»-ról szóló rajzait és elbeszéléseit, kikről egy későbbi nagy művében is megemlékszik. A puritánizmusnak e hívei mindig nagy vonzóerőt gyakoroltak rá; atyja pap lévén, volt alkalma megismernedni a különféle vallási irányokkal. Nem csoda, hogy igaz szeretettel fordul ehhez a felekezethez, mert ennek komoly erkölce, a világ hiúságait megvető lemondása igen mély nyomokat ha-

gyott Finnország életében s nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a nép leszokott az iszákosságról, a fölösleges költségekről úgyannyira, hogy Finnország az anti-alkoholizmusnak és a népművelésnek valódi melegágya lett. Kiemelkedik e rajzok sorából «A lakodalom», melyben egy evangélikus esperesnek meghasonlását látjuk pap-fiával, aki a pietizmushoz szegődik és éles bírálat alá veszi az atyja házában folyó világias életmódot; csak halálos ágyán békül ki az öreg a fiával. Az ifjú káplán erkölcsi bátorsága, határozott fellépése és rajongó idealizmusa mély hatást tesz az olvasó lelkére.

Az 1897. esztendő új korszakot nyit meg Aho írói működésében. Ekkor jelent meg «Panu» című történeti regénye, melyben a nagyobb szabású alkotások terére lépett. Ez a műve hosszas tanulmányok gyümölcse. Aho visszavonult a lármás fővárosi élettől s Järvenpääben levő falusi házában egyedül a természetnek és az irodalomnak szenteli napjait. Tolsztojhoz hasonlóan a nép egyszerű életmódját követi, hogy közelebb férközzék annak lelkéhez, megismerje érzés- és gondolatvilágának titkos rugóit. «Panu» ugyan történeti regény, de a jelenkori karjalait is híven jellemzi. Karjala pusztai vidékeire visz bennünket, a XVI. századba, midőn a kereszténység utolsó nagy harcát vívta a pogánysággal ebben a félreeső vadon tartományban, hol még ma is oly sok emléke él a finn ősvallásnak. Egy fiatal, apostoli buzgalmú evangélikus pap telepedik erre, az Oroszországgal határos tájakra fiatal feleségével, miután egyetlen gyermeke kiskorában elhal. Egész életét az Úr országának terjesztésére óhajtja szentelni. Karjalában addig csak a görögkeleti vallás egy-egy sugara hatolta át a pogányság homályát. Kontojärviben, hol az ifjú pap állomásozik, már élt régente egy remete, kápolnát is épített itt, de belátta, hogy nem képes megküzdeni a szívós ősvallással. Csöndes megegyezésre

lépett tehát vele. A keresztény finnek nem háborgatták a pogányokat vallási gyakorlataikban, sőt néha áldoztak is az ősi isteneknek, a pogányok viszont ezt cselekedték a keresztények szentképeivel. Sokáig volt ez így, mint manapság is Oroszország pogány nemzetiiségeinél. Gyökeresen megváltoztak azonban az állapotok, midőn a Vasa Gusztávtól megerősített protestantizmus diadalmaskodott az addig katolikus Finnországon. A protestantizmus elpusztította a szentképeket, ki döntötte az áldozófákat és szent ligeteket s könyörtelen harcra lépett a pogánysággal, amely az orosz egyház hívei között számos támogatóra talált. A Kontojärvi környékén lakó pogányok feje a hatalmas samán, Panu volt, ki régi samán családból származott s személyében egyesítette a törzsfői, papi, orvosi és bírói tisztet. A szellemek kultuszával, a samánizmussal azonban egybevegyíté az alacsonyabb rendű babonás varázslatot, a mágikus ráolvasásokat, melyek gyakorta veszedelembé taszították őt és népét. Ez a megrögzött pogány vezér engesztelhetetlen gyűlöletet táplált az evang. pap és hívei ellen s éveken át ádáz harcban állt vele. Aki nem hajolt meg zsarnoki kénye előtt, azt eltette láb alól: megölte a saját nagybátyját, leghűbb barátját, a feleségét, fiát az örületbe sodorta s bosszúból halálra rémítette a lelkes gyöngé idegzetű feleségét. Végre azonban sikerül a népet megnyerni a protestáns vallásnak; Panu mindenki elhagyja, elfogják őt és Turkuba, Finnország akkori fővárosába viszik, hogy mint veszedelmes boszorkánymestert máglyán megégessék. — A regény mogorva, vészes hangulatába alig vet egy-egy derűsebb sugarat az író művészi keze. Mintha kedve telnék a viharos szenvedelmeknek, a borús téli égnék részletes rajzában. Főérdeme, hogy a finn ősvallás lényegét tudományos biztonsággal örökíti meg a szépirodalom általánosabb elterjedtségű eszközeivel s a nép lelkében szunnyadó

érzéseket az etnográfus messzetekintő szemével veszi észre és önti látható formába. Megemlítjük, hogy Aho ezt a regényét négyfelvonásos színművé is feldolgozta 1903-ban.

Még élénk emlékezetünkben van, hogy a közelmúlt évtizedekben miként sanyargatta az orosz kormány a finn nemzetet, elrabolva régi alkotmányát, lábbal tiporva szabadságát. II. Miklós cár Plehve tanácsára 1899 februáriusában kibocsátotta azt a nevezetes ukázt, mely kimondotta Finnország szorosabb egyesítését Oroszországgal. Ettől kezdve hosszú sora következett a jogfosztásnak s a finn nemzetre keserves napok virradtak. Az általános nemzeti gyásznak egész irodalma támadt, de leghathatósabb kifejezést Aho adott neki; s nem kishitű, gyáva panasszal, leverő kétségbeeséssel, hanem a reménynek, bizalomnak prófétai ihletre emelkedő erejével. Vigasztalja, buzdítja, lelkesíti már-már csüggedő népét és megjósolja a bekövetkezendő jobb időket. S mindezt az allegória sokatmondó fátyola alatt, hogy a cenzura figyelmét elkerülje. Tompa allegóriáihoz hasonlíthatók ezek a szép rajzok, melyek csak annyiban különböznek a magyar költőtől, hogy nem versben szólnak, hanem ritmikus költői nyelven, mely még a «Forgácsok» bájos könnyűségét is felülmulja. Ezek az allegóriák «Törhetetlen népem» címet viselik s két kötetben láttak napvilágot 1899—1900-ban, azóta több kiadást értek. Hosszas volna részletesen ismertetni ezt a szép gyűjteményt. Egyike a legszebbeknek a «Suomi» zászlaja». Az orosz kormány megtiltotta a kék-fehér finn lobogók használatát; ezekről írja: «Nem régiben alig vettük észre őket, ügyet sem vetve haladtunk el mellettük, most pedig már messziről felénk ragyognak — ragyognak, bár nincsenek. Azelőtt a virágok és lombok között majdnem elvesztek a többi ünnepi dísz mellett, most rajtuk kívül semmi díszet sem óhajtunk. Mindenki

az alacsony rúdon kereste őket s ott meg is találta . . . Pedig csak most lobognak, csak most dagadoznak igazán ! Ott látjuk őket a házak ormain, fölemeljük a fenyők csúcsára, odatűzzük a jegenyék ágaira, ráköjtük a sövény karóira — látjuk őket, mert akarjuk látni . . . Azt gondolták, hogy örökre elvették zászlainkat, mindenkorra elrabolták lobogóinkat ; azt hitték, elfeledtük őket s az idegenéit fogadtuk el . . . Hát nem tudják, hogy ahol fehér báránnyelű úszik az égnek kék boltozatán, ott Suomi zászlaja ; hogy ahol hóhegyek merednek az égre, ott vannak a mi színeink ; hogy ahol vitorla fehérlik a kéklő tengeren, ott is a mi színeink vannak ? . . . Vagy megtilthatják a felhőnek, hogy az égen járjon ; a hónak, hogy fehérén ragyogjon ; tengerünknek, ezer tavunknak, hogy kéklőn csillogjon ?»

A nép lelkesedve hallgatta az író szavait ; kitartott a nemzeti küzdelemben a szédítőleg túlnyomó erő ellen s ma a szabadság napja ragyog a tavak országában, dicsőítve a mi Deák Ferencünktől is hirdetett ígéretet : nem veszhet el a jog, melyről a nemzet önként le nem mondott !

Aho 1906-ban megjelent kétkötetes történeti regényében, a «Tavaszi és kései tél» címűben ismét a pietizmus, a lelki újjáébredés (mint finnül nevezik) korához fordul, de magasabb felfogással és szélesebb látókörral, mint előbbi rajzaiban. Nem csupán a vallási, hanem az irodalmi és közéleti megújulást is rajzolja, melyen a finn nép a XIX. század első felében átment. Az elbeszélés abba a korba van helyezve, midőn Lönnrot egybegyűjtötte a finn népköltés remekait és Snellman kimondta a nagy jelszót : Finnországban finnül kell beszélni nem csupán a templomban és a család körében, hanem a tudományban, irodalomban és a törvényhozás termeiben is, mert Finnország a finneké. Ruotsalainen Pál, a híres parasztpostol szintén ez időtájt lépett föl s

a pietizmus jelszava alatt vallási tekintetben rázta fel a népet zsibbadtságából s a józan élet elveit hinté el rétegeiben. Látjuk, mint hatják át ezek az eszmék a nemzet minden osztályát. De a tavaszi ébredést megfagyasztja a visszatérő téli hideg, a fentebb vázolt kemény megpróbáltatás. A szomorú képet a remény pirkadó sugarai aranyozzák meg.

Ahonak e regényében Klaveness, ismert norvég író a vallásos érzés ecsetelését emeli ki. A modern íróknál nagy hiányosság, hogy a vallásnak, amely a nép életének, lelkének jelentős részét teszi, alig tulajdonítanak fontosságot. Aho e művében törekszik megmutatni, mily nagy szerepe van egy nemzet küzdelmeiben a vallásos érzésnek, minő erőt ad ez neki a megpróbáltatások nehéz napjaiban.

Hazafias tárgyú *Az ítélet* (1907.) című színműve is, mely az elnyomás éveinek szomorú viszonyait rajzolja. Ezt követte történeti regénye, *Juha* (1911.), mely — mint Panu — a sötét multba, a karjalai határvidégek és nőrablások korába viszi az olvasót. Szerkezetének és stílusának tökéletessége e regényt Aho legjobb művei közé emelik. Nemsokára e regénye után *Lelkiismeret* címmel új regénye jelent meg, melyben, mint az előbbiben is, a szerző a fősúlyt a főhős lelki életének rajzára helyezi.

Aho János életének utolsó évtizede, munkásságának negyedik korszaka bizonyos tekintetben a hanyatlás ideje. Utolsó műveiben egyre nagyobb teret foglal el a bölcselkedés, háttérbe szorítva az üde költőiséget, mely műveinek fő vonzóereje. A világháború kezdete óta sokat elmélkedett a béke és háború problémájáról; e töprengéseinek gyümölcse «A béke remetéje» (1916. *Rauhan erakko*) című műve, amelynek alapeszméje az, hogy az örök béke akkor fog megszületni, ha az emberek hinni fognak a lehetőségében. Utolsó műve, hattyúdala

«Emlékszel-e?» (Muistatko? 1920.) című, visszaemlékezése gyermekkorra benyomásaira.

Utolsó előtti munkája «Gondolatok a forradalmi hetekből», I—III. 1918—19. naplószerű följegyzések a vörös- és fehérgárda küzdelmeinek idejéből. Inkább történeti, mint költői értékű munka, de nagyon érdekes adatokat tartalmaz a bolsevisták lélektanának megismerésére. Látjuk belőle, hogy a vörös forradalmárok mindenütt ugyanazon eszközökkel dolgoztak, csak a fokozatban volt különbség. Néha úgy tetszik, mintha a magyar viszonyokról olvasnánk: éjjeli autókról, terroristák garázdálkodásáról, verbuváló színésznőkről, színházi propaganda-beszédekről s gazdasági összeomlásról a «többtermelés» jelszava alatt. Itt-ott előcsillan a nagy író leíró művésze; az ilyen helyeknek irodalmi értékük van.

Ha végigtekintünk Aho műveinek sorozatán, az igazi tökéletességet csak kisebb alkotásain látjuk gáncsnélküli fényben ragyogni. Olyan, mint az ötvösművész, aki annál nagyobb, minél kisebb méretű tárgyakon dolgozik. Kis elbeszéléseiben, rajzaiban minden mondata, minden szava egy-egy remek vonás a miniatürképen; rajzolatok ezek, melyeknek finom ritmusa a zene birodalmának határait érinti. Nagy regényeiben akad egy-egy hibásan megrajzolt alak; lírai heve, mely tehetségének legbecsebb oldala, gyakran ellankad a bonyolultabb mese keretében. Drámáinak hibája, hogy ott is elbeszélő marad.

Bíráloi mind megegyeznek abban, hogy Aho legnagyobb mint nyelvművész és stilisztá. Mint egykor nálunk Mikes Kelemen, azonképen Aho is a francia stílus bájától megbabonázva, nyugati finomságot vitt be az ősi turáni nyelv nehézkesebb formáiba. Päivärinta és Kivi még a régi finn stiliszták nyomain haladnak; Aho az első, aki európai színvonalra emeli a finn elbeszélő művészetet. A francia írókon kívül legerősebben hatott reá Tolsztoj. Az ő hatásának tulajdoníthatjuk későbbi

regényeinek részletező előadó módját, a túlságos bölcselkedést, mely az ő példája nyomán annyira általános lett az újabb finn irodalomban.

A nyelv, az előadás művészetén kívül még egyben fölülmulthatatlan, a természet rajzában. Rajongója északi hazája természeti szépségeinek s szerelmes imádata kifogyhatatlan ezek magasztalásában. Nincs még egy író a világirodalomban, aki hazája szépségét oly elragadó erővel tudná festeni, mint ő. Szóltassuk meg itt az újabb finn írók egyik legkiválóbbikát, V. A. Koskenniemit, aki Ahóról írt nekrolójában többi közt a következőket írja: «Aho János költői jellemének legmélyebb titka kétségkívül az ő természetimádatában rejlik. Mindenbe, ami alkotásaiban legnagyobb fokon egyéni és mély, belevegyül az erdők fenyőillata, a nyári reg átható nedvessége s a rengeteg sokhangú madáréneke. A természetet szívesen helyezi ellentétbe a kultúrával, mindig az előbbi jogait védve... Természetimádása rokon a rajongással a minden egyszerű, hamisítatlan, idilli és ábrándos iránt... Az a központi hely, ami jutott neki az élő írók seregében, kétségtelenül meg fogja őt illetni időtlen-időkipig irodalmunk történetében is. Ő volt nemzeti irodalmunkban az első nagy, tudatos művész, aki európaiag iskolázott s mégis lelke mélyéig finn volt.

Abban, amit Suomi nemzete benne veszített, van valami saját magunkból is, belőlünk, akik az ő könyveinek gondolatvilágában nőttünk fel; elvesztettünk valami egyénit, bensőségest, kifejezhetetlent». (Uusi Suomi, 1921. aug. 9.)

*

Az ifjú-finnek csoportjához tartozott Ahón kívül még: Järnefelt, Ivalo és K. Leino.

Arvid Järnefelt 1861-ben született Oroszországban, Pulkovában; atyja, Sándor tábornok, majd kormányzó s végre szenátor volt. Arvid gyermekkori nyelve

az orosz volt, de iskoláit s az egyetemet Finnországban végezte, hol jogtudománnyal foglalkozott. Testvérei közül Eero egyike a legkitünőbb festőművészeknek, Armas pedig kiváló zeneszerző. Ő maga tisztán az irodalomnak és földművelésnek él Lohjában lévő kis birtokán.

Järnefelt már születésénél fogva közelebb áll az orosz szellemi világhoz, mint bárki a finn írók közül. Teljes lelkéből a nagy orosz írónak és társadalmi reformátornak, Tolsztojnak híve, kinek testvériséget és egyenlőséget valló eszméit korán magáévá tette s műveiben tovább fejlesztette és hazája viszonyaira alkalmazta. Első műve, *A haza* (1893.), az 1880-as évek egyetemi ifjúságának hangulatát rajzolja, azt a csalódást, amelyet a vidékről jött fiatal tanuló érez, mikor az ünnepi beszédek fogadkozásait összeméri az élet tényeivel. A regény hőse arra a meggyőződésre jut, hogy az eszmények igazi szolgálata csak a szeretet cselekedetei által lehetséges. A regény alaki és tartalmi szépségeivel feltűnést keltett s egyszerre ismertté tette a szerző nevét. Következő műve, *Ébredésem* (1894.), filozófiai elmélkedések foglalata, melyekben a Tolsztoj-féle világnézet alaptételeit fejtegeti s meglepő őszinteséggel boncolja saját lelki világát. Majd ismét visszatér az elbeszélő irodalomhoz s egymás után adja ki novelláit és regényeit. 1902-ben megjelent regénye, *Helena*, a férfi és a nő szerelmi viszonyát tárgyalja. Helena, a regény főszemélye egy gazdag, főrangú örökös, aki ifjan eljegyzi magát, de e viszonyt csakhamar felbontja, mert tisztátalannak tartja. Csak évek múltával egyesülnek a jegyesek, mikor már a vőlegény is átment a lelki fölemelkedés tisztítótüzén. A szocializmus s egyéb társadalmi kérdések lépnek e műben előtérbe, mintegy előrevetve a szerző jövő fejlődésének irányát. Ez irány még erősebben érvényesül a *Földanya gyermekei* (1905.) című regényben. A mű alapeszméje az

amerikai Henry George tanain alapuló követelmény, hogy a parlagon heverő föld kiosztandó a földnélküli nép között. Ez irányregény főjelessége, hogy a tendencia nem lép föl benne bántó célzatossággal, hanem művészi módon a cselekmény kereteiben s a személyek működésében jut kifejezésre. A szerző későbbi elbeszélő műveiben is e finoman burkolt irányzatosság uralkodik.

Järnefelt a dráma terén is működött. Legjelesebb alkotása e nemben *A rabszolga tanítása* (1902.), mely később átdolgozva (1910.) *Titus* címen nagy sikert aratott a színpadon s több nyelvre lefordították. E történeti dráma főhőse Titus, Jeruzsálem földülője, a későbbi római császár. Ez az erőszakos zsarnok keresztény rabszolgája szavainak hatása alatt tétlen ábrándozóvá lesz s lelki békét csupán hatalmáról és életéről való lemondással ér el.

Järnefelt sok fontos dologban ellenkezik a hagyományos formákkal és nézetekkel. Mint túlzó individualista nem veszi kellőleg figyelembe az uralkodó viszonyokat s az általános emberi természetet, hanem bizonyos eszmei romantika világában él. Meggyőződésének ereje imponáló, bár előadásán néha hűvös tartózkodás érezhető. Jellemző tulajdonságai: emberszeretet és férfias őszinteség...

Egészen másnemű természet a népszerű elbeszélő, *Santeri Ivalo*. (I. Sándor, eredeti nevén *Ingman*.) Született 1866-ban Finnország legészakibb részében, Sodankyläben, a bölcsélet tudora, hirlapíró. Írói pályáját 1892-ben kezdte néhány realiztikus irányú novellával, melyekben a finn társadalmi viszonyokat festi. Ettől fogva történeti regényeinek és novelláinak hosszú sora következik, melyeknek tárgyát hazája XVI—XVII. századi történetéből meríti. Ezek elseje *Juho Vesainen* (1894.), melyet a szerző később drámai alakban is feldolgozott. Zord idők és véres tettek reális rajza e regény: két testvérörzsnak az északi és keleti finn-nek bosszú- és rabló-

hadjárata egymás területe ellen a XVI. század végén. Az elbeszélés tele van drámai lendülettel, érdekfeszítő végzetszerűséggel, melynek komor hangulatát egy kedves szerelmi romantika enyhíti. Legmagasabbra emelkedett Ivalo írói művészete két terjedelmes históriai regényében: *A puszták küzdelmében* (1909.) és *Viiipuri robbantásában* (1911.), melyekben a XV. század háborús idejének korviszonyait s szereplő személyeit hozza az olvasó elé. Ez a két mű a finn nép szenvedéseinek története s egyúttal e nép lelki szívósságának, kitartásának dicsérete.

Ivalo elbeszéléseit széles, szilárd alapon építi föl nyugodt, egyenletes előadással és szabatos, világos stílusban. Alakjait esztétikai érzékkel teremti meg és cselekedeteiket lélektani biztonsággal motiválja. Innen van, hogy terjedelmes regényei nem fárasztják az olvasót, kit észrevétlenül ragad magával a letűnt korok zordon viszonyai közé. Egy-egy kisebb elbeszélésében kitűnő képét nyújtja a régi finnek gondolkozásmódjának és szokásainak. Érdeme, hogy mindig tárgyánál marad s nem terheli az elbeszélés menetét filozófiai okoskodással, hosszadalmas reflexziókkal. Kár, hogy mintegy tíz regényből egy sem jelent meg nyelvünkön.

Három történeti drámájában inkább a nemes érzelmek, mint a tragikus összeütközések költője. —

A realizmusnak a versköltés terén ez időszakban egyetlen figyelemreméltó megszólaltatója volt *Kasimir Leino* (L. Kázmér, előbb *Lönnsbohm*; 1866—1919.) színgazgató. Külalak és nyelv szempontjából kiváló költeményeiben a természet jelenségeiről (például Viharmadár), a szabadság és igazság eszméiről, szerelemről, hazaszeretetről dalol. Pályája végefelé mindinkább a romanticizmushoz közeledik. Irt novellákat s színműveket is, de nagyobb jelentősége csak mint lírikusnak van. —

Az ifjú-finnekek körén kívül azzal egyidőben egy lelkes,

tehetséges írőcsoport működött s részben működik ma is, melynek törekvése a népelet realiztikus rajza.

Legidősebb ez írók között a Kelet-Finnországban 1855-ben született *Juho Reijonen* ev. lelkész. Számos novellájában és kisebb rajzolatában éles megfigyeléssel és kedves humorral festi a keletfinnországi népeletet. Egy hosszabb elbeszélése nyelvünkön is megjelent. (Károly, a szabó. Kath. Szemle, 1912. Ford. Bán A.)

A népies realizmusnak egyik legkiválóbb művelője volt *Teuvo Pakkala* (1862—1925.) liceumi tanár és hírlapíró. A finn elbeszélő irodalomban, mely addig majdnem kizárólag földművelőket rajzolt, új népelemnek nyitott teret: a kikötővárosok proletáriátusának, melynek életét megértéssel és élénk rokonszenvvel ecseteli. Új terület műveiben a gyermeki lélek gyöngéd boncolgatása is. Legismertebb munkái e nemből *Gyermekkorom emlékei* (1885.), *Elza* (1894.), *Gyermekek* (1895.) és *Egy kis élet-történet* (1903.), mely utóbbiban egy szerencsétlen családi viszonyok között nevelkedett előkelő leánynak beteges lelki életét és teljes összeomlását vázolja. Nagy sikert aratott népszínműve, *A tutajosok*. (Tukkijoella, 1899.)

Pakkala művei általában komoly, sőt komor hangulatúak s a norvég naturalistákra emlékeztetnek. Mindemellett nem hiányzik belőlük a tréfás humor, sőt a maró szatira sem. E külső hatásra nem vadászó, magába mélyedő író, ha nem is tartozott a legfényesebb tehetségek közé, tisztas helyet biztosított magának a népies finn írók sorában. —

A fenti két író tárgyait a népeletből merítette, de maga az úri osztályhoz tartozott. Ide számítandó még három író, aki eredeti élethivatásánál és iskolázottságánál fogva a nép fia, mint a múlt korszak parasztköltői. Kimagasló egyéniség ezek között *Santeri Alkio* (szül. 1862.) vidéki szatócs, majd lapszerkesztő, országgyűlési képviselő, mi-

niszter s a földműves- és ifjúsági mozgalmak lelkes barátja. Irodalmi működésével is eszméi szolgálatát célozza. Népies elbeszéléseiben és regényeiben bátor hangon ostorozza a visszaéléseket és társadalmi gyarlóságokat. Főművei *A bicskás hősök* (Puukkojunkkarit, 1989.) és *Fékező erők* (Murtavia voimia, 1896.). Az előbbi regényben a házi pálinkafőzés aranykorszakát rajzolja, midőn az iszákosság, a vad verekedés és öldöklés úgyszólván napirenden volt déli Pohjanmaaban s a nép erkölcsi érzéke annyira eldurvult, hogy a megátalkodott duhajt valódi hős gyanánt dicsőítette, akár csak egykor nálunk a betyárokat és bicskásokat. Ám az 1867. inséges év megtörte a duhaj kedvet s a népet józanabb életmódra kényszerítette; e fordulat a tárgya az utóbb említett regénynek. E két mű tárgykörének mintegy kiegészítése *A pátriárka* című regénye, mely egy pohjanmaai falut fest az 1870-es évekből, midőn a modern gazdálkodás és a hazafias szellem újjáalakítják e távoli északi táj nyers népét. —

Kiváló népies író volt e korban *Kauppis-Heikki* vagy *Heikki Kauppinen* (K. Henrik; 1862—1920.) is. Szegény zselléraszony fiaként jutott 15 éves korában Aho János atyjának házához mint szolgafíú s itt a későbbi nagy írónak buzdítására irodalommal kezdett foglalkozni. Innen Minna Canthhoz került kereskedősegédül (ekkor ugyanis az özvegyen maradt írónő kereskedésből tartotta fenn családját), de e foglalkozások nem elégitették ki fölébredt tudásvágyát s 24 éves korában a jyvaskyläi tanítóképzőbe ment s rövid tanulás után vándortanítóvá lett, majd vizsgálatainak befejezése után rendes néptanítóvá küzdötte fel magát.

Kauppis-Heikki már szolgálégény korában kezdett irogatni; első elbeszéléskötete 1886-ban jelent meg s megérdemelt figyelmet keltett. Ettől fogva több novelláskötete és regénye jelent meg, melyekben a nép egy-

szerű, nehéz sorsban élő gyermekeinek életét sokszor megkapó gyöngédséggel és találó realizmussal rajzolja. Különösen a női lélek finom boncolásában jeleskedik.

A savoii nép ecsetelésében neki époly érdemei vannak, mint Päivärintának és Alkiónak a pohjanmaai nép életében. Ha ez érdeméhez hozzászámítjuk eredeti, irányzatosságtól ment, művészi előadómódját, joggal sorozhatjuk őt a legjelesebb népi eredetű írók közé.

Főműve *Az úttörők* című regénye (1904.), mely egy vándortanító szerény életéről és zajtalan úttörő munkásságáról szól. A szerző ebbe beleolvastotta a maga életének emlékeit. Az esemény háttere a savoii nyár; az egész tartomány elvonul előttünk félreeső erdei falvaival, népmulatságaival s különböző személyeivel és természeti szépségeivel. —

E csoport harmadik tagja *Heikki Meriläinen*. (Szül. 1847-ben; volt kovács, földmérnöki segéd, földműves és halász.) Iskolákat nem végzett s mint Päivärinta, élemedett korában (40 éves volt) kezdett írni. Az irodalom iránt már azóta érdeklődött, hogy 24 éves korában menyasszonyától megtanult írni-olvasni. A Finn Irodalmi Társaság számára Finn- és Orosz-Karjalában s Lappföldön szorgalmasan gyűjtött babonákat s a legérde-
mesebb gyűjtők közé tartozik. Több novallát s egy regényt (A pietolai lányok, 1892.) írt, melyekben jóízű népies nyelven mond el visszaemlékezéseket saját életéből. —

Itt említjük meg a fenti írók kortársát, a nagy magyarbarát frót, *Niilo Vainiót* (V. Miklós; szül. 1860), Isokyrö egyházközség lelkészét, ki a vallásos költészetnek tehetséges művelője. Nyelvünket elsajátítván, lelkes buzgalommal adta magát a magyar elveszélők, különösen Jókai fordítására. (Asszonyt kísért, Istent kísért, 1885.; Egy magyar nábob, 1888.; Kárpáthy Zoltán, 1891.; A sárga rózsá, 1894.) Mikszáthtól lefordította Szent Péter

esernyőjét, a Tót atyafiakat, Csepreghytől a Sárga csikót, Bakonyi-Kacsóh János vitézét, Gárdonyi Borát stb.

A legújabb irodalom.

A század végén keletkező új romantikus iránnyal pezsgő irodalmi élet támadt; több író nő lépett fel s a szépirodalmi művek száma tetemesen megnövekedett.

Ez irány első művelője Yrjö Weijola (W. György; szül. 1875.), kinek tízénekes romantikus legendája, *Sebek* (1895.), méltó feltűnést keltett. Említésreméltó tizennégyénekes őszi regéje, *Szűvek az éjszakában* (1905.), a büszke várkisasszony és a szegény apród szomorú szerelmi története. Weijola írt lírai költeményeket és színműveket is. —

A századvégi nemzedék legismertebb s ma is működő tagja Eino Leino. (Családi nevén *Lönnbohm*, Kasimir Leino testvére; szül. 1878.) Egyetemi tanulmányait abbahagyva, teljesen az irodalomnak él. Meglepően széleskörű munkásságával, termékenységgel egyedül álló jelenség a finn irodalomban. Működik a költészet mindhárom ágában, mind a verses, mind a prózai műfajok területén, ezenkívül műfordító, kritikus és hírlapíró. Több, mint tíz versgyűjteményében lírai és kisebb epikai költemények vannak; ez utóbbiak között több románcszerű ének, melyeken különösen a Kanteletar hatása érezhető. Legsikerültebbek ezek között *Tavaszünnepi dalok* (Helkavirsiä), melyek nyelvünkön is olvashatók. Ezekben a népköltés stílusában és versalakjában írt legendákban és románcokban a költő saját világnézetének ad hangot. Az utóbbi években több verses elbeszélést adott ki; ezek közt legnagyobb hatást tett *Az öreg lelkesz*, mely az 1917-iki finn szabadságharc hősi küzdelmeit dicsőíti.

A dráma terén Leino szintén gazdag munkásságot fejt ki. A kalevala-kanteletari költői világba visznek

bennünket jelképes színművei : *Az alvilági hattyú*, *Harc a fényért* és *Karjala királya*. *Álarcok* címmel körülbelül 20 kisebb-nagyobb színművet foglalt sorozatba, melyeknek tárgyát a Bibliából, a keleti regékből, a görög, a római és a finn történetből vagy a maga képzeletének tárházából meríti. Jelentéktelenebb drámai kísérleteit mellőzve, megemlíjtjük még *A Kalevala a színpadon* című drámasorozatát (1911.), melyben a finn eposz kiemelkedő mozzanatait hozza színre kalevalai versmértékben, lehetőleg ragaszkodva a forrásmű tartalmi és alaki tulajdonságaihoz.

Prózai elbeszélései és regényei szintén számos kötetet töltenek meg. Három regényében a jelen század elején bekövetkezett nehéz megpróbáltatásokat ecseteli. (Tuomas Vitikka, Jaana Rönty, Olli Suurpää). A modern viszonyokat rajzolja e sorozata : *A munka rabja*, *A pénz rabja*, *A nő rabja* és a *A szerencse rabja*.

Emellett Leino fordított Topelius, Runeberg, Racine, Schiller, Goethe és Dante (A pokol) műveiből s *Finn írók* című esztétikai karcolatokat adott ki.

Leinot nemzetünk sorsa is többször megihlette. Legszébb magyar tárgyú költeménye : «A magyarokhoz» című ódája (megjelent : «Nemzeti Ujság» 1921 október 9. szám, fordította : Bán A.). Megkapó akkorddal zendül meg e hatalmas testvéri szózat :

Kit nem tudott legyűrni Haynau,
Elnyelni népek ócéánja,
El nem takarja azt a sír, habár
Vérig sebeztek vad tusába'.
A nyers erő bilincset széttöri
A szép, amit rejt lelke méhe
S dolgos keze, szeretni kész szive,
Akaratának tiszta érce...

Leino tehetségének legjellemzőbb tulajdonságai a végtelen termékenység és kifejezésbeli könnyedség, mely

utóbbi az előbbinek természetes támasztéka. Nincs a finn irodalomban még egy író — másutt is igen kevés — akinek annyira hatalmában volna a költői kifejezés minden eszköze, mint neki. A szebbnél-szebb mondások, csengő rímek és festői szavak úgy ömlenek ajkáról, mint a madár éneke. Szinte olybá tűnik fel, mintha népe rapszódikus verselő, dalmondó képessége reá szállott volna örökül. A kifejezés e könnyű módja Leinót gyakran elhamarkodásra csábítja; nem hagy neki időt a lassú, megfontolt munkára, a magába mélyedésre s benyomásainak megérlelésére. Innen van, hogy nagyobb lélekzetű művei nem igen sikerültek. Regényei, színművei szép részleteik mellett is röppenő hatásúak. Valódi jellemfestés, cselekményfejlesztés alig van bennük. A lírában és a kisebb elbeszélő nemből azonban sok derekas alkotást nyújt; vannak versei, melyek minden irodalomban a líra gyöngyei között nyernének helyet. —

Hasonlóképpen termékeny író *Larin Kyösti* (közéleti nevén *Larsson Gusztáv*; szül. 1873.), aki eddig körülbelül 30 munkával szerepel a könyvpiacra. Sokágú költői termelésében középponti helyet foglal el nyugati Finnország (Häme) életének és természeti szépségeinek lelkesült ecsetelése. Írt lírai és elbeszélő költeményeket, meséket, novellákat és színműveket. Első költeményein a finn népköltés s a modern svéd költők (Bellmann, Fróding) tanulmányozása hagyott nyomokat. Ismert verskötetei: *Dalok a faluból*, *A vándor dalai*, *Álom és valóság*, *Sárgult lombok*, *Dalok a régi városból* stb.; elbeszélő versek gyűjteményei: *Idő fordultakor*, *Balladák*, *Az erdő muzsikusa* stb. Önálló, hosszabb költői elbeszélések: *A fekete ló* s a lappföldi viszonyokat ábrázoló *Aslak Hetta*. Színművei közül legérdekesebbek *Lemminkäinen* és *Ad astra*. (1907.)

Larin Kyösti hasonlóan termékeny író, mint E. Leino,

de annál mélyebb és elmerülőbb; ámde ami a nyelv és külalak tökélyét illeti, nem éri utól. A finn irodalomnak tán legtipikusabb kutató, álmodozó, tünődő költői egyénisége. A természet minden jelenségében az örök gondolatot keresi. Legújabban megjelent *Válogatott költeményei* érdekes és vonzó egyéniségének hű tükrét tárják az olvasó szeme elé. —

Ismert nevű költő és prózaíró *Ilmari Kianto*. (Ered. *Calamnius*; szül. 1874.) Lirai verseiben ábrándos, világfájdalomra hajló érzés uralkodik; legsikerültebbek hazafias költeményei. Nagyobb figyelmet ébresztettek prózai munkái; ezek között nevezetes *A vörös fonál* (1909.) című hosszabb elbeszélése, melyben csöndes humorral rajzolja a kis északfinnországi Kajaani város vidékén végbement képviselőválasztás mozgalmait. Népies helyzeteket festő novelláin kívül írt a külföldi nagy írók (Tolsztoj, Zola) hatása alatt realizisztikus irányú filozófiai regényeket *Szent gyűlölet* (1908.) és *Szent szeretet* (1910.) címmel. —

A kilencvenes évek költői között jó nevet szerzett magának *Severi Nuormaa* (N. Szevér; szül. 1865.) hazafias és gondolati költeményeivel, melyekben nemes felfogás és mély kedély jut művészi kifejezésre. Nuormaa hazánkban tett utazásáról érdekes útlevelekben számolt be s az elsők közé tartozik, kik a finn közönségben a hazánk iránti rokonszenvet meggyökerezették. —

Ugyanez időben tűnt fel költeményeivel *Valter Juva* (*Juvelius*, 1865—1922.), de csakhamar áttért a műfordításra. Mint Nuormaa, ő is eszményi felfogást áruul el kevés számú eredeti költeményében. Svéd, német és angol nyelvből készült műfordításai a finn irodalom legjobb ilyenemű termékeihez tartoznak. —

A jelen század elején fellépő írói nemzedék egyik legjelesebb tagja *Otto Manninen*. (Szül. 1872.) *Szikrák* címen két füzet lirai költeménye jelent meg. (1905. és

1910.) E többnyire szomorú hangulatú, mélyen átértett dalok emlékeztetnek a Kanteletar lírai darabjaira, de azoknál rövidebbek és szigorúbb szerkezetűek. Egy magába mélyedő, csöndes és gyöngéd lélek hangjai ezek, melyekben többnyire a mult emlékei: örömei és csalódásai szólalnak meg formailag is tökéletes, zengzetes sorokban. Nagyobb a jelentősége Manninennek, mint műfordítónak. Cajander óta nem volt senki Finnországban, aki e téren oly sikerrel és kitartással működött volna, mint ő. Fordított Runeberg, Topelius, Heine, Ibsen és Molière műveiből, de legnagyobb jelentőségű gyönyörű Homérosz-fordítása: az Iliász és Odyszeia. Külön kiemeljük remek *Petőfi-fordításait*. Finnül ő előtte csupán egy kis füzet jelent meg 1892-ben 26 Petőfi-verssel több költő fordításában. Manninen a Petőfi-centennárium évében kétkötetnyi Petőfi-verset fordított, melyek 114 költeményt tartalmaznak nagy költonk legjellemzőbb lírai és kisebb elbeszélő versei közül. Elmondhatjuk, hogy Manninen mind tartalmilag, mind alakilag híven fejezte ki az eredeti szöveg tulajdonságait és szépségeit. —

Manninennel rokon költői egyéniség *Veikko Antero Koskenniemi* (szül. 1885.), a turkui finn egyetem tanára. Több kötetet adott ki lírai és kisebb elbeszélő költeményeiből, melyek «Összes költemények» címmel egybe gyűjtve eddig öt kiadást értek s a szerzőt a legkiválóbb jelenkori finn költők sorába emelték. Ezenkívül nagyobb epikai műveket is írt *Hannu* és *A fiatal Anssi* címmel; az előbbi képeket fest a fiúk iskolai életéből és távoli országokban átélt kalandjairól, az utóbbi pedig érdekes történetet regél el az 1918-iki finn szabadságharc egy ifjú hősről és annak dicső haláláról. Műfordításai közül különösen sikerültek Goethe átültetései. Prózaí művei közül megemlítendő regénye *Brenner konzul kései nyara*, egy késői szerelem szomorú története. Irodalomtörténeti

esszéi közül Mussetről és a római költészetről szólók keltettek föltűnést.

Koskenniemi a világ csöndes, elmélkedő szemléelője, kinek lelki szemei révedezve pihennek az élet, a sors, a halál rejtelmes mélységein. Érzései nem hevítenek, inkább csüggedésre, lemondásra készítetnek, csakis ott lobbannak lángra, ahol hazája szabadságának, jövődó dicsőségének gondolata ihleti. Igen sikerültek azok a költeményei, melyekben az északi természet szépségeit festi gyakran allegorikus és szimbolikus jelentéssel. Költészetének alaki finomságai a nyugati költészetbe és a klasszikus irodalomba való elmélyedésének hatását tükröztetik. Különös vonzalmat tanúsít a szonett kimért formája iránt. —

Tipikusan romantikus író és költő *Joel Lehtonen* (szül. 1881.), aki mind prózai (regény, útirajz), mind verses műveiben erős érzést, lendületet fejez ki. Különösen S. Lagerlöf hatása alatt áll. —

Nem hagyhatjuk említés nélkül az újabb írói nemzedék néhány kimagasló tagját. Legidősebb ezek közül *L. Onerva* (*Onerva Lehtinen-Madetoja*, szül. 1882.) vers- és novellaköteteivel s regényeivel szerzett magának hírnevet. Műveit mély érzés, választékos nyelv és formátökély jellemzik. A lírai költészetben jeleskedik *Aarni Kouta* (*Candolin*, szül. 1884.) és *Juho Siljo* (szül. 1888.); mind a prózai elbeszélés, mind a líra terén derekas tehetség *Viljo Kajo*. (Szül. 1891.)

*

Az újabb időben a nők közül is egyre számosabban lépnek föl az irodalom terén; legnagyobb szeretettel a szépprózát művelik.

A finn írónők közül Minna Canth óta leggazdagabb és leghatásosabb működést fejt ki *Maila Talvio*. (Mikkola József egyetemi tanár felesége; szül. 1871.) M. Talvio

igen termékeny író. Számos novellát s tíz regényt írt és a színmű terén is tett kísérleteket ; sőt néhány irodalomtörténeti vázlatot (Runeberg, Wieselgren) és szónoki beszédet is készített s számos regényt fordított különböző nyelvekből. Elbeszélő műveinek tárgyát a városi és népeletből meríti, éles ellentétbe állítva a nép egyszerű, egészséges felfogását a műveltebb osztályok cinizmusával és romlottságával. Talvio elbeszélő módja élénk és folyamatos, gyakran tulságosan részletező és festegető ; női érzékenységgel hevül minden szép és nemes iránt s utálattal fordul el minden durvaságtól és aljasságtól. Mint M. Canth, ő is a «nőt» teszi műveinek középpontjává s e köré csoportosítja eszményeit és a környezet rajzát. E könnyen lobbanó kedély gyakran az irányzatosság felé ragadja őt s ilyenkor kizökken az elbeszélés könnyed folyamatosságából. Talvio ma hazájában a legnépszerűbb írók közé tartozik. —

Ismert nevű írónő *Hilja Haathi* is. (Szül. 1874.) Már családi körülményeinél fogva szoros kapcsolatban van az irodalommal. Anyja a már említett Theodolinda Hahnsson (szül. 1838.) szintén írónő, ki az ifjúsági irodalom terén széleskörű működést fejtett ki ; férje a jeles zeneművészeti kutató, Ilmari Krohn, Suonio fia. Költeményeket s regényeket és novellákat ír. Romantikus, eszményi természet. Verseiben a vallásos és hazafias érzés uralkodik, mely távol áll minden köznapiasságtól. Hasonlóképp ideális, vallásos hangulat ömlik el prózai elbeszélésein, melyek igen kedveltek az ifjúság körében. Az irányzatosság ezekben még feltűnőbb, mint verseiben. Mindegyiket valamely vallásos alapeszme hatja át. Így az egyik regényében (*Helvi*) a pogányok megtérítését, egy másikban (*Izrael leányai*) a zsidók megtérésének problémáját, a harmadikban a tengerészmissziót, a negyedikben (*Sasok*) a vallás és művészet összhangját s az utolsóban (*Világosság útja*) a Szentírás parancsainak

követését hozza az olvasó elé. Az irányzatosság gyakran annyira előtérbe lép, hogy alakjai nem egyebek, mint a szerző szócsövei. Legsikerültebb regénye az Izrael leányai, melyben az orthodox és a keresztény világnézethez simuló új-sionizmus eszméinek harcát sikerülten rajzolja egy helsinki zsidó család életében. —

Az előbb említett J. Krohn testvére, *Helmi Krohn* (előbb H. Setälä; szül. 1871.), ki novelláival, regényeivel és irodalomtörténeti írásaival szerzett érdemeket. Legjobb műve *Egy régi udvarház története*, melyben romantikus, eszményi lelkületének minden jellemző tulajdonsága kifejezésre jut. —

Helmi Krohnnak testvére a nálunk is ismert, európai hírű író *Aino Kallas* (szül. 1878.), kinek művei számos nyelven (észti, német, angol, magyar, svéd) megjelentek. Első műve ideális, gyöngéd romantikát lehellő verskötete: *Dalok és balladák* (1897.), melynek gondosan felépített strófáiban egy fiatal leány ködös álmái és hangulatai öltenek testet. De csakhamar a próza útjára tért s mindjárt első novellafüzetében, *Avar és kikelet* (1899.), mint józan realizmusra törekvő, de alapjában eszmékért lelkesülő romantikus lép fel. Terjedelmesebb novellájában — címe *Kirsti*: Krisztina (1902.) — egy fiatal nő lelki életét boncolja. Új világ tárult föl a fogékony lelkű író előtt, midőn mint Kallas Oszkár észti író és tanár felesége az akkor meg sötét sorsú kis észti nép körébe jutott, hol csakhamar összekötőkapocs lett a két rokon nemzet irodalma között. Új hazáját megszeretve belemerült annak multjába és népeletének tanulmányozásába s innen nyert benyomásai teszik ezentúl műveinek majdnem egyetlen tárgyát. Nem ír sokat, de amit kibocsát gondos kezei közül, kivétel nélkül művészi, átgondolt és mélyen érzett. Minden során erős hangulat lebeg, mely főleg természeti leírásait önti el a közvetlenség bájával. A szív érzéseit s a lélek misztikus rejtelmait

egyaránt kitűnően rajzolja. Működésének e második, érettebb korszakából származó munkái ezek: 1. *Tengeren túlról* (azaz Észtországból), rajzok és novellák két sorozatban. (1904. és 1906.). 2. *Ants Raudjalg*: Vaslábú Anti (1907.), hosszabb elbeszélés egy észti néptanító fiának sorsáról, aki tudományos pályára lépve kiszakad népéből s Oroszországba kerül hivatalnoknak. 3. *Hét Titanic-novella*. (1914.). 4. *Idegen vér* (1921.); e novellákban az észtek közé betelepedett idegenek egybeolvadását rajzolja a föld népével. 5. *Az induló hajók városa* (1913.), rajzolatok Saaremaa (Ösel) szigetének népéletéből. 6. *Katinka Rabe* (1920.), regény; ebben a szerző saját családjának regényes történetét dolgozza fel. 7. *Barbara von Tisenhusen* (1923.), zordon középkori történet a livlandi német nemesség életéből.

Aino Kallas írt ezenkívül két önálló, észttárgyú irodalomtörténeti művet; az egyik *Csillaghullás*, a híres észti írónőnek, Koidula (Jannsen) Lidia életéről s a másik *Ifjú Észtország*, az észti irodalom új irányairól s ezek művelőiről szól. *Tengerentúli dalok* címmel egy kis sorozatot fordított finnre az újabb észti lírikusokból. —

Az újabb finn írók közül meg kell még emlékeznünk *Maria Jotuniról* (V. Tarkiainen professzor neje; szül. 1880-ban), ki novellagyűjteményeiben (*Viszonyok, Szerlelem, Érzések*) és regényeiben (*Hétköznapi élet, Márton bűne*) a naturalizmus határait érintő realizmus művelője. Zamatos, népies szólásokkal fűszerezett nyelven, rövid és könnyen folyó stílusban mondja el egyszerű, nagyvonalú elbeszéléseit vagy vázolja életképeit, melyekben a fősúlyt a lélektani kérdésekre s az emberi természet ösztönszerű megnyilatkozásaira helyezi. Színművei — különösen *A férfi oldalbordája* című vígjátéka — természetességüknél és egészséges humoruknál fogva nagy tetszést arattak a színpadon. —

Az ifjúsági irodalmat sikeresen műveli Manninenné,

Anni Swan, ki 1904-ben magyar népmesékből egykötetnyit ültetett át finnre. —

*

A XX. század férfi prózaíróit jellemzi, hogy a külföldön fölvirágzott újabb romantikus irány uralkodik a műveikben. Főérdemük, hogy a finn szépprózát hajlékonnyá s minden árnyalat kifejezésére alkalmassá tették. Erős hajlamot mutatnak az allegorizálás és a szimbolizmus iránt.

Ez írók közül kimagaslott az új finn irodalom legérdekesebb jelensége,

Johannes Linnankoski,

valódi nevén *Vihtori Peltonen*. Földműves családból született Askola faluban, 1869-ben. A népiskola elvégzése után a jyvaskyläi tanítóképzőben tanult két évet s azután autodidakszis útján képezte tovább magát, sokoldalú tudásra téve szert. Később hirlapírással foglalkozott s könyvkiadói tisztviselő volt. Részt vett az 1906-ban indult élénk névfinnesítő mozgalomban s a ma is eredményesen dolgozó «Finnség Szövetsége» nevű közművelődési egyesület megalapításában és szervezésében. A halál 1913-ban ragadta ki kezéből a tollat a finn irodalom nagy kárára.

Linnankoski tíz évre terjedő írói pályáján több marandó becsű művet alkotott. Első műve, mely sokáig titokzatos írói álnevét híressé tette, az 1903-ban megjelent drámai költeménye, *Az örök küzdelem* (Ikuinen taistelu) volt. Ismerkedjünk meg e nyelvünkön még meg nem jelent mű tartalmával.

A költemény prologusból és négy felvonásból áll. A prologusban találkozunk az első családdal: Ádámmal, Évával s gyermekeikkel: Kainnal és Ábellel s ezek iker-nőtestvéreivel: Ádával és Szillával; Kain Ádához, Ábel

Szillához vonzódik. A két fitestvér ellentétes jellemű ; Ábel szelid, vallásos és gyöngéd, Kain erős, önálló, kemény jellemű. Innen származik örökös viszályuk, mely utoljára végzetes lépésre ragadja a heves Kaint. Most is vitatkoznak. Ádám megfeddi Kaint. Ábel esti imája zárja be a prologust.

Az I. felvonás komor tájékra visz : *éji gyűlés*, melyen az ember megrontására törő Lucifer tanácskozik a gonosz szellemekkel. A megrontás terve itt más, mint az Ember tragédiájában. Lucifer nem akarja megsemmisíteni az emberi nemet, hanem szolgálatába állítani olykép, hogy Ábel s vele az Istent szeretők nemzedéke elpusztuljon s csak Kain maradjon életben a jövő emberiség ősapjául. Az *átöröklésben* találja meg tehát az alapot, melyen győzni fog. Ám neki, Lucifernek nincs hatalma az emberi életen (Jób könyve) ; ő nem ölheti meg Ábelt, ez egyedül Kain keze által mehet végbe. Belémerül majd Kain gondolatainak mélyébe s a test szenvedélyeinek felköltésével nyeri meg őt céljának.

A II. felvonásban Kain Lucifer segítségével fölfedezi a tűzélesztést, mely az emberiség jövő kultúrájának alapja. Lucifer fölviszi Kaint egy hegycsúcsra, honnan megmutatja neki az emberiség jövőjét. Ezzel nem az a célja, hogy — mint az Ember tragédiájában — kétségbeejtse az embert, sőt elbizakodottá akarja tenni, hogy megtagadja az Istentől való függést. Madáchnál az emberiség történeti jövője van bemutatva, mely folytonos bukással végződik ; itt pedig a technikai fejlődés tárul föl, melynek haladása biztos és kudarcot nem ismer. A természettudományok fejlődését látjuk nagy vonásokban : a gőz, a villamosság, a levegő meghódítását s végre az általános népszabadságot a szocializmus lobogója alatt. E látományoktól megittasulva fölkiált Kain : «Az ember a mindenség ura !»

A III. felvonás két jelenetre oszlik. Az elsőben az

ismert áldozás van bemutatva, melynek vége az, hogy Kain irigységtől elragadva, agyonüti Ábelt. A második jelenetben Ádám megátkozza és elüzi Kaint, kit családjának gyásza és bűnének tudata végkép lesujt; csupán Áda marad vele.

A IV. felvonásban kiderül, hogy Lucifer korán örült győzelmének, számításába hiba csúszott be, mert Mihály arkangyal tudatja, hogy Évának fia fog születni, aki fölött Ábel szelleme lebeg. Ezenkívül Kain sem az a vakmerő, dacos lélek, akire Lucifer tervét fölépítette; bűnének súlya alatt megtörik s az elbizakodott lázadóból szegény, megtört vezeklő lesz s Ádával a rengetegbe indul, hogy lelke égő kínjait eloltsa a bűnbánat könnyeivel. Így tehát Lucifer tovább harcolja az Úr ellen reménytelen, örök küzdelmét . . .

Térjünk át a mű esztétikai méltatására. Ami annak szerkezetét illeti, erről a legnagyobb elismeréssel szólhatunk. Bár cselekménye kettős: Lucifer és az őscsalád története, ez a két ág szorosan egybeilleszkedik. Az élesen kidomborított jellemek rajzában az író követi ugyan a világirodalmi hagyományokat, de teljes önállósággal. Különösen Kain és Ábel jellemének ellentéte van megvilágítva; Ábel a jámbor, hívő lélek képe, Kain a kételkedő, dacos lázadóé. Lucifer a hidegen számító ész ura, ki — figyelmen kívül hagyva a természetfölötti, az ész elől elrejtett igazságokat — mindig elbukik az Úr elleni harcában.

Ami az előadás költőiségét illeti, ebben a tekintetben azt mondhatjuk rá, amit Szász Károly Madáchra mondott, hogy a költő kisebb a gondolkodónál. Sokat levon a mű költői szépségéből, hogy prózában van írva, bár meg kell adnunk, hogy nyelve ritmikus és lendületes.

Linnankoski, mielőtt műve megírásához fogott, tanulmányozta a világirodalom hasonló nemű remekeit. Az Ember tragédiájával való vonatkozásokra már rámutat-

tunk. Sokkal mélyebb azonban a kapcsolat az Örök küzdelem és Byron Kainja között. Mindkettőben Kain a főszemély s Kain mindkettőben lázadó, aki Lucifertől biztatva az Úr ellen támad. Byron Kainja azonban első-sorban bölcselkedő, akinek személyében maga a költő fejezi ki pesszimista világnézetét. Linnakoskinál Kain «az ember», kinek keblében az emberiség kétségei és lelki küzdelmei forrnak, bűnös, de hívő lélek, aki reméli a jó diadalát, amelyet Mihály arkangyal megjósol neki.

Lucifer szintén más a finn költőnél, mint Byronnál. Byron Luciferjének nincs semmi magasabb célja; föltárja Kain előtt a kietlen sorsot, melyre az Úr kárhóztatta az embert, hogy ezzel föllájítsa Kaint az Úr ellen. Linnankoski Luciferje pedig ép ellenkezőleg, fölkelti Kainban az önbizalmat, a hitet saját erejében, mikor megmutatja neki a kultúra fényes vívmányait. Ez a gondolat teljesen Linnankoskié és ez adja meg művének a külön jelleget a világirodalom bölcselő drámáinak seregében. Kain másodsor vesztí el a paradicsomot, midőn atyja elűzi őt a békés otthonból, a földi édenből, de az Úr kegyelme másodsor is megadja a lehetőséget, hogy az ember a bánat könnyeiben megtisztulva új, boldogabb életet kezdjen . . .

A Linnankoski nevet még fényesebbé tette a két év múlva megjelent regény, *Dal a tűzpiros virágról*. Ennek a tárgya sokkal népszerűbb, mint az Örök küzdelemé. A szív legerősebb érzését, a szerelmet zengi ez a «dal» és pedig oly üde, változatos hangon, aminőn előtte nem szólott finn költő.

A regény főhőse, Oláv, vagyonos ház gyermeke, akit atyja elűz hazulról, mivel egy szegény cselédleányhoz akarja csatolni életét. Tutajos (faúsztató munkás) lesz belőle: kóbor legény. Nyugtalan vérét atyjától örökölte, de mást is örökölt: anyjának hű, önzetlen, érzelmes szívét. E két ellentétes természet küzd benne, míg nem

anyai öröksége kerül felül. Ez az anyai rész munkálkodik lelkében, midőn egy gazdag, büszke leánnyal, Kyllikkivel hozza össze sorsa, ki egészen más, mint azok a leányok, akikkel kóborló életében találkozott s akiknél könnyű diadalt aratott. Belátja, hogy e leány kezéért érdemes föláldozni szabadságát. A leány atyja elé lép s feleségül kéri Kyllikkit, de ez nem adja leányát a kóbor Don Juánnak. Erre Oláv elkeseredve ismét világgá megy, de sehol nem találja fel boldogságát. Hazatér, házat épít magának messze a rengetegben, azután megalázkodva Kyllikki elé lép s élettársának hívja. A leány atyja fenyegetése ellenére is most Olávnak nyújtja kezét s harmónikus, boldog házaseletet élnek.

E regény a finn olvasóközönség túlnyomó részénél nagy tetszést aratott s több nyelvre lefordítva külföldön is megalapította Linnankoski hírnevét. Nem is csoda, mert fogyatkozásai mellett kiváló jelességei vannak. Ez utóbbiak sorában első és legértékesebb az a végtelen könnyűség és báj, ami azelőtt ismeretlen volt a finn irodalomban. Amit Aho János francia hatás alatt megalapított, a stilus finomságát, azt Linnankoski a tökéletesség fokára fejlesztette. Másik jelessége a természet szépségeinek, mély titkainak megértése és egybeolvasztása a regény személyeinek jellemével s az események keltette hangulattal. A jellemek rajzában szintén derekasat alkotott Linnankoski. Legkimagaslóbb Oláv jelmeze, e nyugtalan, déli vérmérsékletű legényé, de véleményem szerint mégis Kyllikki a regény legsikerültebb alakja. Oláv nem igazi finn jellem; Lagerlöf Selma Gösta Berlingjére, az elzüllött pap alakjára emlékeztet, aki minden női szívet meghódít. Kyllikki hűvösebb, de mélyebb érzésű alakja a finn nőnek hű képe.

A mű legérezhetőbb fogyatkozása az a nőies nyugtalanság, mely Lagerlöf hatására vezethető vissza. Semmi

nyoma itt a komoly, férfias higgadtságnak, amely Päivärinta, Kivi és Aho műveit jellemzi s ami a komoly, elmerülő olvasót annyira megragadja és kielégíti. Linnankoski az ideges, modern nemzedék írója, ami azonban nem zárja ki, hogy műveiben maradandó értékeket ne találjunk.

Linnankoski e két sikerültebb alkotása után egyideig a hanyatlás jeleit mutatja. 1907-ben megjelent érdekes, Lagerlöf misztikus irányát követő *Küzdelem a Henrik-tanyáért* című novellája után 1908-ban kiadja *Átok* című drámáját, mely sem értékre, sem hatásra nem léphet az Örök küzdelem nyomába. Tárgya két őskori testvérnépnek, az úgynevezett mervieknek és veeneknek harca. E harcban a szerző a korabeli finn közélet szereplő embereinek viszálykodását példázza, de az allegória homályos s a sok célzás fárasztólag hat az olvasóra. A költő felfogása itt is optimisztikus: a jó győz a gonoszságon. Ugyanez évben jelent meg Linnankoskinak egy népies elbeszélése, *A menekvők*, amely az elbeszélő nemből a szerzőnek legtökéletesebb alkotása. E mű fölépítésében nyoma sincs annak a siető szakadozottságnak, amelyet a Dal a tűzpiros virágról című regényben hibáztattunk. Mind a jellemzés, mind az előadás nyugodt és biztos; semmi kapkodás, semmi fölösleg. Maga a mese sovány, jelentéktelen; minden vonás a lelki élet rajzára irányul. A főszemély egy öreg, hetvenhez közeledő földműves, Utela, aki fiatal gazdaleányt vesz nőül bosszúból mindamaz igaztalanságért, amit ifjúkorában szenvedett törvénytelen származása és szegény szolgavolta miatt. A hiú és nagyravágyó öreg azonban felejteti, hogy midőn a társadalmon akar bosszút állani, tulajdonképpen önmagát és a szüleitől hozzáérőltetett fiatal leányt bünteti. E tévedése miatt keserűen bűnhődik. Ifjú felesége megcsalja őt s az ebből eredő szégyen elől a család más vidékre telepszik, menekül. Midőn Utela megtudja a valót,

a keblében viharzó indulatok megtörik őt. Belátja tévedését s a fiatalos, erőteljes öregember testileg-lelkileg összeomlik és nemsokára meghal, lelkében a kiengesztelődés békéjével. Különösen szép része a regénynek az öreg Uutela haldoklása, az a folyamat, midőn egyenként szakadnak el lelkében a szálak, melyek a világhoz fűzték. Ezért a részletért magáért érdemes volt megírni e művet, melynek egyik főjelessége az igazi finn színezet és hangulat.

Háromévi szünet után új színművel jelent meg Linnankoski. Ez a *Simson és Delila* című bibliai tárgyú dráma, mely két szempontból emlékeztet a költő első művére, az Örök küzdelemre; ennek a főmotivuma szintén küzdelem: a férfi és a nő harca s ez is a távoli múltból, a Szentírásból meríti tárgyát. A bibliai tárgy azonban csak allegória, melynek leple alatt teljesen modern eszmék forranak. «Örök rejtély a nő», mondja Simson Deliláról s bár a bibliai történet szerint Delila törekszik Simson lelkének titkaiba hatolni, tulajdonkép inkább Delila az a rejtély, melyet a költő Simson álarca alatt meg akar fejteni. A végeredmény az, hogy a férfi és a női jellem között mély szakadék tátong, melyet csupán a becsületes, őszinte szerelem tud áthidalni. Ezért fakad e szavakra a dráma főhőse: «Sohasem lehet kiengesztelni a szerelmi árulást!»

Ugyanebben az évben (1911.) látott napvilágot a költő utolsó önálló műve, a szintén bibliai tárgyú színmű, *Jefta leánya*, mely — mint Kivi Leája — kisebb, idilli drámai jelenet; főmotivuma a szerelem és a magasztos kötelességérzet közti küzdelem. Utolsó könyve a *Törédékek* (1913.) című novella- és rajzgyűjtemény, mely a költő hangulatainak egy-egy fellobbanását örökíti meg.

Linnankoski a klasszikus tökélyt ugyan nem érte el, de hatalmas léptekkel vitte előbbre a finn irodalmat főleg a kifejezés és forma művészete felé. Ezenkívül

kiragadta abból a kissé egyoldalú népiességből, mely a Kivi utáni írókat jellemzi s az újabb nemzedék figyelmét változatosabb problémákra irányította.

*

Linnankoskinál pár évvel előbb lépett fel *Volter Kilpi* (szül. 1874.), kinek különösen három műve érdemel méltatást: *Bathseba* (1900.) Dávid király meghasonlásáról, *Parsifal* (1902.) a középkori szerelmi hősről és *Antinous* (1903.) a klasszikus ókor szépségimádójáról szól. Kilpi művei nem is nevezhetők tulajdonképi elbeszéléseknek, mert a valóság csak messze álmoként csillámlik át a gondolatok és érzelmek ködös világán. Szellemi vezére a német filozófus, Nietzsche s költői mintái az angol preráfaelisták. (Rosetti.) Nietzsche hatásának tulajdonítható a divatos újraértékelésre való törekvése. Az ő hősei a valóságból kiszakított ábrándozók, kik az élet értelmét és céljait keresik mindenütt s eközben elfeledkeznek az élet igazi értékeiről. Érdeme a lelki állapotoknak hangulatos és színes ecsetelése s gondolatainak finomsága és mélysége. E tulajdonságai nem tévesztették el hatásukat a közönségre s a fiatalabb írói nemzedékre. —

A finn történelemnek a szépirodalomban S. Ivalo mellett legszorgalmasabb bűvára volt *Kyösti Wilkuna*. (W. Gusztáv; 1879—1922.) Első két novellagyűjteménye után, melyekben már megnyilvánult realiztikus, egyszerű, komoly egyénisége, teljesen a történeti elbeszélés felé fordult, melyben legszebb diadalait aratta. Egész sorát teszi közzé az eredeti tanulmányon alapuló történeti elbeszélések gyűjteményeinek (*Korok változtával, Finn pályák, Az idő éjjeléből, A puszta gyermekei*); érdekes regénye *A kolostor utolsó lakói* (1912.), melyben két szerelmi történet keretében a naantalii (nándali) finn apácaklastrom sorsát rajzolja a XVI. század elejéről; e regény mind tartalmát, mind kidolgozását

tekintve reális és érdekes korrajz. Történeti elbeszéléseit később *Kard és szó* címen kétkötetes gyűjteménybe foglalta. Ezek az elbeszélések képet nyújtanak a finn nemzet multjának kimagasló alakjairól és eseményeiről. (Például Agricola Mihályról, a finn Szentírás megjelenéséről, Jusleniusról, Turku ostromáról stb.; néhányat magyarra fordítva közölt Bán Aladár különböző napilapokban s folyóiratokban.) Különösen megkapóak hadiképei (például *Az utolsó emberig*), melyekben a régi harcok zordonságát, iszonyú szenvedéseit megrendítő hűséggel ecseteli. A történeten kívül a mai kor jelenségeit is sikerülten rajzolja novelláiban s a *Göröngyös út* című regényében. Ez utóbbinak tárgya egy pietista parasztcsaládból származó egyetemi hallgató küzdelmei, tapasztalatai és lelki fejlődése. A színmű terén figyelmet ébresztett *Niilo Skaim* című drámájával, mely a finn önállósági törekvésekből meríti tárgyát. *Nyolc hónap Shpalernejában* című emlékiratában a szerző annak az időnek benyomásait örökíti meg, melyet az orosz elnyomás korában egyik szentpétervári börtönben szenvedett át. *Midőn a nép fölkel* című könyvében pedig az 1918. évi finn szabadságharcból mond el lelkesítő történeteket. —

A realiztikus népeletrajznak ez években is akadtak buzgó művelői. Ezek közé tartozik *Kalle Kajander* (K. Károly; szül. 1862.) földművelő. Elbeszéléseiben éles megfigyeléssel rajzolja főleg a délhäméi nép életét s az újabb kor vívmányaival való megbarátkozását.

Egyik elbeszélésében, *Mikor a parasztból úr lett*, egy parasztgazdát ábrázol, aki uratjátszó életmódja miatt tönkremegy. Kajander elbeszélései csöndes, tárgyismerő realizmusukkal talán kissé szárazak, de hűségükkel, szelid humorukkal, itt-ott szatirájukkal mindig kielégítik az olvasó érdeklődését. Szépirodalmiakon kívül Kajander írt gazdasági műveket is, ezek közt figyelemreméltó *Az*

Éhség földjéről (1903.) című leírása, melyben megrázó realizmussal tárja föl a keletfinnországi nép nehéz sorsát. Álljon itt e könyvből egy lap, mely megrázó képet fest az 1868-iki inségről: «Észak felől jöttek s fagyos tél idején érkeztek a mi falunkba. A szánkó teli volt rongyos, sápadt nyomorult teremtésekkel, kiknek a szeme mélyen be volt esve, testük eves sebbel és kiütéssel borítva. Mikor a konyhánkba léptek s megpillantották a sajtárt, melyben burgonyahaj, mosogatólé és ételhulladékok voltak a sertések számára, majdnem vadállati mohóság villant meg bágyadt szemükben, nekiestek a dézsának, a keményebb darabokat kihalászták és még a vizet is megitták rá. Jöttek, mint a felhő; némelyek szánon mentek egyik helyről a másikra, mások gyalog vánszorogtak tova. Senkisémet kérdezte, honnan jöttek s útjuknak mi a célja. Sőt törekedtek mielőbb megszabadulni tőlük, mert nyomukban betegség járt és halál. Nem adhattak nekik sokat, mert a délibb tájakon is szűke volt a kenyérnek, de azért mégis adott mindenki, ami tőle telt... Tömegesen haltak meg s száz meg száz jövevénynek dísztelen sírja fedte falunk határát s egyik rétünkön egy fekete fakereszt ma is mutatja azt a helyet, ahol feküsznek hosszú sorban, névtelesen és senki sem tudja, honnan jöttek, hová valók voltak». —

Északi Finnország népét és természeti viszonyait vette tollára *Väinö Kataja* (valódi nevén *Juvelius*, 1867—1914.) földművelő. Igen termékeny író volt; elbeszélései, regényei, színművei körülbelül 30 kötetet töltenek meg. Némelyekben a szegény népnek nehéz küzdelmét rajzolja, másokban romantikus történeteket vagy tréfás megfigyeléseket mond el a nép köréből. Műveinek leg-sikerültebb részei azok, amelyekben északi szülőföldjének természeti szépségeit: a zordon sziklák között előtörő folyamokat, a fenyőerdővel borított dombokat, a

világos nyári éjeket és északi fény tündöklését varázsolja lelki szemeink elé. —

E csoporthoz kell számítanunk még *Hjalmar Nortamót*. (*Norling*, szül. 1860-ban, jelenleg körorvos Poriban s az ottani Irodalmi Kör elnöke.) Északfinnországi dialektusban írt novellái a népelet erős megfigyelőjének mutatják, kinek nem közönséges tehetsége nyilvánul az elbeszélés érdekes szövése s a jóízű népies humor iránt. Novellái egész Finnországban a legkedveltebb olvasmányok közé tartoznak. —

A legújabb írók közül említsünk föl még néhányat. *Frans Eemil Sillanpää* (szül. 1888.) a regényben tett sikeres kísérleteket; legismertebb regénye *A becsületes nyomor*, melyben egy proletár lelki életét és forradalmi szereplését festi. *Artturi Järviuoma* pedig a színműírás terén ért el zajos sikereket; legismertebb munkája háromfelvonásos népszínműve, *Az északiak*. (1921.—IV. kiadás.)

*

A finnországi svéd irodalom újabban is mutat fel figyelemreméltó tehetségeket, bár az irodalom súlypontja a finn nyelvű írókra ment át. Az új realizmusnak kiváló művelője volt *Karl August Tavasthjerna* (1860—98.), ki írói pályáját néhány füzet lírai költemény kiadásával kezdte, de áttért a próza művelésére s regényeivel és színműveivel aratott sikert.

A többi svéd nyelvű íróat legalább névleg említsük föl. A regény és novella terén ismeretesek *Jac. Ahrenberg*, *Mikael Lybeck*, *Bertel Gripenberg*, *Hjalmar Procopé*, *Arvid Mörne*, *Jacob Tegengren*, *Jarl Hemmer* stb.

*

Az eddig mondottakból látható, hogy a finn nemzeti irodalom — különösen finn nyelvű termékeiben — első-sorban demokratikus irodalom. A homályos őskorba

visszanyuló termékei teljesen az egyszerű nép alkotásai s művelt osztályból származó munkásai szintén a nép igényeit tartották szem előtt, mely az «idegen zászló» árnyéka alatt is híven megmaradt ősi nyelve és hagyományai mellett. Ritka jelenség a világirodalomban, hogy egy majdnem teljes életében idegen uralom alatt álló nemzet kebeléből oly számos író és költő támadjon a nép legalsóbb rétegeiből, mint a finneknél. E körülmény adja magyarázatát annak, hogy a nyelv, az irodalom eszköze oly magas tőkélyre jutott s ez záloga a jövő fejlődésnek. Bizton eljő a kor, midőn a finn műirodalom világraszóló alkotásokkal fogja emelni az egyetemes kultúra színvonalát, mint ez a művészet kimagaslóbb eredményeiben már meg is történt.

Időszaki sajtó és nemzeti tudomány.

Nem fejezhetjük be ismertetésünket anélkül, hogy legalább futó pillantást ne vessünk a nemzeti lélek egyéb megnyilvánulásaira az irodalom mezején. Mint az előadottakból láttuk, a kultúr munka alapvető korában még nem volt annyi munkás és annyi alkalom, hogy a munkamegosztás elve az egész vonalon érvényesülhetett volna. A modern időkben azonban ritka az a jelenség, hogy egyazon egyén a tudományban és a szépirodalomban egyaránt eredményes munkásságot fejthessen ki. Szükséges tehát, hogy végigtekintsünk a sajtó és a nemzeti tudomány fontosabb jelenségein.

A finn *hírlapirodalom* az utóbbi időben hatalmas tényezővé vált a nemzeti művelődés és öntudat fejlesztésében. A hírlapok száma az állami élet fejlődésével tart lépést. Minden nagyobb politikai pártnak megvan a maga hangadó lapja nemcsak a fővárosban, hanem a jelentékenyebb vidéki központokban is. A legbefolyásosabb lapok természetesen a fővárosban jelennek meg, de a vidéki városokban is több országos jelentőségű sajtó-

organum virágzik. Ma legfontosabb fővárosi napilapok a *Helsingin Sanomat* (Helsinki Hírek), a demokratikusabb irányok lapja, az irodalmi törekvéseket ápoló *Ilta-lehti* (Estilap), a jobbfelé hajló *Uusi Suomi* (Új Finnország) s a *Työmies* (Munkás), a szocialisták hangadója. E lapok mindegyike szoros összefüggésben van a szépirodalommal, de nem annyira szépirodalmi művek közlése, mint inkább a közönség irodalmi érdeklődésének ébrentartása révén. Ennek köszönhető az az egészséges irodalompartolás, mely a finn közönség körében észlelhető.

A politikai sajtó mellett a folyóiratok száma nem mondható tulságosnak. A szorosan vett szaklapokon kívül általános érdekű esztétikai-szépirodalmi csak a *Valvoja-Aika* című folyóirat, mely a két régebbi folyóirat (Valvoja : Virrasztó 1881-től és Aika : Kor 1907-től) egyesüléséből keletkezett. A tudományos folyóiratok közül megemlítendő a *Történeti folyóirat*, *Az ébresztő* című nyelvészeti s a *Természet barátja* című természettudományi szaklap.

1922-ben összesen 386 időszaki organum jelent meg. Ebből politikai lap 108 finn és 28 svéd nyelven ; folyóirat (revues) : 62 finn, 26 svéd, 9 svéd-finn s 2 egyéb nyelven, népszerű folyóirat 84 finn, 33 svéd nyelven ; képeslap 9 finn, 3 svéd, ifjúsági és gyermeklap 11 finn, 4 svéd stb. A svéd nyelvű organumok száma aránylagosan csökken.

A nemzeti tudomány. — Mióta Porthan munkássága révén fölébredt a finn nemzeti tudományok iránt az érdeklődés, egyre növekedett azon férfiak száma, kik a nemzet szellemi színvonalának emelésén fáradoztak.

A hazai *történetírás* művelői közül első *Juhana Rikhard Danielson-Kalmari* (szül. 1853.) országgyűlési szónok és a turkui finn egyetem kancellárja. Történeti munkáinak sorában legjelesebbek azok, melyekben a finn állam alkotmányos jogait védelmezte az orosz elnyomási

törekvések ellenében; ezek: *Finnország egyesítése az orosz birodalommal*, 1890.; *Finnország belső önállósága*, 1892. Egyéb művei közül említendő *A finn háború és a finn hadsereg*, 1890. Az egyetemes történelem terén szintén széles munkásságot fejt ki. Legújabbán megjelenő nagy műve *Finnország állami és társadalmi élete a XVIII. és XIX. században*.

Másik kiváló történetíró volt *Ernst Gustaf Palmén* (1849—1919.) egyetemi tanár, aki mint képviselő az aktív politikai életben szintén részt vett. Svéd nyelvű munkáin kívül írt értékes finnnyelvű dolgozatokat, mint: *A Finn Irodalmi Társaság ötvenéves tevékenysége és a finnség haladása*, 1881.; *A finn országgyűlés története*, 1910. *Az Oma maa* (Honi föld) című enciklopedikus mű főszerkesztőjeként körülbelül 50 cikket írt a finn kultúrát tárgyaló kérdésekről.

A többi történetíró seregéből említsük meg még a következőket. A finn háborúk történetének és a világtörténelem eseményeinek írója *Kaarle Olavi Lindeqvist* (szül. 1858., professzor). 1906-ban jelent meg *Finn történelme*. Műveiben különös súlyt helyez a kultúra fejlődésének megvilágítására. *Oskar Adolf Hainari* (1906-ig *Forsström*, 1856—1910.) számos kisebb történeti dolgozatot és tankönyvet készített. Jeles néprajzi munkája *Képek Vég-Karjalából*. (1894.)

A finn hitújítás idejével foglalkozott *Kustavi* (Gusztáv) *Grotenfelt* (szül. 1861.), kinek irodalomtörténeti szempontból is nevezetes anyaggyűjteménye *Finn nyelvű történeti okiratok a svéd uralom idejéből*: 1548—1809. Grotenfelt ifjúkori költeményeit *Leimu* álnéven adta ki, melyekben minden nemes eszméért lelkesülő költői lélek nyilatkozik meg. *Artturi Heikki Virkkunen* (szül. 1864.), a turkui finn egyetem rektora vizsgálódásait kiterjesztette a Balti-tenger partvidékein lakó finn törzsek (észtek ingriek, lívek) régi történeteire is s több monografiával

gazdagította hazája történelmi irodalmát. *Väinö Voionmaa* (szül. 1869.) és *Gunmar Suolahti* (szül. 1876.) professzorok a régi finn társadalmi és gazdasági élet kutatásával szereztek érdemeket. Nagy munkásságot fejt ki *U. L. Lehtonen* egyetemi tanár is, a Finn Történelmi Szemle szerkesztője.

A finn művelődés és irodalom történetének földerítésén szintén számos jeles tudós fáradozott. Ismert filozófus és életrajzíró volt *Thiodolf Rein* (1838—1919.) egyetemi tanár; főműve Snellman kétkötetes életrajza (1904—5.), melyben mély bepillantást vet a korviszonyokba. *Eliel Aspelin-Haapkylä* (1847—1917.) professzor széleskörű működést fejtett ki a finn művészetek történetének ismertetésében. Több kiváló művész életrajzát megírta, így a korán elhunyt szobrászművészt, Takanenét, Holmberg Werner festőművészt stb. Egyéb művei közül nevezetesek *A finn művészet történetének fővonásai*, 1891.; *Runeberg finnvolta*, 1904.; *A finn színház története*. I—IV., 1906—10. Fiatalkorában a költészet terén is működött. Az irodalomtörténet művelői közül említendők még *Werner Söderhjelm* (szül. 1859.) Runeberg életírója, *Valfrid Vasenius* (szül. 1848.) professzor, Topelius méltatója s *Viljo Tarkiainen* (T. Vilmos, szül. 1879.) egyetemi tanár, aki főként Kivi műveinek boncolásával s általában a finn irodalom esztétikai méltatásával tűnik ki. A finn művészettörténetnek szorgalmas művelője *Johannes Öhquist*, kinek *A finnek művészete* című műve nyelvünkön is megjelent. (Művészeti könyvtár, 1911.) Európai hírnevet szerzett magának *Yrjö Hirn* egyetemi tanár általános és finn művészettörténelmi és esztétikai műveivel.

A finn-ugor régiségtudomány és a Finn Archaeologiai Egyesület megalapítója volt *Juhana Reinhold Aspelin* (1842—1915.), aki a finn-ugor népek közt tett nagy útjain gazdag anyagot gyűjtött s azt rendszeresen ismertette terjedelmes, illusztrált művében. (*Ösmaradványok a finn*

népek lakóhelyeiről. I—V., 1877—84.) Egyéb alapvető munkái *A finn-ugor régiségtudomány elemei*, 1875.; *Finnország lakosai a pogánykorban*, 1885. Munkáját egész sereg ifjabb kutató folytatta, köztük *Hjalmar Appelgren-Kivalo* (szül. 1853.) állami archaeologus. Az újabb archaeologusoknak egyik legkiválóbb képviselője *A. M. Tallgrén*.

A finn néprajzi tudomány — bár külön társaság és folyóirat nem szolgálja céljait — a legkomolyabb eredményeket mutatja föl. *Theodor Schwindt* a finn női kézimunkák és díszítőmotívumok vizsgálója és rendszerezője; *Akseli Olai (Olaf) Heikel* a finn-ugor népek épületeit kutatta; *Uno Taavi Sivelius* (S. Dávid Uno: szül. 1872.) egyetemi tanár alapvető munkákat írt a finn-ugor néprajz egyes ágairól, így például a finn népcsalád halásztárolól, a vogulok és osztjákok bórdíszműveiről. Nagyszabású összefoglaló műve *A finnek népies kultúrája*. (I. 1919., II. 1921.) Említsünk meg még néhány jeles monografiát. Ilyenek: *Joh. Häyhä: Rajzolatok a keleti finnek régi szokásairól* (1893—1900.), *J. K. Inha: A Kalevala dalmezeiről* (1911.), *M. Varonen: Holtak tisztelete a régi finneknél*, (1898.) stb.

Legmagasabbra emelkedett azonban a népköltés tudománya és a nyelvészet. A népköltés kutatói között első helyen említendő *Kaarle Krohn* (Károly; szül. 1863.), a népköltészet professzora a helsinki egyetemen, a Kisfaludy-Társaság levelezőtagja. Atyja, J. Krohn történetföldrajzi módszerének kifejlesztésével a finn folklórtudományt széles alpra fektette. Élete főmunkássága a Kalevala és Kanteletar anyagának tudományos feldolgozása. (A Kalevala runóinak története, I—VI., 1903—1908.; németül is a Folklore Fellows közleményeiben.) Ezenkívül alig van a finn népköltésnek oly ága, melyről nagybecsű értekezést nem írt. Setälävel alapított német nyelvű folyóiratában, a *Finnisch-ugrische Forschungenben* (1901-től)

a finn-ugor nyelv- és néptudomány köréből mind tőle, mind e tudományok többi finn, észt és magyar művelőitől a legjelesebb dolgozatok jelennek meg. 1906-ban A. Oirik dán tudóssal megalapította a nemzetközi tudományos társaságot, a Folklore Fellows (népköltés kutatók) Szövetségét, mely egész világra kiterjedő munkásságot fejt ki; kiadványainak száma ma már a hatvanadik kötethez közeledik. E szövetségnek hazánkban is van osztálya, amely a világháború kitörése előtt élénk gyűjtőmunkásságot fejtett ki. Rajta kívül munkatársai és barátai a finn-ugor ethnológiának sok fontos kérdését dolgozták ki: *Antti Aarne* († 1925.) óriás tevékenységet fejtett ki az összehasonlító mesekutatás terén, *A. R. Niemi* tovább folytatja a kalevalai runók vizsgálatát, *Uno Holmberg* különösen a finn néphit hagyományait veszi bonckés alá.

A *nyelvtudománynak* már ismertetett művelőin kívül megemlékezünk még *Oskar Blomsedtről* (1833—1871.), a finn és magyar nyelv egyetemi magántanáráról, ki néhány érdemes nyelvészeti munkát írt, köztük a magyar *Halotti beszédről* (1869.); továbbá *Otto Donnerről* (1835—1909.), a finn-ugor nyelvészet buzgó művelőjéről. (Főművei *A Kalevipoeg mythologiai és történeti szempontból* és *Lapp dalok*.) A finn nyelvtudománynak ma legjelesebb képviselője *Emil Nestor Setälä* (szül. 1864.) egyetemi tanár, jelenleg közoktatásügyi miniszter, ki egész nemzedéket nevelt. Nemcsak a tudományos, hanem a társadalmi életben is tevékeny részt vesz mint a kulturális és nemzeti élet egyik nagyhatású vezére. A magyar nyelvet kitűnően beszéli és sok időt töltött hazánkban; a Magyar Tudományos Akadémiának is tagja. Mint szerkesztő (Valvoja, Uusi Suomi stb.) sokat tett hazánk irodalmának és művészetének népszerűsítése körül. Már tanulókorában kiadott egy, ma is közhasználatban lévő iskolai finn mondattant s azóta szakadatlan sorban követ-

keztek tudományos munkái, melyek felölelik a finn-ugor nyelvtudománynak, különösen hangtannak alapvető kérdéseit. Magyarul írt dolgozatai *A lív nép és nyelve* (Nyelvtud. Közl., 1889.) és *Lív nyelvmutatvány* (u. ott), *Egy történelőtli magyar hangviszony* (M. Nyelvőr, 1897.) ; azonkívül ismertetések a Nyelvtud. Közleményekben. Kitűnő ismerője volt nyelvünknek *Heikki Paasonen* (1865—1919.) professzor is, ki magyar nőt, Paskay Máriát vevén feleségül, Magyarországot mintegy második hazájának tekintette. Mint Setälä, ő is járt nálunk (1918.) diplomáciai megbízásban ; a Magy. Tud. Akadémiának szintén külső tagja volt. Számos nyelvészeti dolgozata közül magyar nyelven jelent meg *Csuvas szójegyzéke*. (Budapest, 1909.) A finn-ugor mithologia terén is becses munkásságot fejtett ki. Hasonlóképp családi kötelékek fűzik nemzetünkhöz *Yrjö Wichmann* (szül. 1868.) egyetemi tanárt is, nyelvünk és irodalmunk egyik legkiválóbb ismerőjét hazánkban. Nyelvészeti munkássága főleg a szófejtés és alaktan mezején kiterjed az egész finn-ugorságra. Érdekes műve *Hunfalvy Pál finn levelezéséről* (1923.) írt értekezése, melyben a régibb finn-magyar érintkezéseknek eleven képét nyújtja. Felesége, Herrmann Antal szegedi egyetemi tanár leánya, Julia, szintén értékes munkásságot fejt ki a finn-ugor néprajz s a magyarból finnre való műfordítás terén. Hosszabb időt töltött hazánkban az élete delén elhunyt kiváló finn nyelvész, *Heikki Ojansuu* (1873—1923.) turkui egyetemi tanár is, ki főleg a nyugati finn dialektusokkal s a finn irodalmi nyelv kialakulásának történeti fejlődésével foglalkozott. Castrén nyomait követte az 1919-ben elhunyt *Kustaa Fredrik Karjalainen* egyetemi magántanár, ki hosszú időt töltött a vogulok és osztjákok között ; itt végzett tanulmányainak gyümölcse nagy műve az *Ugorok vallásáról* ; hasonló tárgykörben mozog *Artturi Kanisto*, ki a vogulok nyelvének és hagyományainak jeles

búvára. *Kai Donner*, Donner Ottó fia pedig a szamojédok nyelvének, hagyományainak és életmódjának tudományos vizsgálója.

Vázlatos áttekintésünk természetesen nem meríti ki a finn nemzeti tudomány ismertetését; sok jeles tudós-ról és műről még meg sem emlékezhattünk. De e pár sor is fogalmat nyújthat arról a fáradhatatlan és alapos munkáról, melyet finn testvéreink végeznek s amellyel elismerést aratnak más népek előtt, fejlesztik nemzeti öntudatukat s biztosítják fennmaradásukat a művelt nemzetek sorában.

TARTALOM.

	Oldal
Bevezetés	3
A) Népköltés...	14
<p style="margin-left: 2em;">A finn népköltés általános jellege, két főcsoportja. — Népies verselés. — A kalevalai runók fajtái, a Kalevala tartalma, szerkezete; a sampokérdés; a Kalevala főalakjai, előadása; népdalénekesek; a Kalevala esztétikai méltatása és tudományos jelentősége. — Kanteletar. — A modern népköltés. — Varázsköltészet. — Közmondások és találós mesék. — Népmesék.</p>	
B) Műirodalom. Korszaki beosztás	43
I. Katholikus kor (1542-ig)	43
<p style="margin-left: 2em;">Műveltségi viszonyok. — Irodalmi emlékek.</p>	
II. A hitújítás és az irodalmi nyelv megalapításának kora (1542—1640.)	44
<p style="margin-left: 2em;">Általános jellemzés. — Agricola. — Énekköltészet. — Egyéb irodalmi termékek.</p>	
III. Az egyetem megalapítását követő kor (1640—1721.)	46
<p style="margin-left: 2em;">Korjellemezés. — Prózai és verses vallási irodalom. — Históriai énekek. — Az első finn nyelvtan. — Jaakko Frese.</p>	
IV. A fennofelek és a felvilágosodás kora (1721—1809.)	49
<p style="margin-left: 2em;">Műveltségi állapotok. — Juslenius. — Calamnius. — Ringvaldin poika. — Porthan. — Ganander. — Creutz. — Choraesus. — Franzén.</p>	
V. Az első nemzeti ébredés kora (1809—1835.)	55
<p style="margin-left: 2em;">Műveltségi viszonyok. — Renvall. — R. v. Becker. — Sjögren. — Gottlund. — Schröter. — S. Topelius. — Juteini. — Lagervall. — Poppius. — Kallio. — Finn Irodalmi Társaság. — Arvidsson.</p>	

	Oldal
VI. A Kalevala és a hazafias svéd nyelvű költészet kora (1835—1860.)... ..	59
Általános jellemzés. — Lönnrot. — Parasztköltők (Korhonen, Lyytinen, Makkonen, Kymäläinen, Puhakka). — Hannikainen és a hirlapírás kezdete. — Granlund. — Salmelainen. — Castrén. — Runeberg. — Cygnaeus. — Stenbäck. — Topelius. — Snellman.	
VII. A finn nyelvű nemzeti irodalom megalapításának kora (1860—1880.)... ..	85
Általános jellemzés. — Ahlqvist. — Yrjö-Koskinen. — J. Krohn. — Kivi. — Bergbom. — Tuokko. — Jahnsson. — Kiljander. — Gummerus. — Th. Hahnsson. — S. Suomalainen. — Pöivärinta. — Cajander. — Genetz. — Jalava. — Kramsu. — Erkko. — Wecksell.	
VIII. Az új realizmus és romanticizmus kora (1880-tól)	108
Általános jellemzés. — Minna Canth. — Nummers. — Vuori. — V. Soini. — Ifjú-finnek mozgalma. — Aho. — Järnefelt. — S. Ivalo. — K. Leino. — Reijonen. — Pakkala. — Alkio. — Kauppi-Heikki. — Meriläinen. — Vainio. — A legújabb irodalom. — Weijola. — Eino Leino. — Larin Kyösti. — Kianto. — Nuormaa. — V. Juva. — Manninen. — Koskeniemi. — I. Lehtonen. — Onerva. — Kouta. — Kojo. — M. Talvio. — Hilja Hahti. — Helmi Krohn. — Aino Kallas. — Maria Jotuni. — Anni Swan. — Johannes Linnankoski. — V. Kilpi. — Wilkuna. — K. Cajander. — Kataja. — Nortamo. — Sillanpää. — Järviluoma. — Svéd nyelvű írók: Tavastjerna, Ahrenberg, Lybeck, Gripenberg, Procopé, Mörne, Tegengren, Hemmer. — Hirlapirodalom, folyóiratok. — Nemzeti tudomány: Danielson-Kalmari, Palmén, Lindeqvist, Hainari, Grotenfelt, Virkkunen, Voionmaa, Suolahti, U. L. Lehtonen, Rein, Aspelin-Haapkylä, Söderhjelm, Vasenius, Tarkiainen, Öhquist, Y. Hirn, Aspelin, Appelgren-Kivalo, Tallgren, Schwindt, Sirelius, Häyhä, Inha, Kaarle Krohn, Aarne, Niemi, Holmberg, Blomstedt, O. Donner, Setälä, Paasonen, Wichmann, Ojansuu, Karjalainen, Kannisto, K. Donner.	

SZENT ISTVÁN KÖNYVEK

Katholikus kultúrát fejleszteni, *katholikus tudományt* terjeszteni és népszerűsíteni, ez a hivatása a *Szent-István-Társulatnak*, ez a hivatása a kiadásában megjelenő *Szent István könyveknek*.

A *Szent István könyvek* sorozata az emberi tudás minden ágát fel akarja karolni. A *Szent István könyvek* a tudomány mai színvonalán mozognak. Oly stílusban óhajtjuk e könyveket megjelentetni, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy minden művelt egyén érdeklődéssel olvashassa, de súlyt helyezünk arra is, hogy a *Szent István könyvek* mindegyike a *katholikus világnézetnek* legyen beszédes hirdetője.

A SZENT ISTVÁN KÖNYVEK sorozatából eddig megjelentek:

1. *Zubriczky Aladár dr.*: Jézus élete és a vallástörténet. (Elfogyott.)
2. *Wolkenberg Alajos dr.*: A teozófia és antropozófia ismertetése és bírálata.
- 3—4. *Wolkenberg Alajos dr.*: Az okkultizmus és spiritizmus multja és jelene. (Elfogyott.)
- 5—6. *Balanyi György dr.*: A szerzetesség története.
- 7—8. *Alszegehy Zsolt dr.*: A XIX. század magyar irodalma.
9. *Miskolcay István dr.*: Magyarország az Anjouk korában.
10. *Palau-Timkó Jordán*: Krisztus útján. A katolikus tevékenység főelvei.
11. *Quadrupani-Babura László dr.*: Útmutatás jámbor lelkek számára.
12. *Prohászka Ottokár*: Elbeszélések és utirajzok. (Elfogyott.)
13. *Trikál József dr.*: Természetbölcselet.
14. *Bognár Cecil dr.*: Értékelmélet.
15. *Prohászka Ottokár*: A bűnbocsánat szentsége.
16. *Babura László dr.*: Szent Ágoston élete.
17. *Lepold Antal dr.*: Szalézi szent Ferenc válogatott levelei.
18. *Áldásy Antal dr.*: A kereszteshadjáratok története.
19. *Marosi Arnold dr.*: Átöröklés és nemzetvédelem.
20. *Zoltvány Irén dr.*: Erotika és irodalom.
21. *Horváth Sándor dr.*: Aquinói szent Tamás világnézete.
22. *Balogh Albin dr.*: Művelődés Magyarország földjén a magyar honfoglalás előtt.
23. *Marcell Mihály dr.*: A katolikus nevelés szelleme.
- 24—25. *Motz Atanáz dr.*: A német irodalom története.
26. *Babura László dr.*: Szent Ambrus élete.
27. *Márki Sándor dr.*: II. Rákóczi Ferenc élete.
28. *Käss Albin dr.*: A magyar társadalomtan története.
29. *Szabó Zoltán dr.*: A növények életmódja.
30. *Weszelszky Gyula dr.*: A rádium és az atomelmélet.
31. *Balanyi György*: Assisi szent Ferenc élete.
32. *Dávid Antal*: Bábel és Assúr. 1. Történet.
33. *Fejér Adorján*: Római régiségek.
34. *Balogh József*: Szent Ágoston, a levéltíró.
35. *Babura László dr.*: Szent Jeromos élete.
36. *Karácsonyi János dr.*: Szent László király élete.
37. *Miskolcay István dr.*: A középkori kereskedelem története.
38. *Széman István dr.*: Az újabb orosz irodalom.
39. *Bán Aladár*: A finn nemzeti irodalom története.
40. *Trikál József dr.*: A gondolkodás művészete.
41. *Kähár Flóris dr.*: Bevezetés a vallás lélektanába.